

ISSN (PRINT) 2413-1865
ISSN (ONLINE) 2663-2772
DOI 10.32999/KSU2413-1865

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(м. Івано-Франківськ)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

COLLECTION OF RESEARCH PAPERS

«PEDAGOGICAL SCIENCES»

Випуск 102

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пермінова Людмила Аркадійвна – кандидатка педагогічних наук, професорка, Херсонський державний університет, Україна

Заступники головного редактора:

Петухова Любов Євгенівна – докторка педагогічних наук, професорка, Херсонський державний університет, Україна;

Слюсаренко Ніна Віталіївна – докторка педагогічних наук, професорка, Херсонський державний університет, Україна

Відповідальний секретар:

Гончаренко Тетяна Леонідівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна

Технічний секретар:

Блах Валерія Сергіївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Андрієвський Борис Макійович – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна;

Бондаренко Ольга Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет, Україна;

Вінник Максим Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет, Україна;

Воропай Наталія Анатоліївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна;

Глухов Іван Геннадійович – кандидат педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет, Україна;

Гнедкова Ольга Олександрівна – кандидатка педагогічних наук, Херсонський державний університет, Україна;

Голінська Тетяна Миколаївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна;

Зорочкіна Тетяна Сергіївна – докторка педагогічних наук, професорка, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна;

Князян Маріанна Олексіївна – докторка педагогічних наук, професорка, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна;

Коваль Людмила Вікторівна – докторка педагогічних наук, професорка, Бердянський державний педагогічний університет, Україна;

Ковшир Олена Вікторівна – докторка педагогічних наук, професорка, Криворізький державний педагогічний університет, Україна;

Молнар Тетяна Іванівна – докторка педагогічних наук, доцентка, Мукачівський державний університет, Україна;

Мухаммет Демірбілек – доктор наук, магістр наук, Столейман Демірель Університет, Туреччина;

Нагрибельна Інна Анатоліївна – докторка педагогічних наук, професорка, Херсонська державна морська академія, Україна;

Носко Юлія Миколаївна – докторка педагогічних наук, професорка, Національний університет «Чернігівський колегіум імені Тараса Григоровича Шевченка», Україна;

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна;

Пахомова Олена Володимирівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна;

Саган Олена Валеріївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна;

Співаковський Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна;

Суріна Ірина – докторка соціологічних наук, професорка, Поморська Академія, м. Слупськ, Польща;

Тесленко Валентин Вікторович – доктор педагогічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна;

Хоруужа Людмила Леонідівна – докторка педагогічних наук, професорка, Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна;

Чайка Володимир Мирославович – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна;

Чичук Антоніна Петрівна – докторка педагогічних наук, професорка, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Україна;

Шевцов Андрій Гаррієвич – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Збірник наукових праць «Педагогічні науки» є фаховим виданням (категорія «Б») на підставі Наказу МОН України № 886 від 02.07.2020 року (додаток № 4) з педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціальностями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)).

Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 25.08.2023 р. № 2)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 23957-13797ПР
від 26.04.2019 р. видане Міністерством юстиції України

Офіційний сайт видання: <https://ps.journal.kspu.edu>

© Херсонський державний університет, 2023
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

Мухіна Т. Є. ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
АКАДЕМІКА ОЛЕКСАНДРИ САВЧЕНКО В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ..... 5

Федяєва В. Л. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД
У КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»:
ПЛЮСИ, МІНУСИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВТІЛЕННЯ.....12

СЕКЦІЯ 2

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

Гарашенко Л. В., Лігіченко О. Д., Шинкар Т. Ю. СТАН ПРОЦЕСУ
ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ
В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....19

Нечерда Валерія Борисівна. ФЕНОМЕН УСПІШНОСТІ
КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ.....25

Яковлева С. Д. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ
ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ.....32

СЕКЦІЯ 3

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Бабенко В. Г., Євдокимова Л. Г., Корж Є. М. ОСНОВНІ ЗАСАДИ
МЕНЕДЖМЕНТУ ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИХ КОЛЕКТИВІВ ЧИ ТОВАРИСТВ..... 39

Зубцова Ю. Є. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ.....48

Стойка О. Я. ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ..... 54

СЕКЦІЯ 4

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Захаріна Т. І. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РЕІНТЕГРАЦІЇ
ВІТЕРАНІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПІДХІД QUADRUPLE HELIX.....62

Онучак Л. В. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....68

CONTENTS

SECTION 1

THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

- Mukhina T. Ye.** PEDAGOGICAL THEORY OF DEVELOPING COGNITIVE AUTONOMY IN YOUNG STUDENTS BY ACADEMICIAN OLEKSANDRA SAVCHENKO IN TODAY'S CONTEXT..... 5
- Fediaieva V. L.** COMPETENT APPROACH IN THE "NEW UKRAINIAN SCHOOL" CONCEPT: PROS, CONS, PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION.....12

SECTION 2

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

- Harashchenko L. V., Litichenko O. D., Shynkar T. Yu.** THE PROCESS STATE OF PHYSICAL EDUCATION ORGANIZATION OF EARLY AGE CHILDREN IN THE CONDITIONS OF A PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION.....19
- Necherda V. B.** THE PHENOMENON OF SUCCESSFULNESS THROUGH THE PRISM OF PEDAGOGICAL SCIENCE.....25
- Yakovleva S. D.** APPLICATION OF THE MODEL OF INTERACTION BETWEEN PARENTS AND CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISORDERS IN THE CONDITIONS OF THE INCLUSIVE RESOURCE CENTER.....32

SECTION 3

THEORY AND METHODOLOGY OF VOCATIONAL EDUCATION

- Babenko V. H., Yevdokymova L. H., Korzh E. M.** THE MAIN PRINCIPLES OF MANAGING THE DAILY ACTIVITIES OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS TEAMS OR SOCIETIES..... 39
- Zubtsova Yu. Ye.** THE ESSENCE AND CONTENT OF THE READINESS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO IMPLEMENT THE ACTIVITY APPROACH.....48
- Stoika O. Ya.** FEATURES OF DIGITAL TRANSFORMATION IN PROFESSIONAL TEACHER TRAINING IN UKRAINE.....54

SECTION 4

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

- Zakharina T. I.** FEATURES OF ORGANIZING THE PROCESS OF REINTEGRATION OF HYBRID WAR VETERANS: THE QUADRUPLE HELIX APPROACH..... 62
- Onuchak L. V.** INTERACTIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALIZATIONS.....68

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 373.3.091.3/4-021.464(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-1>**ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ АКАДЕМІКА ОЛЕКСАНДРИ САВЧЕНКО
В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ**

Мухіна Тетяна Євгеніївна,
старший викладач кафедри початкової освіти
Бердянський державний педагогічний університет
tanamuhina2@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1758-882X>

Мета статті – довести, що педагогічна система розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, розроблена академіком Олександром Яківною Савченко, є підґрунтям оновлення сучасних методик початкового навчання.

Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: аналіз наукових праць академіка О. Савченко, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення представленої матеріалу.

Результати. У статті розкрито педагогічну теорію розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, засновану на дослідженнях відомої української вченої Олександри Савченко, а саме: наголошено на значущості та актуальності основних ідей та концепцій академіка для поліпшення якості освіти та розвитку пізнавальної самостійної діяльності молодших школярів у сучасних реаліях.

На основі аналізу наукових праць академіка О. Савченко визначено поняття, мету та зміст пізнавальної самостійності; висвітлено дидактичні умови та способи її розвитку, що активно використовуються у роботі зі здобувачами початкової освіти в умовах сьогодення. Окреслено компоненти (мотиваційний, змістовий та організаційно-процесуальний), які відіграють важливу роль у розвитку пізнавальної самостійності учнів початкової школи.

Розглянуто оригінальну педагогічну систему розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів ученої О. Савченко, яка суттєво вплинула на вдосконалення змісту, форм, засобів і методів навчання у сучасній початковій освіті та є одним із ключових векторів розвитку пізнавальних здібностей і самостійності здобувачів на сучасному етапі навчання.

Проаналізовано зміст системи пізнавальних завдань академіка О. Савченко, що побудована на змістовій та процесуальній основі, реалізує пізнавальну, розвиваючу та виховну функції навчання й містить завдання на порівняння; завдання на аналогію; завдання на визначення головного; на узагальнення і конкретизацію знань; на визначення образної та смислової ролі слова і словосполучень; завдання на визначення і пояснення причинно-наслідкових зв'язків; на формування оцінних суджень, що сприяють розвитку пізнавальних навичок, критичного мислення та самостійності учнів.

Загальним результатом дослідження є **висновок**, що педагогічна теорія відомої української вченої Олександри Савченко має велике значення для розвитку пізнавальної самостійності здобувачів початкової освіти. Аналіз ідей та системи поглядів Олександри Яківни може бути використаний сучасними вчителями-практиками початкової школи для поліпшення освітнього процесу та розвитку у молодших школярів умінь самостійно вчитися в умовах зміненої реальності.

Ключові слова: академік Олександра Савченко, наукова спадщина, педагогічна теорія, розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів, система пізнавальних завдань.

PEDAGOGICAL THEORY OF DEVELOPING COGNITIVE AUTONOMY IN YOUNG STUDENTS BY ACADEMICIAN OLEKSANDRA SAVCHENKO IN TODAY'S CONTEXT

Mukhina Tetiana Yevheniivna,
Senior Lecturer at the Department of Primary Education
Berdiansk State Pedagogical University
tanamuhina2@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1758-882X>

The aim of the article is to demonstrate that the pedagogical system for developing cognitive independence in younger students, developed by Academician Olexandra Yakivna Savchenko, serves as the foundation for modernizing contemporary methods of primary education.

To achieve this goal, the following research **methods** were employed: analysis of academic works by Academician O. Savchenko, synthesis, systematization, comparison, and generalization of the presented material.

Results. The article has revealed the pedagogical theory of developing cognitive independence in younger students, based on the research of the renowned Ukrainian scientist, Olexandra Savchenko. It emphasizes the significance and relevance of the academician's main ideas and concepts to enhance the quality of education and foster cognitive independence among younger students in contemporary realities.

Through an analysis of Academician O. Savchenko's scientific works, the concept, purpose, and content of cognitive independence have been determined. The didactic conditions and methods for its development, actively employed in working with primary education learners in modern conditions, have been elucidated. The components (motivational, content-related, and organizational-procedural) that play a crucial role in fostering cognitive independence among primary school students have been outlined.

The article examines the original pedagogical system for developing cognitive independence in younger students, proposed by O. Savchenko, which significantly influenced the improvement of content, forms, means, and teaching methods in contemporary primary education. This system represents one of the key directions for developing cognitive abilities and independence among learners in the current stage of education.

The content of Academician Olexandra Savchenko's system of cognitive tasks has been analyzed, which is built on substantive and procedural foundations, realizing cognitive, developmental, and educational functions of teaching. The system includes tasks for comparison, analogy, identifying the main points, generalization, and specification of knowledge, determining the figurative and meaningful role of words and word combinations, establishing cause-and-effect relationships, and forming evaluative judgments. These tasks contribute to the development of cognitive skills, critical thinking, and independence in students.

The overall result of the research leads to the **conclusion** that the pedagogical theory of the renowned Ukrainian scientist, Olexandra Savchenko, holds great importance for fostering cognitive independence among primary education learners. The analysis of her ideas and system of views can be utilized by contemporary primary school teachers to improve the educational process and develop cognitive skills in younger students.

Key words: *academician Olexandra Savchenko, scientific legacy, pedagogical theory, development of cognitive independence in younger students, system of cognitive tasks.*

Вступ. Організація освітнього процесу в сучасній початковій школі орієнтована на формування загальнолюдських цінностей, які базуються на засадах педагогіки партнерства, співпраці, розвитку особистості кожного учня, його пізнавальних інтересів, уміння працювати самостійно та прагнути до самовдосконалення. Нова парадигма сучасної початкової освіти пов'язана з упровадженням ідей педагогіки дитиноцентризму та переходом на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, створенням психологічно-комфортної атмосфери, продуктивної для позитивного самопочуття здобувачів початкової освіти.

Сучасна початкова освіта є ключовим етапом у становленні та розвитку кожної дитини. Запровадження Нової української школи стало великим кроком у реформу-

ванні системи освіти, що спрямовується на особистісний розвиток кожного учня. Так, освітня діяльність у сучасній початковій школі здійснюється відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій здобувачів початкової освіти з урахуванням навичок XXI ст., ключовою серед яких є пізнавальна самостійність, котра передбачає розвиток в учнів критичного мислення, навичок самоорганізації, творчості, самостійного пошуку знань та ін. (Концепція Нової української школи, 2023).

Проблема формування пізнавальної самостійності молодших школярів, від розв'язання якої залежить їхня здатність самостійно навчатися впродовж життя, є актуальною та характерною для всіх періодів розвитку національної освіти. Сформована пізнавальна самостійність є важливою умовою ефективного та результативного

навчання. Вона дає змогу учням початкової школи в процесі освітньої діяльності впевнено діяти, досягати бажаних результатів, використовуючи засвоєні знання, сформовані вміння та навички.

Різні аспекти проблеми розвитку пізнавальної самостійності досліджували Т. Абрамова, О. Вашуленко, Т. Грановська, Н. Дахно, А. Дорошенко, О. Кабанкова, Л. Калініченко, О. Кононко, В. Кроль, О. Липецький, О. Науменко, Н. Олефіренко, Н. Родюк, О. Савченко, Т. Форостюк, А. Фромм, В. Хом'юк, І. Хом'юк та ін. Але без перебільшення можна стверджувати, що обґрунтована відомою українською вченою Олександрою Яківною Савченко теорія розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, яку вона вивчала на рівні докторського дисертаційного дослідження ще на початку 80-х років минулого століття, у вітчизняній педагогічній науці займає особливе місце, оскільки суттєво вплинула на вдосконалення змісту, форм, методів і засобів навчання на етапі становлення нової національної школи. По суті, на той час поєднання теорії з практикою було унікальним явищем у науковому просторі України. Учителі конспектували основні положення монографії «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів» академіка О. Савченко, обговорювали її на методичних об'єднаннях та активно впроваджували в педагогічну діяльність (Савченко, 1982).

Мета статті – довести, що педагогічна система розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, розроблена академіком Олександрою Савченко, є підґрунтям оновлення сучасних методик початкового навчання.

Методологія та методи. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження, як: аналіз наукових праць відомої української вченої Олександри Савченко, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення представленого матеріалу.

Результати та дискусії. Олександра Яківна потрактовувала пізнавальну самостійність учнів початкової школи як сформованість прагнення та вміння пізнавати в процесі цілеспрямованого пошуку, основою розвитку якого є активний характер освітньої діяльності, що реалізується через проблемний підхід у навчанні та самостійну роботу. Адже вчена вважала основою пізнавальної активності проблемність як ключову компоненту, яка найбільш виразно проявляється у пошуковій та творчій діяльності, раціональне поєднання дидактичної гри та навчання, використання наочності й завдань на логічне міркування. Саме самостійна робота, на думку Олександри

Яківни, є формою здійснення цього підходу, який у контексті сьогодення набуває неабиякої актуальності. О. Савченко вважала, що «...хоча в початковій школі пізнавальні завдання нескладні за змістом і структурою, проте навіть найпростіша задача містить у собі питання, яке спонукає до міркування, порівняння, доведення, встановлювання причинно-наслідкових зв'язків, висловлення оцінних суджень, визначення головного і другорядного» (Савченко, 2012; Савченко, 1979; Савченко, 1985).

Академік О. Савченко була впевнена, що пізнавальна самостійність учнів молодшого шкільного віку має формуватися не внаслідок дії якогось одного ефективного засобу, а є закономірним результатом досконалої системи навчання й виховання, спрямованої на розвиток самостійності думки, національно-патріотичної свідомості, чіткої громадянської позиції та самостійності як риси характеру, яка в мінливому світі стає ключовою (Концепція Нової української школи, 2023; Савченко, 1981).

Реагуючи на сучасні суспільні умови, починаємо все більше усвідомлювати значущість та далекоглядність концептуальних положень педагогічної теорії розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів академіка О. Савченко. Так, серед дидактичних умов, які впливають на розвиток пізнавальної самостійності учнів початкової школи, Олександра Яківна визначала такі: формування пізнавальних потреб, сприяння розвитку наполегливості у виконанні самостійних завдань; раціональне поєднання репродуктивної і продуктивної діяльності з метою доцільного збільшення питомої ваги частково-пошукових методів; запровадження у зміст початкового навчання спеціальної системи пізнавальних завдань; використання ефективних засобів керування пошуковою діяльністю молодших школярів через поступове ускладнення і варіювання змісту пізнавальних вправ; озброєння системою інтелектуальних умінь, загальних та спеціальних прийомів навчальної роботи. Саме ці виокремлені О. Савченко дидактичні умови є актуальними і знаходять своє відображення під час онлайн-навчання (Савченко, 1978).

До способів, які сприяють розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, відома українська вчена відносила такі: пробудження в учнів початкової школи допитливості, спостережливості, бажання якомога більше знати і вміти; оволодіти певними організаційними та мисленневими навичками; навчити молодших школярів навчатися; здобувачам початкової освіти потрібно передусім вивчати навколишній світ, озна-

йомлюватися з видами трудової діяльності, явищами суспільного життя, подіями, характерними для їх місця проживання, що сприятиме розширенню їхнього кругозору, виховуватиме спостережливість, допитливість; порівнювати вчинки людей та на основі цих знань робити висновки. Отже, навіть крізь призму часу ці способи розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів є потужним важелем у процесі формування національної свідомості та самоідентичності особистості (Савченко, 1982).

У процесі розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів академік О. Савченко особливу увагу звертала на важливість та повноцінну взаємодію мотиваційного, змістового та організаційно-процесуального компонентів, які мають неабияку значущість та відповідають сучасним викликам освіти. Так, за визначенням ученої, *мотиваційний компонент* побуджує та закріплює у молодших школярів позитивні емоції у процесі колективної навчальної діяльності, викликає інтерес, допитливість, бажання до самостійного розмірковування і, як наслідок, формує стійке прагнення до пошукової діяльності. Реалізацію *змістового компоненту* Олександра Яківна вбачала в упровадженні в освітній процес розвивальних завдань, спеціальних запитань, які активізують діяльність учнів; педагогічно доцільного поєднання репродуктивних і творчих завдань. Здійснення *організаційно-процесуального компоненту*, на думку знаної вченої, відбувається під час формування у молодших школярів організаційних умінь і навичок, системи пошукових умінь відповідно до впровадженої в освітній процес системи пізнавальних завдань; стимулювання здогадки, уяви та комбінаторних здібностей; оволодіння елементарною логічною грамотністю (Савченко, 1982).

Розроблена й широко апробована Олександром Яківною педагогічна система розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів стала в подальшому основою програми формування загальнонавчальних умінь і навичок, яка в умовах невизначеності є актуальною для педагогів, оскільки дає змогу здобувачам початкової освіти здобути ті компетенції, які необхідні для життя в глобалізаційному вимірі. Так, на думку академіка О. Савченко, засобом розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів є система завдань на порівняння; аналогія; визначення головного; образної та смислової ролі слова і словосполучень; узагальнення і конкретизація знань; встановлення і пояснення причинно-наслідкових зв'язків; формування оцінних суджень (Савченко, 1982).

Спробуємо більш детально охарактеризувати пізнавальну суть завдань різних видів із педагогічної системи відомої української вченої та показати їх значущість у сучасних реаліях. Так, пізнавальну сутність **завдань на порівняння** О. Савченко вбачала у відображенні таких зв'язків і відношень об'єктивної дійсності, як подібність та відмінність, тотожність і протилежність, оскільки на основі такої діяльності формуються нові знання, відомості або здобуті знання переносяться в нову ситуацію. Учена виокремлювала велику групу пізнавальних завдань, у яких окреме поняття порівнюється з групою йому подібних за характерними відмінними або подібними ознаками. Так, наприклад, на уроках природознавства доцільно ставити такі запитання: «Чим гадюка відрізняється від інших звірів?», «Чим лелека відрізняється від інших птахів?», «За якими ознаками яловицю можна відрізнити від інших хвойних дерев?» тощо. Академік О. Савченко зауважувала, що це допомагає учням усвідомити надзвичайну різноманітність тваринного та рослинного світів і водночас побачити їхню єдність, зосереджувати увагу на найістотнішому (Савченко, 1982).

Цікавими пізнавальними завданнями на порівняння вчена зазначала такі, які вимагають від молодших школярів розподілу предметів за їхніми істотними ознаками або визначення певної закономірності. Так, велику активність і розумове напруження виявляють учні початкової школи, виконуючи пізнавальні завдання на порівняння комплексних об'єктів: художніх творів, задач, картин, природних зон тощо. Адже в порівнянні кожного із цих об'єктів потрібно виокремити чимало абстрактних ознак, установити їх відповідність щодо подібності і відмінності, сформулювати розгорнуті висновки (Савченко, 1982).

Олександра Яківна рекомендувала керувати процесом розв'язування молодшими школярами пізнавальних завдань на порівняння в такій послідовності: актуалізація знань учнів про об'єкти, що порівнюються; усвідомлення учнями мети завдання; виділення ознак, що порівнюються; порівняння відповідних подібних ознак; формулювання і пояснення результату порівняння (Савченко, 1982).

Таким чином, вивчення взаємозв'язаних понять порівняння, як стверджувала Олександра Яківна, – це організаційна основа освітнього процесу, тому в Новій українській школі доцільно на всіх уроках, де формуються взаємозв'язані поняття, пропонувати здобувачам виконувати відповідні пізнавальні завдання.

Для розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів відома українська вчена рада виконання **пізнавальних завдань на висновки за аналогією**, які є судженнями про властивості одного предмета на основі його подібності до іншого. Аналогія допомагає учням визначити напрям пошуку, під час якого виникають догадки, що стимулюють процес пізнання (Савченко, 1982).

У результаті власних наукових досліджень Олександра Яківна дійшла висновку, що корисними пізнавальними завданнями, які вимагають від учнів самостійних міркувань, активного оперування знаннями, є складання завдань за аналогією, складання кількох завдань за однією схемою, рівнянням. Учена зазначала, що високого рівня пізнавальної самостійності вимагають пізнавальні завдання на евристичну аналогію, які практикують на різних уроках, оскільки передумови оперування цим прийомом об'єктивно закладені в змісті навчання молодших школярів. Так, наприклад, академік О. Савченко запропонувала таке цікаве завдання на евристичну аналогію на уроках із природознавства для учнів 2-го класу: «Ви ознайомилися із властивістю води розчиняти сіль. Проведіть такий самий дослід із цукром. Що ви помітили? Який можна зробити висновок? Яку властивість мають ці речовини?» (Савченко, 1984).

За рекомендаціями вченої, виконання пізнавальних завдань на аналогію відбувається в такій послідовності: визначення мети завдання; встановлення подібності та відмінності між відомим поняттям і тим, що формується на основі порівняння; встановлення можливості перенесення відомої ознаки чи способу дії на нове поняття; висновок про властивості нового об'єкта; закріплення нових знань (способів дій) у різноманітних вправах (Савченко, 1982).

Отже, у сучасній початковій школі, де здобувачі належать до цифрового покоління, важливим чинником розвитку їхньої пізнавальної самостійності є використання алгоритмічних аналогій, за допомогою яких вони, спираючись на відомий спосіб дії, самостійно доходять висновку про можливість його застосування в дещо змінених умовах, тобто вносять у відомий спосіб певні конструктивні корективи.

Олександра Яківна стверджувала, що для успішності навчання велике значення має вміння молодших школярів **виділяти головне** в засвоєваному матеріалі, що є складною пошуковою діяльністю. У процесі визначення головного під час узагальнення і систематизації знань керування пізнавальною діяльністю учнів

варто здійснювати так: виділення істотних ознак понять, явищ, які належать до певної теми, розділу; встановлення між ними взаємозв'язку, взаємозалежності на основі порівняння; узагальнення істотних ознак у вигляді «ланцюжка» суджень різними способами; фіксація уваги учнів на способі виконання завдання. Учена запропонувала систему завдань такого типу з різних предметів початкової школи (українська мова, читання та природознавство), а саме: завдання на пошук учнями слів із найбільшим смисловим навантаженням в окремих уривках і в тексті твору; виділення речень, у яких передається основна думка твору; визначення головної дійової особи, встановлення зв'язку між нею та основною думкою твору; порівняння теми твору зі змістом прислів'їв та приказок, які йому відповідають; формулювання висновку-узагальнення. Загалом систематичне застосування пізнавальних завдань на визначення головного привчає молодших школярів до всебічного вдумливого аналізу матеріалу, пошуку основного; самостійних узагальнень (Савченко, 1979).

У глобалізованому світі стрімких змін без достатнього розвитку вміння виділяти головне молодшим школярам складно досягти повноцінної самостійності, тому такі пізнавальні завдання мають бути широко представлені на уроках різних навчальних дисциплін, а особливо великою їх роль є в процесі засвоєння нових понять, узагальнення і систематизації знань. Тому, як зазначала Олександра Яківна, учитель на кожному уроці під час підбиття підсумків має ставити перед учнями завдання на визначення головного результату, якого вони досягли.

Академік О. Савченко вважала, що розвинути понятійне й образне мислення молодших школярів можна завдяки вдумливій і систематичній роботі над **смисловим і художнім значенням слова**. Пізнавальні завдання цього типу спрямовані на переосмислення, перенесення звичного значення слова в нову ситуацію, а також розкриття зв'язку змістової і художньої ролі мовних засобів. У наукових дослідженнях Олександри Яківни виокремлено пізнавальні завдання цього типу: знайти правильне слово для передачі думки; пояснити, чому саме це слово або речення використав автор; знайти слово або вираз, що відкриває нову рису в образі героя, нову ознаку події; пояснити, за допомогою яких засобів автор показує своє ставлення до зображуваного; розкрити значення образного виразу у словесній картині тощо (Савченко, 1979).

В умовах сьогодення значна увага вчителів приділена запропонованим вище завданням, оскільки вони сприятимуть формуванню в молодших школярів мовного чуття, краси українського слова; можуть продемонструвати його силу у створенні яскравих уявних образів, а отже, мають величезне пізнавальне та виховне значення.

Наступний вид пізнавальних завдань, що становить авторську систему академіка О. Савченко з розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, – це **завдання на узагальнення і конкретизацію знань**. Учена зазначала, що узагальнення потрібні для розуміння будь-якого матеріалу з метою засвоєння понять про різні предмети та явища об'єктивної дійсності. Умовами успішного здійснення узагальнення є активізація узагальнювальної діяльності учнів, навчання їх виконувати це різними способами. Так, ґрунтуючись на власних дослідженнях, Олександра Яківна рекомендувала використовувати такі види завдань: узагальнення істотних ознак порівнювальних об'єктів під час формування нового поняття; узагальнення способів дії з метою їх перенесення на новий об'єкт, нові умови; узагальнення-висновок із прочитаного тексту, результатів спостереження, уроку; узагальнення з метою систематизації знань із певної теми, розділу у вигляді переліку ознак, складання опорної схеми, таблиці тощо (Савченко, 1982).

Академік О. Савченко наголошувала, що конкретизація сприяє усвідомленому засвоєнню повного обсягу абстрактних понять, узагальнень, тому в початковій школі радила найчастіше використовувати відповідні пізнавальні завдання на уроках мови й математики з метою навчання учнів свідомо застосовувати теоретичні знання. Також дослідниця рекомендувала пропонувати молодшим школярам завдання на співвідношення конкретних та абстрактних ознак засвоюваного способу дії, що є особливо корисним на уроках із математики в сучасному освітньому середовищі (Савченко, 1981).

Інший тип завдань системи розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, а саме **на визначення причинно-наслідкових зв'язків**, Олександра Яківна визначала як складні для учнів початкової школи, оскільки для встановлення причини і наслідку необхідно здійснювати розгорнуту пошукову діяльність, яка включає поелементний аналіз, порівняння об'єктів, виділення їхніх істотних ознак, узагальнення, висновки. Завдання такого типу, на думку академіка О. Савченко, слід супро-

воджувати запитаннями: «Чим це зумовлено?», «Як це можна пояснити?», «Чому так трапилось?» тощо. Виконувати пізнавальні завдання на встановлення причинно-наслідкових зв'язків Олександра Яківна пропонувала в такій послідовності: аналіз і виділення істотних ознак об'єкта; пошук і пояснення причини факту, явища, події; встановлення і пояснення наслідку; співвідношення причини і наслідку; висновок-пояснення зв'язків між визначеними об'єктами; фіксація уваги на способах міркування (Савченко, 1982).

У сучасних умовах використання такого типу завдань в освітньому процесі початкової школи має велике значення, оскільки сприяє формуванню матеріалістичного світогляду учнів та адекватній оцінці моральних якостей особистості.

Значний виховний та розвивальний вплив на молодших школярів, за переконаннями вченої О. Савченко, мають **завдання на формування оцінних суджень**, оскільки дають змогу учням оцінити себе, власні вчинки, інших людей, явища тощо відповідно до певних ідей та принципів. Тобто оцінні судження залежать від характеру об'єкта думки, тому за своїм змістом можуть відображати ступінь естетичної цінності предмета, моральних і фізичних якостей людини. Моральне оцінювання з-поміж інших видів оцінних суджень, на думку вченої, є найдоступнішим і найважливішим для формування особистості молодшого школяра. Академік О. Савченко звертала увагу вчителів на те, що під час навчання молодших школярів висловлювати оцінні судження треба слідкувати за їх правильністю, створенням емоційного настрою під час обговорення; стимулювати до активної діяльності. Олександра Яківна була переконана, що пізнавальні завдання на формування оцінних суджень є майданчиком для учнів початкової школи для розмірковувань «який я зараз» і «яким хочу стати». Окрім спеціальних завдань на уроках, учена вбачала величезні можливості для розвитку оцінної діяльності в процесі спілкування педагога з учнями, адже навчання – це насамперед людські відносини (Савченко, 1981; Савченко, 1982).

Таким чином, запропонована знаною вченою оригінальна педагогічна система розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, яку вона пов'язувала з важливими якостями особистості, зокрема із самостійним мисленням, прийняттям рішення, плануванням і діяльністю, оцінюванням своїх дій, не лише поліпшує глибину базових знань, умінь та навичок,

підвищує інтерес до уроків, посилює активність у практичній діяльності, а й виступає найважливішою умовою успішності сучасних здобувачів початкової освіти (Бібік, 2017; Савченко, 1982).

Висновки. Отже, аналіз наукової спадщини академіка О. Савченко свідчить про масштабність провідницьких ідей, а саме про інноватику педагогічної системи розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів, побудованої з урахуванням прийомів розумової діяльності, що стали підґрунтям для сучасних методик початкової школи.

Олександра Яківна пов'язувала пізнавальну самостійність молодших школярів із формуванням у них таких якостей особистості, як ініціативність, критичність, воля, відповідальність за свою діяльність та поведінку. Для сучасних умов (воєнний стан та післявоєнне відродження) вони надзвичайно актуальні. Розуміючи це, вчителі нині приділяють велику увагу вихованню в учнів здатності навчатися самостійно, зважаючи на застосування дистанційних технологій та організацію освітнього процесу онлайн.

Подальші наукові пошуки будемо спрямовувати на вивчення наукової спадщини академіка Олександри Савченко як авторки системи посібників для молодших школярів розвивального спрямування «Барвистий клубочок», «Розвивай свої здібності», «Умій вчитися».

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 26.06.2023).
2. Нова українська школа: poradnyk dlia vchytelia / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Пляди, 2017. 206 с.
3. Савченко О.Я. Виховання пізнавальних потреб учнів. *Початкова школа*. 1981. № 4. С. 7–13.
4. Савченко О.Я. Дидактичні основи розвитку пізнавальної самостійності. *Початкова школа*. 1978. № 12. С. 5–9.
5. Савченко О.Я. Мотивація пошукової діяльності учнів. *Початкова школа*. 1985. № 2. С. 58–61.

6. Савченко О.Я. Пізнавально-проблемні завдання на уроках читання. *Початкова школа*. 1979. № 5. С. 24–30.

7. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів : монографія. Київ : Радянська школа, 1982. 176 с.

8. Савченко О.Я. Формування пізнавальної самостійності молодших школярів : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1984. 48 с.

9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Грамота, 2012. 502 с.

REFERENCES

1. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian]. (2023, June, 26).
2. Bibik N.M. (Ed.) (2017). *Nova ukrainska shkola* [New Ukrainian School]: poradnyk dlia vchytelia. Kyiv : TOV «Vydavnychi dim «Pleiady» [in Ukrainian].
3. Savchenko, O.Ya. (1981). Vychovannia piznavalnykh potreb uchniv [Education of cognitive needs in students]. *Pochatkova shkola* [Elementary school], 4, 7–13 [in Ukrainian].
4. Savchenko, O.Ya. (1978). Dydaktychni osnovy rozvytku piznavalnoi samostiinosti [Didactic foundations of developing cognitive independence]. *Pochatkova shkola* [Elementary school], 12, 5–9 [in Ukrainian].
5. Savchenko, O.Ya. (1985). Motyvatsiia poshukovoi diialnosti uchniv [Motivation for exploratory activities in students]. *Pochatkova shkola* [Elementary school], 2, 58–61 [in Ukrainian].
6. Savchenko, O.Ya. (1979). Piznavalno-problemni zavdannia na urokakh chytannia [Cognitive-problem-solving tasks in reading lessons]. *Pochatkova shkola* [Elementary school], 5, 24–30 [in Ukrainian].
7. Savchenko, O.Ya. (1982). Rozvytok piznavalnoi samostiinosti molodshykh shkoliariv [Development of cognitive independence in younger students]: monografiya. Kyiv : Radyans'ka shkola [in Ukrainian].
8. Savchenko, O.Ya. (1984). *Formuvannia piznavalnoi samostiinosti molodshykh shkoliariv* [Formation of Cognitive Independence in Younger Students]: avtoref. dys... d-ra. ped. nauk: 13.00.01. Kyiv [in Ukrainian].
9. Savchenko, O.Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoyi shkoly* [Didactics of primary school]: pidruch. dlya stud. ped. f-tiv. Kyiv : Hramota [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2023.
The article was received 26 June 2023.

УДК 005.336.2:[005.591.6:373.3/.5]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-2>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНЬКА ШКОЛА»: ПЛЮСИ, МІНУСИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВТІЛЕННЯ

Федяєва Валентина Леонідівна,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені професора Євгена Петухова
Херсонський державний університет
valentina.fediaieva@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-5420-7238>

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні доцільності побудови освітньої парадигми за Концепцією Нової української школи на основі компетентнісного підходу в процесі засвоєння учнями наукового знання, формування умінь, навичок, творчого мислення. Для досягнення мети було використано сучасні наукові підходи (компетентнісний, синергетичний, парадигмальний, аксіологічний, соціокультурний, технологічний) та **методи**: аналізу наукової літератури, у якій розкрито основні чинники компетентнісної парадигми; вивчення та узагальнення праць розробників Концепції «Нова українська школа»; аналізу матеріалів онлайн-ресурсів з організаційно-педагогічного й науково-методичного забезпечення реалізації компетентнісного підходу в Новій українській школі; опитування студентів, учителів початкової школи. У **результаті** дослідження: 1) з'ясовано, що розробники програмно-забезпечення Концепції «Нова українська школа» О. Савченко, Р. Шиян виходили з того, що знання становлять основу компетентностей, яка, своєю чергою, реалізується через уміння, навички й цінності; 2) показано, що у Концепції «Нова українська школа» чітко прописано вміння, якими повинні володіти учні: розуміння, про що читають (читати з розумінням); мислити критично й системно; висловлювати свою думку; логічно обґрунтовувати свою позицію; бути творчими й ініціативними; конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення; вирішувати проблеми; співпрацювати з іншими людьми; 3) обґрунтовано, що у цілому вміння, визначені в Концепції, можна поділити на дві групи: знансєві і соціалізаційні. Саме останні й становлять основу формування професійної компетентності майбутніх фахівців різних сфер діяльності; 4) доведено, що забезпечення реалізації цього підходу в умовах сьогодення з урахуванням такого чинника, як вимір компетентності, – здатність особистості мобілізувати набуті знання й уміння для реального практичного вміння необхідно розробити відповідне організаційно-педагогічне і науково-методичне забезпечення. **Висновки.** Науковий пошук підтвердив, що знання мають бути основою освітнього процесу школи, а практичне втілення компетентнісного підходу пов'язане з необхідністю практичного використання знань та умінь. Йдеться про розширення в учнів практичного складника через уведення більш широкого спектру практичних знань і нових дисциплін: ІТ, кібербезпеки, фінансової грамотності, екології, здоров'язбережувальних технологій, основ харчування й медицини тощо. А отже, компетентнісний підхід має розглядатися в контексті історизму та інновацій, точніше – інтеграції традиційної й інноваційної освіти. Ширше в освітньому середовищі необхідно використовувати всі форми урочної, позаурочної, виховної, наукової та позашкільної діяльності; урахувати «інститут репетиторства»; навчання за авторськими програмами, що дасть можливість приділяти більшу увагу практичному аспекту отриманих знань, що може бути подальшою темою наукового пошуку.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, знання, уміння, навички, історизм, інновація.

COMPETENT APPROACH IN THE “NEW UKRAINIAN SCHOOL” CONCEPT: PROS, CONS, PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION

Fediaieva Valentina Leonidivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy, Psychology and Educational
Management named after Professor Yevhen Petuhov

Kherson State University

valentina.fediaieva@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5420-7238>

The purpose of the study is to theoretically substantiate the feasibility of building an educational paradigm based on the concept of the New Ukrainian School based on the competence approach in the process of students' assimilation of scientific knowledge, the formation of abilities, skills, and creative thinking. To achieve the goal, modern scientific approaches (competent, synergistic, paradigmatic, axiological, socio-cultural, technological) and **methods** were used: analysis of scientific literature, which revealed the main factors of the competence paradigm; study and generalization of the works of the developers of the «New Ukrainian School» Concept; analysis of materials of online resources on organizational-pedagogical and scientific-methodological support for the implementation of the competence approach in the New Ukrainian School; survey of students, primary school teachers. As a **result** of the research: 1) it was found that the software developers of the “New Ukrainian School” Concept, O. Savchenko, R. Shiyan, assumed that knowledge forms the basis of competences, which in turn is realized through abilities, skills and values; 2) it is shown that the «New Ukrainian School» Concept clearly prescribes the skills that students must possess: understanding what they are reading about (reading with understanding); to think critically and systematically; to express one's opinion; to justify one's position logically; to be creative and proactive; manage emotions constructively; assess risks; make a decision; solve problems; cooperate with other people; 3) it is justified that, in general, the skills defined in the Concept can be divided into 2 groups – knowledge and socialization. The last ones form the basis of the formation of professional competence of future specialists in various spheres of human activity; 4) it has been proven that to ensure the implementation of this approach in today's conditions, taking into account such a factor as a measure of competence – the ability of an individual to mobilize acquired knowledge and skills for real practical skills, it is necessary to develop appropriate organizational-pedagogical and scientific-methodical support. **Conclusions.** Scientific research has confirmed that knowledge should be the basis of the school's educational process, and the practical implementation of the competence approach is connected with the need for practical use of knowledge and skills. We are talking about expanding the practical component in students through the introduction of a wider range of practical knowledge and new disciplines – IT, cyber security, financial literacy, ecology, health-saving technologies, the basics of nutrition and medicine, etc. And so, the competence approach should be considered in the context of historicism and innovation; and more precisely, the integration of traditional and innovative education. More broadly, in the educational environment, it is necessary to use all forms of extracurricular, educational, scientific, and extracurricular activities; take into account the «tutoring institute»; training according to the author's programs, which will give an opportunity to pay more attention to the practical aspect of the acquired knowledge, which can be a further topic of scientific research.

Key words: *competence, competence approach, knowledge, skill, skills, historicism, innovation.*

Вступ. Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти в навчальних закладах різного рівня і типу є компетентнісний підхід. Це викликано необхідністю підготовки майбутнього покоління сучасними вимогами суспільства, що сприятиме забезпеченню високого рівня освічених громадян відповідно до вимог світових стандартів, створення привабливої та конкурентоспроможної системи освіти в Україні, інтегрованої у світовий соціально-економічний простір. Ці питання чітко прописані в законодавстві України, зокрема в законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2018), Концепції «Нова українська школа» (2016) та інших нормативно-правових документах та актах.

Ідеться про важливість та необхідність побудови інноваційного освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу починаючи з перших днів навчання в школі. Сьогодні розроблення теоретичних засад і практичного складника компетентнісного підходу розглядається вітчизняними вченими не тільки на рівні професійної освіти, а й починаючи з початкової школи.

Аналіз наукових розвідок. Учені Н. Бібік, О. Біда, І. Зимня, В. Луговий, О. Пометун, Л. Пітухова, О. Савченко компетентнісну парадигму розглядають як систему формування компетентностей, які забезпечують повноцінну й ефективну життєдіяльність кожної людини, котра дає можливість розвивати уміння, здобувати нові знання

і розв'язувати проблеми на засадах інноваційності; дають можливість дітям та молоді визначати індивідуально-особистісну траєкторію освітньої діяльності кожного учасника освітнього процесу; сприяють переходу від процесу простого засвоєння інформації до формування особистісних якостей, умінь і навичок; формують в учнів та студентів гнучкість, оперативність, мобільність, креативність, інноваційність у процесі засвоєння нових знань і професійних навичок.

Таким чином, ідеться про побудову освітнього процесу в закладах освіти на засадах компетентнісного підходу, що передбачає систему впливів й умов розвитку учня за допомогою сучасних педагогічних технологій, оновленого змісту освіти, активних методів, прийомів, засобів навчання.

На такій освітній парадигмі будується сьогодні наша школа – наша Нова українська школа, що знайшло відображення у самій Концепції. Обговорення реформи початкової школи в контексті Нової концепції викликало широку дискусію і полеміку серед управлінців в освіті, вчителів, науковців. Постало питання: чи сприятиме компетентнісний підхід вирішенню нагальних питань? Ця проблема і сьогодні на часі, що і визначило мету дослідження.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні доцільності побудови освітньої парадигми за Концепцією Нової української школи на основі компетентнісного підходу в процесі засвоєння учнями наукового знання, формування умінь, навичок, творчого мислення.

Для реалізації мети розвідки необхідно розв'язати такі **науково-дослідницькі завдання дослідження**: 1) уточнити зміст понять «компетентності» та «знання» у сучасному освітньому процесі, в теоретичних обґрунтуваннях вчених-педагогів; 2) виокремити дискусійні питання щодо співставлення понять «компетентності» та «знання, уміння, навички»; 3) обґрунтувати важливість залучення до успішного формування життєво важливих компетентностей в учнів заклади позашкільної освіти.

Методологія дослідження. Для досягнення мети було використано сучасні наукові підходи (компетентнісний, синергетичний, парадигмальний, аксіологічний, соціокультурний, технологічний) та методи: аналізу наукової літератури, у якій розкрито основні чинники компетентнісної парадигми; вивчення та узагальнення праць розробників Концепції «Нова українська школа»; аналізу матеріалів онлайн-ресурсів з організаційно-педагогічного й науково-методичного забезпечення реалізації компетентнісного підходу в Новій україн-

ській школі; опитування студентів, учителів початкової школи.

Результати дослідження. Розробники програм її реалізації академік О. Савченко та доцент Р. Шиян у своїх обґрунтуваннях акцентували увагу на формуванні компетентностей, які, зокрема, базуються на конкретних уміннях і навичках. Дискусійною була проблема, що нібито із-за компетентнісного підходу діти можуть недоотримати знання у цілому. Відповідь розробників програми була однозначна: таке розуміння змін є безпідставним. На нашу думку, таке тлумачення призвело б до протиставлення понять «компетентність» і «знання», адже знання є основою формування компетентностей, які, своєю чергою, складають із знань, умінь і навичок. А отже, протиставлення знань і компетентностей є ненауковим.

Сьогодні у стандарті базової освіти ці протиріччя (компетентностей і знань) практично знято, виділили такі компоненти, як базові знання. Такий підхід показує, що вони повинні бути і їх ніхто не вилучав із навчального процесу. Підтвердження цьому знаходимо в Концепції НУШ і бачимо, що формується ядро знань, на яке будуть накладатися вміння цими знаннями користуватися, цінності й навички, які знадобляться випускникам української школи у професійній сфері й особистому житті.

Так, у Концепції «Нова українська школа» чітко прописано: уміння, якими повинні володіти учні; розуміти, про що читають (читання з розумінням); висловлювати свою думку (власну думку) письмово й усно; мислити критично й системно; логічно обґрунтовувати свою позицію; бути творчими та ініціативними; конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення; вирішувати проблеми; співпрацювати з іншими людьми (Концепція, 2018).

Аналіз виокремлених умінь Концепції НУШ свідчить, що п'ять перших умінь практично формуються у процесі отримання знання, і їх можна визначити, як знаннєві; при цьому чітко видно, що перші два вміння є історично традиційними. Якщо розглядаємо п'ять других визначених умінь, то можна зазначити, що вони певним чином розкривають поведінковий характер і які сьогодні визначаються як соціалізаційні компетентності. На нашу думку, вони певною мірою розкривають зміст компетентностей, які стосуються різних сфер життя людини: у соціумі, у майбутній професійній діяльності, роботі в групах (дослідницьких), об'єднанні за інтересами, творчих, наукових колективах та ін. Слід наголосити, що сьогодні в науково-методичному обґрунтуванні шляхів реалізації компетентнісного підходу

в початковій школі ґрунтовно прописано багато питань, які базуються на історичних засадах розвитку вітчизняної освіти. Але не зовсім розв'язаним, психолого-педагогічно обґрунтованим є питання рівня оцінювання компетентностей. Якщо компетентність – це здатність особистості мобілізувати набуті знання й уміння для реального практичного втілення, то як можливо їх виміряти?

Учителі, науковці, керівники закладів освіти на практиці приходять до необхідності перевірки не самої компетентності, а тих її складників, які можна виміряти, – знання й уміння, що лежать в її основі, що й підтвердило наше опитування вчителів-практиків. Із 28 вчителів саме 86% вважають такий підхід до оцінювання найбільш правильним. Така постановка проблеми вимагає нового організаційно-педагогічного й науково-методичного забезпечення освітнього процесу, яке б давало відповіді й на такі нагальні питання. У процесі опитування вчителям і студентам – випускникам магістерського рівня ми ставили і таке запитання: чи не призведе активне втілення компетентнісного підходу до зниження рівня освіти, освіченості людини у цілому? Із 51 учасника опитування 79% дали відповідь «ні», що свідчить про важливість організації освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу, в основі якого лежать знання, уміння, навички учнів.

Аналіз педагогічних публікацій, аналітичних матеріалів МОН України, інститутів Національної академії педагогічних наук України свідчить, що сьогодні йдуть серйозні дискусії навколо тези про те, що надбані (отримані) компетенції в школі можуть сприяти набуттю інших необхідних у конкретних ситуаціях нових компетентностей учнями самостійно. Це закономірний процес, і всі чітко розуміють, що кожна компетентність зростає з широкого масиву знання, тому саме вони (знання) сприяють її зростанню. Наприклад, візьмемо ключову компетентність «спілкування іноземними мовами». Беззаперечно, глибокі знання дають можливість людині мати великий словниковий запас, ґрунтовні знання з граматики, уміння вільно розуміти іноземну мову на слух, читати, перекладати складні тексти. Такі знання дають можливість сформувати потужну компетентність, за якої людина, що нею володіє, може швидко прочитати і зрозуміти текст на незнайому тему, проаналізувати його, скористатися новою інформацією, спілкуватися з іноземними громадянами тощо.

В іншому разі низький рівень знань призведе до формування компетентностей, що дають змогу вирішувати мінімальні

завдання. Ба більше, ґрунтовні, фундаментальні знання, підкріплені відповідними вміннями й навичками, здатні зробити процес зростання компетентностей постійним і безперервним.

Отже, сучасне втілення компетентнісного підходу пов'язане з необхідністю практичного використання знань і вмінь. В окремих випадках ми можемо навіть прослідкувати, що у співвідношенні «знання – уміння» перевага надається вмінням. Наприклад, читаємо в НУШ визначення математичної компетентності: «Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем».

Таким чином, у цьому разі йдеться про розширення в учнів практичного складника навчання, що дає можливість сформувати практичні уміння, що, своєю чергою, може призвести і до зміни змісту самої математичної освіти, можливо, навіть до зменшення обсягу знань. Такий стан речей необхідно враховувати, аналізувати, визначати перспективні лінії розвитку, мати різні типи і види авторських програм. Адже сьогодні маємо ситуацію, коли в одній і тій самій школі діти навчаються за програмою НУШ – 1, НУШ – 2, «Інтелект України», «Росток» та ін.

Аналіз цих та інших програм початкової школи свідчить, що їх відмінність, а отже, особливість, визначається змістом освіти, її знанневим складником, в основі лежать знання (система знань). Саме термінологічне визначення, його змістовне наповнення досить широке: «Знання – перевірений практикою результат пізнання дійсності, правильне її відображення в мисленні людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій».

Також учені розрізняють чотири види знань:

– предметні знання різного ступеня узагальнення, що містять різні відомості про об'єкти і явища довкілля, їхні властивості й відносини, включають абстрактні поняття і є основою для інших знань;

– знання способів дій, у тому числі розумових, на основі яких здійснюється розв'язання математичних задач, аналіз граматичних зв'язків у реченнях, виробляються стратегії розумової праці в різних видах діяльності;

– знання норм, на основі яких формуються вміння й навички міжособистісних стосунків і поведінка стосовно інших людей;

– знання цінностей, що відбивають характер політичних, світоглядних, моральних, естетичних, побутових та етичних орієнтацій у їх ціннісному вимірі (Енциклопедія, 2008: 326).

Отже, знання – це перевірений практикою результат пізнання дійсності. З одного боку, знання формуються як результат пізнання, а з іншого – слугують основою для одержання нових знань. Класифікація знань досить широка, має розгалужену структуру, ознаки, показники. Наприклад, класифікація за таким показником, як характер творчих здібностей учня (гнучкість, критичність, спроможність легко знаходити нетрадиційні способи розв'язання задач та ін.) (Кремень, 2014: 159).

У Новому тлумачному словнику української мови знання визначаються так:

1. Обізнаність у чомусь, наявність відомостей про щось, когось; уміння.
2. Сукупність відомостей із якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження та ін.
3. Пізнання дійсності в окремих її про-
явах у цілому.

«Знання виступає у вигляді засвоєних понять, законів, принципів. Знання можуть бути емпіричними і теоретичними, які відображають закономірні зв'язки і відносини, що існують в дійсності. Знання поділяються на наукові та життєві, осмислені і формально засвоєні. Виділяють три типи знань: 1) споглядально-пояснювальні; 2) емпіричні; 3) дієво-перетворювальні» (Новий тлумачний словник української мови, 2003: 771). І всі вони мають велике значення і становлять основу формувань ключових компетентностей у Новій українській школі.

У цілому аналіз шляхів її реалізації свідчить, що після закінчення школи учні повинні не так знати, як уміти. Проведене нами опитування вчителів, які працюють за програмами НУШ, засвідчило, що більшість із них схиляється до того, що в нашій національній освітній системі краще (продуктивніше) було б зберегти знаннєву компоненту (85%), а реформування закладів освіти спрямувати на більш широке запровадження практичного застосування кожного навчального предмету шляхом введення більш широкого спектру практичних занять і нових дисциплін: ІТ, кібербезпеки, фінансової грамотності, екології, здоров'язберезувальних технологій, основ харчування, медицини тощо (96%). Доречно було б більше уваги приділяти формуванню комунікативних навичок, умінь і здібностей застосування їх у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) у різних сферах спілкування (осо-

бистісний, публічний, освітній); зреалізувати соціалізаційну компетентність через групові форми роботи, привчити дітей виконувати проекти і творчі роботи у тимчасово створених колективах та об'єднаннях. Безумовно, що знання, завички й уміння є основою формування компетентностей, тому всі вони посідають чільне місце в освітньому процесі, і надавати перевагу жодному із цих педагогічних складників немає сенсу в шкільній практиці. На нашу думку, у подальшому компетентнісний підхід є основою побудови сучасної професійної освіти, спрямованої на нові суспільні виклики, розвиток світової економіки, підготовку конкурентоздатних фахівців.

Саме у цьому контексті й розглядається компетентнісний підхід. На нашу думку, це не нова освітня парадигма, і компетентнісний підхід має розглядатися в контексті історизму й сьогодення, а точніше – інтеграції традиційної й інноваційної системи освіти. Саме таке тлумачення (розуміння) дає можливість констатувати, що традиційний складник забезпечує глибокі теоретичні знання, а інноваційний – сприяє реалізації творчих здібностей та особистісного потенціалу і забезпечує подальше вдосконалення освіти на різних етапах організації освітнього процесу. Що не стосується школи, то є доречним доповнення такої роботи широкою палітрою позаурочної, виховної та позашкільної діяльності через зосередження уваги на практичному аспекті отриманих знань. Остання дає змогу посилити увагу до індивідуальної траєкторії розвитку учня, чому сприятиме навчання у спеціалізованих школах, Малій академії наук, науково-технічних об'єднаннях тощо.

Не можна сьогодні не врахувати інститут репетиторства, різноманітні авторські програми розвитку дітей. Таким чином, уроки можуть бути присвячені набуттю дитини власне знань, відпрацюванню навичок і формуванню вмінь з урахуванням сучасних інноваційних технологій, а вся позакласна робота дасть досить широкий спектр і можливості для творчої, ігрової, проектної групової роботи. Усе це і буде формувати компетентності, які досить важливі у майбутній професійній підготовці.

Висновки. Науковий пошук підтвердив, що знання мають бути основою освітнього процесу школи, а практичне втілення компетентнісного підходу пов'язане з необхідністю практичного використання знань і вмінь. Ідеться про розширення в учнів практичного складника через введення більш широкого спектру практичних знань і нових дисциплін: ІТ, кібербезпеки, фінансової грамотності, екології, здоров'язбе-

режувальних технологій, основ харчування й медицини тощо.

Отже, компетентнісний підхід має розглядатися в контексті історизму та інновацій, а точніше – інтеграції традиційної й інноваційної освіти. Ширше в освітньому середовищі необхідно використовувати всі форми урочної, позаурочної, виховної, наукової та позашкільної діяльності; урахувати інститут репетиторства; навчання за авторськими програмами, що дасть можливість приділяти більшу увагу практичному аспекту отриманих знань, що може бути подальшою темою наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Ковальчук Г. Нова українська школа. Освітні галузі, міжнародні підручники і цілий день на екскурсії. *Фокус*. 2021. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/490983-novaya-ukrainskaya-shkola-obrazovatelnye-otrasli-mezhdunarodnye-uchebniki-i-celyy-den-na-ekskursii> (дата звернення: 12.06.2023).
3. Компетентнісний підхід до навчання: запитання та відповіді для вчителя. URL: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/> (дата звернення: 12.06.2023).
4. Концепція «Нова українська школа» (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.06.2023).
5. Лісовська А.А. Компетентнісний підхід у змісті початкової освіти. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/278-kompetentnisnij-pidkhd-u-zmist-pochatkovoji-osviti> (дата звернення: 12.06.2023).
6. Нова українська школа. Робочі матеріали: компетентнісне навчання, сприятливе для здоров'я, безпеки, успішної соціалізації і самореалізації особистості. 2018. URL: <http://autta.org.ua/files/files/%CA%EE%EC%EF%E5%F2%E5%ED%F2%B3%F1%ED%E5%20%ED%E0%E2%F7%E0%ED%ED%FF%20%E2%20%EA%EE%ED%F2%E5%EA%F1%F2%B3%20%CD%D3%D8.pdf> (дата звернення: 12.06.2023).
7. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яреєнко, О. Сліпущко. Київ : Аконт, 2003. Т. 1. 926 с.
8. Освіта дорослих : енциклопедичний словник / за ред. В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюка ; упоряд. Н.Г. Протасова та ін. Київ : Основа, 2014. 496 с.
9. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
10. Роман Шиян про реформу НУШ, 2023. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/roman-shiyan-pro-reformu-nush> (дата звернення: 12.06.2023).
11. Савченко О. Сухомлинський і НУШ. *Освіта України*. 2018. № 41-42(1584). С. 14–28.
12. Топол В., Титиш Г. Роман Шиян: «Ми готували Стандарт так, аби все починалося від зацікавленості

дитини». URL: <https://nus.org.ua/articles/roman-shiyan-my-gotuvaly-standart-tak-aby-vse-pochynalos-vid-zatsikavlenosti-dytyny/> (дата звернення: 12.06.2023).

13. Федяєва В.Л. Батьки і нова українська школа: шляхи партнерства *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. 173. С. 58–62.

REFERENCES

1. Kremin, V.H. (ed.) (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 p., s.326 [in Ukrainian].
2. Kovalchuk, H. (2021). *Nova ukrainska shkola. Osvitni haluzi, mizhnarodni pidruchnyky i tsilyi den na ekskursiony* [New Ukrainian school. Educational fields, international textbooks and a whole day on excursions]. *Fokus*. Retrieved from: <https://focus.ua/uk/ukraine/490983-novaya-ukrainskaya-shkola-obrazovatelnye-otrasli-mezhdunarodnye-uchebniki-i-celyy-den-na-ekskursii> [in Ukrainian].
3. *Kompetentnisnyi pidkhd u navchannia: zapytannia ta vidpovidi dlia vchytelia* [Competency approach to teaching: questions and answers for the teacher], 2022. Retrieved from: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/> [in Ukrainian].
4. *Kontsepsiia "Nova ukrainska shkola"* [The "New Ukrainian School" Concept] (2016). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
5. Lisovska, A.A. *Kompetentnisnyi pidkhd u zmisti pochatkovoї osvity* [Competency approach in the content of primary education]. Retrieved from: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/278-kompetentnisnij-pidkhd-u-zmist-pochatkovoji-osviti> [in Ukrainian].
6. *Nova ukrainska shkola. Robochi materialy: kompetentnisne navchannia, spriyatlyve dlia zdorovia, bezpeky, uspishnoi sotsializatsii i samorealizatsii osobystosti* [New Ukrainian school. Working materials: competence training, favorable for health, safety, successful socialization and self-realization of the individual], 2018. Retrieved from: <http://autta.org.ua/files/files/%CA%EE%EC%EF%E5%F2%E5%ED%F2%B3%F1%ED%E5%20%ED%E0%E2%F7%E0%ED%ED%FF%20%E2%20%EA%EE%ED%F2%E5%EA%F1%F2%B3%20%CD%D3%D8.pdf> [in Ukrainian].
7. Yareenko, V., & Slipushko, O. (eds.) (2003). *Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy* [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Akonit, vol. 1, 926 p. [in Ukrainian].
8. Kremin, V.H., & Kovbasiuk, Yu.V. (eds.) (2014). *Osvita doroslykh: entsyklopedychnyi slovnyk* [Adult education: an encyclopedic dictionary]. Kyiv: Osнова, 496 p. [in Ukrainian].
9. Yarmachenko, M.D. (ed.) (2001). *Pedahohichnyi slovnyk* [Pedagogical dictionary]. Kyiv: Pedahohichna dumka, 514 p. [in Ukrainian].
10. *Roman Shyian pro reformu NUS* [Roman Shyian on the reform of NUS], 2023. Retrieved from: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/roman-shiyan-pro-reformu-nush> [in Ukrainian].

11. Savchenko, O. (2018). Sukhomlynskyi i NUSh [Sukhomlynsky and NUS]. *Osvita Ukrainy, 41-42 (1584)*, 14–28 [in Ukrainian].

12. Topol, V., & Tytysh, H. (2018). Roman Shyian: “My hotuvaly Standar tak, aby vse pochynalosia vid zatsikavlenosti dytyny” [Roman Shiyan: “We prepared the Standard so that everything started with the child's interest”]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/articles/roman-shyyan-my-gotuvaly-standart-tak-aby-vse-pochynalos-vid-zatsikavlenosti-dytyny/> [in Ukrainian].

13. Fediaieva, V.L. (2018). Batky i nova ukrainska shkola: shliakhy partnerstva [Parents and the new Ukrainian school: ways of partnership]. *Naukovi zapysky. Seriya “Pedahohichni nauky”, 173*, 58–62 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 23.06.2023.
The article was received 23 June 2023.*

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.091:796

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-3>**СТАН ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Гаращенко Лариса Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти факультету педагогічної освіти

Київський університет імені Бориса Грінченка

l.harashchenko@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5957-7256>

Літиченко Олена Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти

Київський університет імені Бориса Грінченка

o.litichenko@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7004-3837>

Шинкар Тетяна Юріївна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти

Київський університет імені Бориса Грінченка

t.shynkar@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5957-7256>

Мета дослідження полягає в аналізі стану реалізації завдань щодо організації фізичного виховання дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти. Для досягнення визначеної мети використано методи дослідження: вивчення та аналіз теоретичних джерел, анкетування, бесіди, педагогічне спостереження, узагальнення отриманої інформації.

Результати. Проаналізовано та узагальнено погляди науковців і практиків щодо важливості та доцільності організації фізичного виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти з урахуванням особливостей їхнього фізичного та психічного розвитку. Зроблено аналіз освітніх програм щодо фізичного виховання дітей раннього віку. Проаналізовано стан практики з організації педагогічного процесу фізичного виховання дітей раннього віку. Здійснено аналіз результатів діяльності закладів дошкільної освіти з проблеми організації фізичного виховання дітей раннього віку. Проаналізовано анкети та висвітлено результати бесід із вихователями з означеної проблеми. Обґрунтовано причини, що перешкоджають систематичному здійсненню фізкультурно-оздоровчої діяльності в групах раннього віку. Висвітлено результати проведення анкетування вихователів із проблеми організації фізичного виховання та здоров'язбереження дітей раннього віку. Акцентовано увагу на важливих проблемах організації та психолого-педагогічного супроводу фізичного розвитку і здоров'язбереження дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти. Обґрунтовано необхідність здійснення систематичного педагогічного спостереження за дітьми під час різних форм фізкультурно-оздоровчої взаємодії.

Висновки. Проведений аналіз нашого локального дослідження дає змогу стверджувати, що вихователі мають ціннісну установку на необхідність здійснювати здоров'язбережувальну діяльність у групах раннього віку, розуміють важливість володіння системою фахових знань, умінь і навичок для ефективного проведення різних форм роботи з фізичного виховання та оздоровлення дітей раннього віку. Більшість педагогів абсолютно переконана, що рухлива гра як засіб і метод фізичного виховання є важливим засобом формування фізичної культури особистості дитини. Однак вважають необхідним і важливим розроблення доцільного педагогічного інструментарію задля ефективного здійснення конкретних форм фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми. Запропоновано перспективні напрями діяльності з проблеми, що полягають у необхідності розроблення технології реалізації конкретних форм освітньої взаємодії з фізичного виховання дітей раннього віку, зокрема дітей другого та третього років життя.

Ключові слова: здоров'язбережувальна діяльність, фізичне виховання, фізичний розвиток, психолого-педагогічний супровід, діти раннього віку.

THE PROCESS STATE OF PHYSICAL EDUCATION ORGANIZATION OF EARLY AGE CHILDREN IN THE CONDITIONS OF A PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

Harashchenko Larysa Vasylivna,
Ph.D. in Education, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Preschool Education
of the Faculty of Pedagogical Education
Kyiv Borys Grinchenko University
l.harashchenko@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7847-632X>

Litichenko Olena Dmytrivna,
Ph.D. in Education,
Senior Lecturer at the Department of Preschool Education
of the Faculty of Pedagogical Education
Kyiv Borys Grinchenko University
o.litichenko@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7004-3837>

Shynkar Tetiana Yuriiivna,
Ph.D. in Education,
Senior Lecturer at the Department of Preschool Education
of the Faculty of Pedagogical Education
Kyiv Borys Grinchenko University
t.shynkar@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5656-2032>

The **purpose** of the study is to analyze the state of implementation of tasks related to the organization of physical education of early age children in the conditions of a preschool education institution. To achieve the defined goal, the following research methods were used: study and analysis of theoretical sources, questionnaires, interviews, pedagogical observation, generalization of the obtained information.

Results. The views of scientists and practitioners regarding the importance and expediency of organizing the physical education of early age children in preschool education institutions, taking into account the peculiarities of their physical and mental development, are analyzed and summarized. An analysis of educational programs for physical education of early age children is made. The state of practice in the organization of the pedagogical process of physical education of early age children is analyzed. The results of the activities of preschool education institutions on the problem of organizing physical education of early age children are analyzed. Questionnaires were analyzed and the results of conversations with educators on the specified problem are highlighted. The reasons that interfere with the systematic implementation of physical culture and health activities in early childhood groups are substantiated. The results of a questionnaire survey of educators on the problem of organizing physical education and health care of early age children are presented. Attention is focused on the important problems of organization and psychological and pedagogical support of physical development and health care of early age children in preschool institutions. The need for systematic pedagogical observation of children during various forms of physical culture and health interaction is substantiated.

Conclusions. The conducted analysis of our local study suggests that educators have a value attitude towards the need to implement health-preserving activities in early childhood groups. They understand the importance of possessing a system of professional knowledge, skills and abilities to effectively conduct various forms of work on physical education and health improvement of early age children. The majority of teachers are absolutely convinced that movement play as a means and method of physical education is an important means of forming the physical culture of a child's personality. However, they note that it is necessary and important to develop appropriate pedagogical tools for the effective implementation of specific forms of physical culture and health care work with children. The perspective directions of work on this problem are proposed, which involve the need to develop a technology for the implementation of specific forms of educational interaction in physical education of early age children, in particular children of the second and third years of life.

Key words: *health-preserving activities, physical education, physical development, psychological and pedagogical support, early age children.*

Вступ. Серед різноманітних чинників впливу на формування особистості дитини раннього і дошкільного віку фізична культура займає особливе місце. Загально-відомо, що метою фізичного виховання дітей в умовах закладу дошкільної освіти є виховання здорової, активної, загартованої, життєрадісної особистості дитини засобами фізичної культури. Комплексне використання різноманітних здоров'язбережувальних засобів здійснює ефективний вплив на фізичний, психічний (емоційний та інтелектуальний), особистісний розвиток дітей починаючи з раннього віку. Своєчасний фізичний розвиток, а також педагогічний вплив на дітей раннього віку під час організації рухової та здоров'язбережувальної діяльності вважаємо важливими умовами їх повноцінного розвитку. Необхідно створювати сприятливі умови для комфортного перебування дитини цього віку в закладі дошкільної освіти. І так само важливо забезпечувати психологічний комфорт під час проведення саме фізкультурно-оздоровчої роботи, адже основи здоров'я та фізичного розвитку закладаються саме з раннього дитинства. Саме із цього віку у дітей формуються інтерес до різних видів рухової діяльності, позитивне ставлення до фізичної культури, звичка виконувати фізичні вправи і, як результат, відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Мета дослідження – проаналізувати стан реалізації завдань щодо організації фізичного виховання дітей раннього віку.

Основні завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз результатів діяльності закладів дошкільної освіти з проблеми організації фізичного виховання дітей раннього віку.

2. Проаналізувати анкети та висвітлити результати бесід із вихователями з означеної проблеми.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

Проблема фізичного розвитку та оздоровлення дітей раннього віку була предметом дослідження багатьох науковців і практиків (Т. Андрющенко, Е. Вільчковський, О. Богініч, Л. Гаращенко, Н. Денисенко, Т. Дмитренко, О. Кононко, О. Кочерга та ін.) (Вільчковський, 2019; Гаращенко, 2019; Кочерга, 2006; Кононко, 2019). За твердженням науковців, особливостями фізичного і психічного розвитку дітей у ранньому дитинстві є швидкий темп фізичного і нервово-психічного розвитку, а також їх взаємозв'язок, низька розумова і фізична працездатність, емоційна нестабільність, висока потреба у рухах, несформованість довільної уваги та ін. (Вільчковський, 2019).

Ми цілком поділяємо думку науковців, що для організації освітньої взаємодії з дітьми раннього віку щодо фізичного виховання вихователі мають володіти професійними та особистісними якостями: знанням закономірностей фізичного розвитку дитини, володінням педагогічним інструментарієм супроводу різних форм роботи з фізичного виховання, емпатією, емоційністю, щирістю, добротою тощо (Вільчковський, 2019; Broström, 2006, Li, 2022). Саме тому Н. Гавриш наголошує на важливості організації освітнього простору, у якому дитина змогла б успішно розвиватися фізично, реалізувати свою природну пізнавальну й соціальну активність відповідно до вікових потреб, набувала б життєвого досвіду (Васильєва, 2021). Продовжуючи попередні умовисновки, Т. Піроженко акцентує на важливості збагачення життєвого досвіду дитини, формування у неї базових якостей особистості (Піроженко, 2018). Діяльність вихователів має спрямовуватися на задоволення потреб дитини, її інтересів, бажань, що стимулюють пошук дійових засобів їх задоволення (Гаращенко, 2022; Методичні рекомендації, 2022).

Аналіз результатів наукових досліджень та практики роботи з фізичного виховання дітей раннього віку свідчить про задовільний стан організації фізичного виховання дітей раннього віку в умовах закладів дошкільної освіти. Однак існують певні проблеми практики фізичного виховання дітей раннього віку:

– недостатня кількість методичних розробок щодо створення цілісної системи послідовної фізкультурно-оздоровчої роботи;

– невизначеність педагогічних умов для здійснення здоров'язбережувальної діяльності;

– недостатня кількість наукових публікацій, статей методичного характеру, а також методичних посібників;

– недостатнє забезпечення закладів дошкільної освіти фізкультурним обладнанням та інвентарем для груп раннього віку.

Методологія та методи дослідження: аналіз теоретичних джерел, анкетування, бесіди, педагогічне спостереження, узагальнення отриманої інформації.

Результати та дискусії. Для вивчення ставлення педагогів до особливостей організації фізичного виховання дітей раннього віку, психолого-педагогічного супроводу фізичного розвитку та здоров'язбереження дітей нами використовувалися анкетування, бесіди з вихователями, педагогічне спостереження, аналіз планування роботи з фізичного виховання.

Під час експериментальної роботи велику увагу приділяли вивченню думки педагогів щодо:

- важливості грамотної організації роботи з фізичного виховання дітей раннього віку;

- встановлення причин, що заважають ефективно планувати та організувати різні форми фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми раннього віку;

- використання методичних підходів до супроводу фізичного розвитку здоров'язбереження дітей раннього віку.

Під час експериментальної роботи ми використовували метод бесіди, аналіз документальних матеріалів вихователів, анкетування. Аналіз планів вихователів та бесіди використовували для визначення проблемних питань та ефективних шляхів їх розв'язання. Під час аналізу планів роботи з фізичного виховання у групах раннього віку було з'ясовано, що вихователі несистематично планують та проводять рухливі гри (ігрові вправи) упродовж дня, а також заняття з розвитку рухів, епізодично проводять фізкультурні розваги для дітей третього року життя, кількісно мало планують рухливі ігор різних видів щодня. Під час планування занять із розвитку рухів простежуються несистемність та хаотичність у підборі рухів, ігрових вправ та загальнорозвивальних вправ. Під час бесід із педагогами було з'ясовано, що вихователі мають труднощі у плануванні саме занять із розвитку рухів, використанні фізкультурного обладнання, інвентарю та посібників, підборі способів організації дітей для виконання основних рухів. Під час спілкування з педагогами також з'ясувалася, що переважна частина мало обізнана з методикою проведення занять із розвитку рухів для дітей другого року життя.

Педагогам закладів дошкільної освіти (вихователям-методистам та вихователям) було запропоновано дати відповіді на такі питання анкети:

1. Чи вважаєте ви необхідним здійснення організованого процесу фізичного виховання та здоров'язбереження в групах раннього віку? Обґрунтуйте власну думку.

2. Чи створені у вашому ЗДО умови для проведення роботи з фізичного виховання в групах раннього віку?

3. Як часто ви використовуєте рухливі ігри (ігрові вправи) упродовж дня (тижня, місяця)?

4. Які рухливі ігри найбільше подобаються вашим вихованцям?

5. Оцініть у відсотках рівень ваших знань про закономірності та особливості фізичного розвитку дітей раннього віку та обґрунтуйте власну думку.

6. Оцініть у відсотках рівень вашої методичної підготовленості до проведення ігрових вправ і рухливих ігор у групах раннього віку та обґрунтуйте власну думку.

7. Оцініть у відсотках рівень вашої методичної підготовленості до проведення занять із розвитку рухів у групах раннього віку та обґрунтуйте власну думку.

8. Які причини заважають систематичному проведенню різних фізкультурно-оздоровчих заходів відповідно до вимог програми.

9. Чи здатні діти раннього віку оволодіти рухами відповідно до вимог програми?

10. Чи здійснюєте ви санітарно-просвітницьку роботу з батьками вихованців із метою підвищення їхнього санітарно-культурного рівня та гігієнічних знань?

Зупинімося конкретніше на аналізі відповідей вихователів. Результат аналізу відповідей на перше питання анкети засвідчив, що 100% вихователів вважають організацію фізичного виховання в групах раннього віку пріоритетним напрямом діяльності закладу дошкільної освіти, оскільки основи здоров'я та фізичного розвитку закладаються саме з раннього дитинства.

На основі аналізу відповідей педагогів (92%) на друге питання можемо констатувати наявність у закладах дошкільної освіти необхідного спортивного обладнання, фізкультурного інвентарю та посібників для занять різними видами фізичних вправ із дітьми раннього віку.

Аналіз відповідей на запитання, як часто використовуються у педагогічному процесі рухливі ігри (ігрові вправи), засвідчив певну проблематику. У системі фізичного виховання дітей раннього віку систематично планують та проводять рухливі ігри 20% вихователів, епізодично проводять із дітьми рухливі ігри та ігрові вправи 75% вихователів, рідко проводять ігри з дітьми 5% вихователів. Така ситуація засвідчує певні прогалини в організації фізкультурно-оздоровчої діяльності з дітьми раннього віку, які необхідно розв'язувати.

Аналіз відповідей на четверте запитання анкети дав можливість з'ясувати, що дітям подобаються рухливі ігри та вправи сюжетного характеру та з предметами. Незначна частина респондентів (2%) не змогла відповісти на це питання. Їхня відповідь була нечіткою і загальною («Діти люблять усі ігри, які їм пропонуємо»).

Рівень теоретичних знань про особливості фізичного розвитку дітей раннього віку більшість вихователів (75%) оцінила як середній. Указали, що не вистачає теоретичних знань про анатомо-фізіологічні особливості дітей другого і третього років

життя, особливості розвитку рухової сфери та фізичної працездатності.

Рівень методичної підготовленості до проведення ігрових вправ і рухливих ігор у групах раннього віку 75% вихователів теж оцінили як середній. У відповідях вихователі зазначили, що мають труднощі у плануванні рухливих ігор упродовж дня, не знають, у чому різниця між рухливою грою та ігровою вправою.

Рівень методичної підготовленості до проведення занять із розвитку рухів у групах раннього віку 80% вихователів оцінили як низький. Пояснили низький рівень тим, що не повною мірою знають принципи підбору рухів для заняття, їх послідовність у комплексі та відмінність між заняттями для дітей другого і третього років життя.

Аналізуючи відповіді анкети, можемо констатувати, що більшість вихователів (84%) вважає однією з причин, що заважають систематичному і неякісному проведенню різних фізкультурно-оздоровчих заходів для дітей раннього віку, є відсутність методичної літератури, методичних посібників тощо. Окрім цього, деякі вихователі вказали на незначний професійний досвід роботи з дітьми саме цього віку (12%), незнання методики фізичного виховання дітей раннього віку (2%), відсутність відповідного фізкультурного інвентарю та посібників (2%).

Отже, певна частина вихователів недостатньо оцінила власну методичну підготовку щодо здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми раннього віку. Значний відсоток вихователів (90%) стверджує, що діти раннього віку здатні засвоїти рухи, визначені програмою. Вони переконані у важливості систематичного навчання дітей різних фізичних вправ відповідно віку, необхідності створення умов для здійснення фізичного виховання та оздоровлення дітей раннього віку.

Вихователі (90%) відзначають труднощі у здійсненні освітньої взаємодії з батьками, однак переконані у необхідності здійснення цієї роботи задля формування здоров'я дитини та культури здоров'язбереження батьків.

На основі отриманих результатів можемо висновувати, що процес фізичного виховання та оздоровлення дітей раннього віку потребує оптимізації та врахування сучасних підходів до його організації.

Висновки. Аналіз теоретичних джерел засвідчив стійкий інтерес до проблеми формування, зміцнення і збереження здоров'я дітей раннього віку та необхідність проведення досліджень у теорії і практиці фізичного виховання з метою вивчення

процесу оздоровлення дітей в умовах здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти. Проведений аналіз дослідження дає змогу констатувати, що сьогодні у закладах дошкільної освіти існує система фізичного виховання дітей раннього і дошкільного віку, яка має ґрунтовні теоретичні і методичні основи та програмно-методичне забезпечення. Можемо ствердно зазначити, що процес фізичного виховання в умовах закладів дошкільної освіти здійснюється відповідно до вимог програми, з урахуванням віку дітей (другого і третього років життя), їхніх анатомо-фізіологічних та психічних особливостей, а також є здоров'язбережувальним. І так само можемо зазначити, що вихователі мають значний досвід щодо психолого-педагогічного супроводу фізичного розвитку та здоров'язбереження дітей раннього віку. Однак варто вказати і на проблеми в організації фізичного виховання дітей раннього віку та психолого-педагогічного супроводу цього процесу. Саме тому педагоги вважають необхідним і важливим розроблення доцільного педагогічного інструментарію задля ефективного здійснення конкретних форм фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми раннього віку (другого і третього років життя). Важливим також є аналіз соціально-гігієнічних чинників, які впливають на показники здоров'я дітей раннього віку, та здійснення санітарно-просвітницької роботи з батьками.

Таким чином, фізичне і психічне становлення дитини значною мірою відбувається в освітньому середовищі, власне тому стає зрозумілим значення цього середовища для здоров'язбереження і здоров'яформування дитини.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в необхідності розроблення технології реалізації конкретних форм освітньої взаємодії з фізичного виховання дітей раннього віку, зокрема дітей другого та третього років життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчковський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник. 2-е вид., перероб. та доп. Суми : Університет. книга, 2019. 428 с.
2. Васильєва С.А., Гавриш Н.В., Рагозіна В.В. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів : монографія. Кропивницький : ІМЕКС ЛТД, 2021. 226 с.
3. Гаращенко Л.В., Літченко О.Д., Шинкар Т.Ю. Організація освітньої взаємодії з дітьми раннього віку: актуальні проблеми практики. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2022. № 38(2). С. 24–30.

4. Кочерга О.В. Психофізіологія дітей 1–3 років. Київ : Шкільний світ, 2006. 128 с.

5. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку / уклад. Л.В. Прохоренко та ін. 2022. 115 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf> (дата звернення: 25.06.2023).

6. Піроженко Т.О. Якість дошкільної освіти: сучасна ситуація та погляд у перспективу. *Актуальні проблеми психології*. 2018. № 4(14). С. 6–27.

7. Кононко О.Л., Матвієнко С.І. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку : навчально-методичний комплекс. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 55 с.

8. Broström, S. Care and education: Towards a new paradigm in early childhood education. In *Child and youth care forum* Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers. 2006. Vol. 35. № 5. P. 391–409.

9. Li, L. Developing a pedagogy of play: Toddlers' conceptual learning in a PlayWorld. *Early Years*. 2022. № 42(3). P. 278–292.

REFERENCES

1. Vilchkovskiy E.S. (2019) *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku* [Theory and methods of physical education of preschool children: teaching. manual]. Sumy : Universytet. kn [in Ukrainian].

2. Vasyliieva S.A., Havrysh N.V., Rahoziina V. (2021) *Vykhovannia ditei rannoho viku v zakladakh doshkilnoi osvity riznykh typiv* [Theory and methods of physical education of preschool children: teaching. manual] Kropyvnytskyi: IMEKS LTD [in Ukrainian].

3. Harashchenko L.V., Litichenko O.D., Shynkar T.Iu. (2022) *Orhan:izatsiia osvithoi vzaieמודii z ditmy rannoho*

viky: aktualni problemy praktyky [Theory and methods of physical education of preschool children: teaching. manual]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika - Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy*. 38(2) [in Ukrainian].

4. Kocherha O.V. (2006) *Psykhofiziologia ditei 1–3 rokiv* [Psychophysiology of children 1–3 years old] . K.: Shkilnyi svit. [in Ukrainian].

5. *Metodychni rekomendatsii shchodo vyznachennia osvithnikh trudnoshchiv ta rivniv pidtrymky u ditei rannoho ta doshkilnoho viku* (2022) [Methodological recommendations for determining educational difficulties and levels of support in children of early and preschool age] / uklad.: Prokhorenko L.I., Shevchenko V.M., URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-> [in Ukrainian].

6. Pirozhenko T.O. *Yakist doshkilnoi osvity: suchasna sytuatsiia ta pohliad u perspektyvu* [Quality of preschool education: current situation and perspective]. *Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy* Kharkiv.

7. Kononko O.L., Matviienko S.I. *Psykhologo-pedahohichni aspekty rozvytku dytyny rannoho viku* (2019) [Psychological-pedagogical aspects of early childhood development]. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia.

8. Broström, S. (2006) *Care and education: Towards a new paradigm in early childhood education*. In *Child and youth care forum* Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers. 2006. Vol. 35(5).

9. Li, L. (2022) *Developing a pedagogy of play: Toddlers' conceptual learning in a PlayWorld*. *Early Years*, 2022, 42(3).

Стаття надійшла до редакції 27.06.2023.

The article was received 27 June 2023.

УДК 37.091.212.7:[37.015.311+159.923.5]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-4>

ФЕНОМЕН УСПІШНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Нечерда Валерія Борисівна,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник
Лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
necherda@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2571-5785>

За мету у статті поставлено дослідження феномена успішності кризь призму педагогічної науки. Для досягнення мети застосовано такі теоретичні **методи**, як системно-структурний аналіз вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних джерел із проблеми успішності, узагальнення, порівняння і реінтерпретація отриманих даних. Методологію дослідження становлять особистісно орієнтований, акмеологічний, аксіологічний, компетентнісний і середовищний підходи.

Результати. Дослідження феномена успішності дало змогу отримати такі результати: існує принципова відмінність між поняттями «успіх» і «успішність»; поняття «успішність» вважають хронотопним, яке складно піддається чіткому визначенню, оскільки пов'язане з індивідуальною системою цінностей; з'ясовано, що в сучасних дослідженнях відсутня однозначна позиція вчених щодо змістового навантаження поняття «успішність»; визначено, що поняття «успішність» має об'єктивний і суб'єктивний аспекти.

Зазначено, що всебічному дослідженню феномена успішності сприятиме як вивчення досягнень сучасної психолого-педагогічної науки, так і критичне осмислення й нове прочитання здобутків класичної педагогічної спадщини. Здійснено аналіз педагогічних ідей Г. Сковороди, К. Ушинського, А. Макаренка, Я. Корчака, В. Сухомлинського в контексті феномена успішності. За результатами дослідження уточнено поняття «успішність учня» як заснований на позитивному мисленні і способі життя цілісний комплекс властивостей особистості, що відображає визнання досягнень учня у шкільному колективі й найближчому соціальному оточенні та характеризує стан задоволення учня результатами власної діяльності, його прагнення гармонійно розвиватися і здатність продуктивно діяти в різних життєвих ситуаціях й повною мірою виконувати свої обов'язки.

Висновки. Рефлексія класичної педагогічної спадщини та творчого доробку представників сучасної психолого-педагогічної науки дала змогу дійти висновку, що в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти цілком можливим є створення умов, що сприяють формуванню успішності зростаючої особистості, створенню платформи для її успішного соціального старту.

Ключові слова: *успіх, успішність, педагогіка успіху, успішність учня, самореалізація, ситуація успіху.*

THE PHENOMENON OF SUCCESSFULNESS THROUGH THE PRISM OF PEDAGOGICAL SCIENCE

Necherda Valeriia Borysivna,
Ph.D. in Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Senior Researcher at the Laboratory of Physical Development
and Healthy Lifestyle,
*Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine*
necherda@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2571-5785>

The aim of the article is to research the phenomenon of success through the prism of pedagogical science. To achieve the goal, such theoretical **methods** as system-structural analysis of domestic and foreign psychological and pedagogical sources concerning the problem of successfulness, generalization, comparison and reinterpretation of the obtained data were applied. The research methodology consists of person-oriented, acmeological, axiological, competence and environmental approaches.

The results. The study of the phenomenon of successfulness made it possible to obtain the following results: there is a fundamental difference between the concepts of «success» and «successfulness»; the concept

of «successfulness» is considered chronotopic, which is difficult to clearly define, as it is related to an individual value system; it was found that in modern studies there is no unequivocal position of scientists regarding the content load of the concept of «successfulness»; it was determined that the concept of «successfulness» has objective and subjective aspects.

It is noted that the research of the achievements of modern psychological and pedagogical science, as well as a critical understanding and a new reading of the achievements of the classical pedagogical heritage, will contribute to a comprehensive study of the phenomenon of successfulness. An analysis of the pedagogical ideas of H. Skovoroda, K. Ushynskiy, A. Makarenko, Ya. Korchak, and V. Sukhomlynskiy in the context of the phenomenon of successfulness was carried out. According to the results of the study, the concept of «pupil successfulness» was clarified as a holistic set of personality traits based on positive thinking and lifestyle, which reflects the recognition of the pupil's achievements in the school team and the immediate social environment and characterizes the state of the pupil's satisfaction with the results of his own activities, his desire to develop harmoniously and the ability to productively to act in various life situations and fully fulfill one's duties.

Conclusions. The reflection of the classical pedagogical heritage and the creative development of representatives of modern psychological and pedagogical science allowed us to come to the conclusion that in the educational environment of the general secondary education institution, it is quite possible to create conditions that contribute to the formation of the successfulness of a growing personality, the creation of a platform for its successful social start.

Key words: *success, successfulness, pedagogy of success, pupil successfulness, self-realization, situation of success.*

Вступ. Сучасне суспільство характеризується орієнтацією на досягнення успіху в різних сферах життя. Поведінку людей значною мірою визначають прагнення бути успішними і бажання відповідати стандартам успішності. Саме тому поняття «успіх» і «успішність» для позначення характеристики діяльності людини активно використовуються у мовленнєвій культурі як дорослого населення, так і учнівської молоді. Слово «успіх» поступово стає одним із найуживаніших у побутовому спілкуванні, а успішність – однією з найважливіших цінностей підростаючого покоління. Тож категорії успіху й успішності знаходять своє розгортання у більшості галузей сучасного наукового знання, зокрема розглядаються у рамках понятійного апарату психолого-педагогічної науки.

Увага українських учених до феномена успішності, передусім, зумовлена інтеграцією вітчизняної освіти у європейський освітній простір, яка актуалізувала проблему формування у зростаючої особистості здатності до саморозвитку, розкриття власного потенціалу, ціннісно-сміслового вибору шляхів самореалізації, умінь стратегічного планування для досягнення поставлених цілей, готовності прокладати маршрути успіху соціально прийнятними засобами, потреби бути успішною особистістю як стилю буття у кризовому соціумі.

Виходячи із зазначеного вище, основна **мета статті** полягає у дослідженні феномена успішності крізь призму педагогічної науки.

Методологія дослідження. Для досягнення мети застосовано такі теоретичні методи, як *системно-структурний аналіз* вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних джерел із проблеми успішності,

узагальнення, порівняння і реінтерпретація отриманих даних. Методологією дослідження стали такі теоретико-методологічні підходи: *особистісно орієнтований підхід*, що передбачає розвиток індивідуальних здатностей і вмінь зростаючої особистості та її підтримку у пошуках власних шляхів самовдосконалення; *акмеологічний підхід*, який орієнтує людину на самореалізацію і досягнення найвищих вершин свого творчого потенціалу; *аксіологічний підхід*, згідно з яким розвиток особистісних життєвих цінностей формує потребу гармонійної взаємодії з оточенням і усвідомлення успіху як цінності; *компетентнісний підхід*, що забезпечує формування в особистості необхідних для її успішної життєдіяльності компетентностей; *середовищний підхід*, який привертає увагу до необхідності створення безпечного і дружнього для всіх учасників освітнього процесу освітнього середовища та дає змогу посилити його виховний потенціал щодо формування успішності зростаючої особистості.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

В уявленнях людини успіх і успішність асоціюються, передусім, із особистістю, її якостями, професійними категоріями, особливостями соціальних взаємин. Поняття «успіх» завжди займало чільне місце у системі цінностей суспільства. Власні критерії успіху впродовж різних історичних періодів розвитку людства мала кожна система науки, освіти, політики, економіки, виробництва та ін., від цього залежало й усвідомлення людиною сутності успіху як показника специфіки її соціальних зв'язків і взаємин під час життєвих виборів та пошуку оптимальних перетворень для усвідомленої організації власного життя.

У зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях успіх розглядається як чинник самореалізації людини, що оцінюється і нею самою, і найближчим її оточенням (Dries, Pepermans, Carlier, 2008), як об'єктивна оцінка кращого порівняно з існуючими у суспільстві критеріями результату діяльності, життєвих прагнень і перспектив особистості (Greenaway, Kalokerinos, 2017), а також як стан задоволення людини від досягнення важливих цілей та об'єктивної оцінки її здобутків соціумом (Garsia, 2019). Деякі дослідники вважають успіх індивідуальним стандартом якості (Geisler, Allwood, 2015) або сприймають його як життєву місію, що відповідає потребам особистості у самовдосконаленні (Hildebrandt-Wypych, 2011).

Представники вітчизняної психолого-педагогічної науки наголошують на співвідношенні соціальної і особистісної ідентичностей людини, необхідній для усвідомлення успіху, та відповідно до цього розуміють успіх як максимальний вияв індивідуальності (Матеюк, 2012) та результат, який особистість досягла в процесі здійснення важливих для неї і соціуму цілей завдяки самоефективності (Михайлишин, Довга, 2017).

Основи педагогіки успіху закладено класиками вітчизняної педагогічної думки К. Ушинським, А. Макаренком та В. Сухомлинським. Концептуальні позиції сучасної педагогіки успіху, які передбачають застосування індивідуального підходу в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, висвітлено у працях академіка І. Беха, зокрема зазначено, що успіх є позитивним переживанням задоволення (Бех, 2020; Бех, 2021).

Уважаємо вартим уваги, що, згідно з твердженнями вітчизняних дослідників (Матеюк, 2012; Михайлишин, Довга, 2017), існує принципова відмінність між поняттям «успіх», який є разовою дією для досягнення поставленої мети, та поняттям «успішність», що являє собою динамічний процес діяльності, спрямованої на перманентне отримання людиною відповідних результатів. Зазначимо, що у просторі психолого-педагогічної науки поняття «успішність» вважають хронотопним, яке складно піддається чіткому визначенню, оскільки пов'язане з індивідуальною системою цінностей. Проте спільною науковою позицією дослідників є те, що саме власні уявлення про успішність здійснюють вплив на самосвідомість людини, її установки, життєві плани, саморозвиток, а отже, формують особистість.

Результати та дискусії. Аналіз контенту вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних джерел дав змогу отримати

такі результати: у сучасних дослідженнях наявне розмаїття теоретичних підходів до розуміння феномена успішності, зокрема спостерігаємо відсутність однозначної позиції дослідників щодо змістового навантаження поняття «успішність»: її розглядають як поняття, похідне від слова «успіх» у розумінні досягнень, пов'язаних із високими темпами саморозвитку людини, виконаними зобов'язаннями у певній сфері діяльності (Ulug, Ozden, Ergilmaz, 2011: 739); як складне явище, що містить водночас суб'єктивну оцінку людиною своїх реальних успіхів і об'єктивну оцінку оточуючими значущих результатів її діяльності (Chunkenova, Ybyraimzhanov, Yelubayeva, Turkmenbayev, Bakradenova, 2021: 4588); як стійкий позитивний стан особистості, який характеризує включеність індивіда у соціалізуючу його діяльність із досягнення соціальних статусів і зв'язків (Gdncz, 2017: 77); як сукупність соціальних якостей особистості (Каца, 2018: 13); як соціально-психологічне явище, що відображає результативно-оціночний аспект соціальної діяльності людини (Cantwell, 2018: 9); як досвід на основі позитивного мислення і способу життя (Михайлишин, Довга, 2017); як внутрішній стан особистості, що досягається поступово за умов регулярної концентрації на власних ключових бажаннях і активних зусиллях (діях) щодо їх утілення з метою досягнення рівноваги та гармонії (Матеюк, 2012).

Спільного висновку вчені доходять щодо такої визначальної ознаки успішності, як її тривалість у часі: на відміну від успіху, що може бути випадковим явищем, успішність являє собою явище системне і перманентне, в основі якого довготривалий розвиток якостей і компетентностей, необхідних для сталих успішних результатів, та постійне самовдосконалення людини.

За результатами теоретичного аналізу також вважаємо за необхідне наголосити, що поняття «успішність» має об'єктивний аспект, пов'язаний з оцінкою результатів діяльності людини її оточенням на основі уявлень про успішність, певних стандартів успішності, властивих конкретному соціокультурному середовищу, та суб'єктивний аспект, який визначається емоційно забарвленим станом переживання особистістю власних досягнень і пов'язаний із самооцінкою людини.

Зазначимо, що і вітчизняні, і зарубіжні вчені підкреслюють важливість позитивного мислення для успішності, зокрема для зростання персональної ефективності особистості, підвищення результативності її діяльності, адже людина з позитивним мисленням здатна бачити вирішення життєвих

завдань замість труднощів і зосереджуватися не на недоліках, невезіннях, перешкодах, а на чеснотах, можливостях і життєвих уроках. Оскільки завдяки позитивному мисленню покращується самопочуття, фізичне і психічне здоров'я, зростає якість життя, люди з позитивним мисленням є більш працездатними та задоволеними навчанням, роботою, оточенням. Особистість із позитивним мисленням легше досягає амбітних цілей, продуктивніше вибудовує взаємини у колективі та швидше отримує успішні результати.

Прагнення до поліуспішності, характерне для сучасної людини, призвело до намагань особистості віднайти себе одночасно в декількох сферах: соціально-економічній, духовного саморозвитку, професійної самореалізації та ін. Проте саме у закладі освіти як своєрідній моделі суспільства зростаюча особистість уперше пізнає цінність успіху, отримує можливість встановити причинно-наслідкові зв'язки між успішністю і певними особистісними якостями, навичками, поведінковими стратегіями та здобути досвід успішності.

Формування образу успішної особистості у молодій людині відбувається, насамперед, у підлітковому віці, що характеризується виходом на якісно нову соціальну позицію зростання активності, самопізнання, поглиблення стосунків з оточуючими, прагнення до самовизначення, отже, одним із пріоритетних завдань сучасного закладу загальної середньої освіти логічно постає виховання успішної особистості, здатної до розкриття особистісного потенціалу, просоціальної самореалізації, вмотивованої і готової здійснювати успішну життєдіяльність у кризовому соціумі соціально прийнятними засобами. Усебічному дослідженню феномена успішності учня сприятиме як вивчення досягнень сучасної психолого-педагогічної науки, так і критичне осмислення й нове прочитання здобутків класичної педагогічної спадщини.

У контексті філософсько-педагогічної творчості Г. Сковороди феномен успішності доцільно розглядати за допомогою ключових ідей Сковородинівської педагогіки – ідеї спорідненої праці та ідеї самопізнання (Сковорода, 2022). Самопізнання являє собою передумову пошуку спорідненої праці, тобто вибір людиною того заняття, до якого скеровує її внутрішня природа, а запорукою успішності у спорідненій праці мають бути такі якості особистості, як чесність, чемність, працьовитість, наполегливість, терпимість, доброзичливість і скромність. Водночас мислитель відзначає необхідність постійної самоосвіти і самов-

досконалення людини для поступового руху її до істини, що завершується моментом осяяння та отриманням успішних результатів. Зауважимо, що саме бажання і здатність людини до саморозвитку є визначальними ознаками успішної особистості згідно з науковою позицією сучасних педагогів Філіппін (Garsia, 2019).

Самоосвіті та цілеспрямованому покрововому саморозвитку людини також надавав великого значення К. Ушинський (Ушинський, 1983). На думку педагога, успішності сприятимуть активність, розуміння важливості як інтелектуального розвитку, так і фізичної праці, зацікавленість у різних видах практичної діяльності, висока вимогливість до себе, життєвий оптимізм, мобілізація фізичних і духовних ресурсів для подолання труднощів, віра у власний успіх. Дидактична й методична школа К. Ушинського орієнтує на формування у закладі освіти всебічно розвиненої особистості, яка може стати успішною за умов усвідомленої потреби й бажання бути успішною та наявності цілісної системи знань, умінь і навичок, котрі вона зможе успішно відтворювати й застосовувати в різних сферах життя. Сьогодні на системності проблеми успішності наголошує американський учений Cantwell, який вважає доцільним усебічно підходити до розвитку необхідних для успішності якостей, умінь і навичок учня, залучаючи всі ресурси освітнього середовища і громади (Cantwell, 2018: 8).

На нашу думку, цінність виховної системи А. Макаренка полягає у її особистісній спрямованості та гуманістичному характері. Основою методики видатного педагога є колектив, що виховує. Вагомим значенням А. Макаренко надавав повазі до особистості й разом із тим вимогливості до неї, розвитку її життєвих компетентностей, тому педагог спрямовував зусилля на організацію демократичного і комфортного середовища успішної самореалізації учнів, основні завдання якого полягали у виявленні здібностей учнів, захисті їхніх прав і свобод, стимулюванні їхніх прагнень до порядності, чемності, сумлінності, чуйності, терпимості, у створенні умов для формування готовності приймати рішення і брати зобов'язання, відповідати за себе й за інших у загальній справі, довіряти й поважати. Погоджуємося з дослідницею С. Вітвицькою, що А. Макаренком «була вперше у світовій практиці розроблена та переконливо реалізована система управління процесом соціалізації індивіда» (Вітвицька, 2018: 8).

Велике значення для розуміння феномена успішності учня мають також педагогічні ідеї Я. Корчака. Польський педагог

і письменник відстоював внутрішню і зовнішню свободу зростаючої особистості як основу її духовної та соціальної зрілості й життєвої успішності, надавав пріоритет забезпеченню її прав. Схожих поглядів дотримуються сучасні дослідники Швеції, які вважають однією з умов досягнення успішності здобуття внутрішньої свободи особистості, що супроводжується розширенням сфери її взаємодії із суспільством (Osman, Ydhaq, Mensson, 2021). У дитячому будинку Я. Корчака свобода особистості забезпечувалася шляхом категоричного неприйняття харасменту й булінгу, відмови від насильства та подвійних моральних стандартів, а також розвитку вмінь критичного мислення і командної діяльності, позитивного ставлення до праці й успіху.

Значну увагу Я. Корчак приділяв проблемі соціалізації зростаючої особистості, зміст якої він убачав у реалізації нею свого потенціалу. Із цією метою він стимулював вихованців до творчої діяльності, прагнув формування активної і незалежної особистості, наполегливої, дисциплінованої, цілеспрямованої, впевненої, врівноваженої, старанної, працьовитої, зокрема «заохочував своїх учнів вести щоденники, подавати твори до заснованого ним часопису «Mały Przegląd», на сторінках якого діти мали можливість презентувати свої враження й висновки щодо певної події, власні бачення особливостей побуту і навчання» (Wojnowska, 2019: 99), що у цілому сприяло формуванню цінностей і компетентностей, необхідних для успішної самореалізації у соціумі.

Рефлексія спадщини В. Сухомлинського дає змогу стверджувати, що, як і його славетні попередники Г. Сковорода, К. Ушинський, Я. Корчак, А. Макаренко, видатний педагог надавав великого значення самоосвіті й самовихованню, формуванню в учнів стійкої потреби у самопізнанні. У центрі його уваги виховання гармонійної, усебічно розвиненої особистості як неповторної індивідуальності з незалежним мисленням, вільної у розкритті своїх інтелектуальних і духовних можливостей, у виборі шляхів власної самореалізації.

Згідно з педагогічною системою В. Сухомлинського, успішності учня як в освітньому середовищі, так і поза ним сприятимуть ставлення до нього як до унікальної особистості, опора на його позитивні якості і сильні боки, створення ситуацій успіху, що дають змогу пережити емоції, пов'язані з успіхом, і отримати позитивний досвід успішності. Із цією метою у Павлівській школі була організована позакласна й позашкільна робота: «додаткові заняття,

гуртки, клуби, де дітям пропонували різні види діяльності, – від догляду за тваринами до ознайомлення з драматичними творами, музикою, історією. Головною метою був подальший поглиблений розвиток особистісних здатностей та схильностей кожного учня, розвиток у дітей самостійності мислення, особистісного незалежного вибору роду і напрямку своєї майбутньої професійної діяльності» (Сухомлинська, 2023: 3).

Переконані, що теоретичні твердження і практичні настанови класиків педагогіки мають безперечну значущість у сучасних умовах реформування середньої освіти, корелюючи з положеннями Концепції Нової української школи, згідно з якими учень має бути зрілою, творчо активною особистістю, орієнтованою на значущі життєві успіхи, позитивну самореалізацію, проектування майбутнього на рівні смисло- і цілепокладання, інноватором, здатним приймати життєві виклики, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, бути конкурентоспроможним та успішно оволодівати новими соціальними ролями.

За результатами дослідження вважаємо за необхідне визначити як принципи такі положення:

- на нашу думку, «успіх» є сутнісною характеристикою діяльності людини, яка ґрунтується на отриманні нею позитивних результатів у певній сфері активності та містить особистісний рівень, пов'язаний із суб'єктивним сприйняттям та оцінкою власних досягнень, і соціальний рівень, що супроводжується суспільним схваленням чи визнанням;

- спрямованість на досягнення успіху є однією з ключових умов особистісного розвитку і важливим чинником досягнення стабільності суспільства;

- успіх може стосуватися розвитку різних боків потенціалу учня (емоційного, фізичного, духовно-морального), стимулює його особистісне зростання, не обов'язково пов'язане з навчальною діяльністю, та сприяє досягненню учнем стану задоволеності життям;

- на відміну від успіху «успішність – це неодноразово верифікований досвід» (Кириченко, Нечерда, 2020: 106);

- стан успішності набуває особливої значущості для зростаючої особистості під час її шкільного життя у зв'язку з насиченістю його оціннісними атрибутами, що впливає на саморозвиток, самоактуалізацію і самореалізацію учня;

- поняття «успішність учня» уточнімо як заснований на позитивному мисленні і спосіб життя цілісний комплекс властивостей особистості, що відображає визнання

досягнень учня у шкільному колективі й найближчому соціальному оточенні та характеризує стан задоволення учня результатами власної діяльності, його прагнення гармонійно розвиватися і здатність продуктивно діяти в різних життєвих ситуаціях та повною мірою виконувати свої обов'язки.

Висновки. Отже, дослідження феномена успішності є актуальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки, однак у вчених досі немає одностайності у визначенні поняття «успішність», що подається і як змістотворчий чинник соціальності, і як соціальний параметр особистості, і як критеріальний показник, запропонований соціумом як певний ідеал, і як певний стиль життя людини, потенційно здатної гармонійно співіснувати з іншими у соціумі. На нашу думку, феномен успішності щороку все більш ґрунтовно переосмислюється вітчизняними й зарубіжними дослідниками і сьогодні перетинається із цілою низкою психологічних і педагогічних категорій.

Рефлексія класичної педагогічної спадщини та творчого доробку представників сучасної психолого-педагогічної науки дала змогу дійти висновку, що в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти цілком можливим є створення умов, що сприяють формуванню успішності зростаючої особистості, створенню платформи для її успішного соціального старту. Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є розроблення науково-методичного забезпечення формування життєвої успішності учнів закладів загальної середньої освіти в умовах поствоєнної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

- Бех І.Д. Духовно-моральна безпечність/напруженість у психологічній безпеці особистості: наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів». *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. № 3(1). С. 1–4.
- Бех І.Д. Зростаюча особистість у психометодичних контурах. *Методист*. 2020. № 5(101). С. 16–27.
- Вітвицька С. Інноваційний підхід до проблеми виховання молоді у педагогічній спадщині А.С. Макаренка. *Творча спадщина А.С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. С. 5–9.
- Кириченко В.І., Нечерда В.Б. Партнерська взаємодія як засіб примноження ресурсів формування соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали Звітної наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2019 рік. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. Вип. 8. С. 104–108.
- Матеюк О.А. Успішність особистості: сутність та зміст феномену. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31 (дата звернення: 10.06.2023).
- Михайлишин Г.Й., Довга М.М. Успішність особистості: філософський та психолого-педагогічний контекст. *Наукове мислення* : збірник статей учасників дев'ятої Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього». Дніпро : Видавництво НМ, 2017. С. 50–56.
- Сковорода Г.С. Світ ловив мене, та не впіймав. Харків : Фоліо, 2022. 272 с.
- Сухомлинська Л.В. «Павлівська середня школа» В. Сухомлинського: сучасний погляд педагогів Австралії. *Вісник НАПН України*. 2023. № 5(1). С. 1–5.
- Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибрані педагогічні твори* : у 2-х т. / редкол.: В.М. Столетов та ін. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 1. Р. 192–471.
- Cantwell B. Student Success as a Social Problem. *International Journal of Chinese Education*. 2018. № 7. Р. 6–21.
- Chunkenova S., Ybyraimzhanov K., Yelubayeva M., Turkmenbayev A., Bakradenova A. Formation of the Personality of Future Teachers for the Implementation of Professional Activities in Modern Conditions. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*. 2021. № 11(5). Р. 4587–4599.
- Dries N., Pepermans R., Carlier O. Career success: Constructing a multidimensional model. *Journal of Vocational Behavior*. 2008. № 73(2). Р. 254–267.
- Garsia L.L. Walking through a Successful Life: A Case Study. *Naresuan University Journal: Science and Technology*. 2019. № 27(4). Р. 87–97.
- Geisler M., Allwood C.M. Competence and Quality in Real-Life Decision Making. *PLoS ONE*. 2015. URL: <https://journals.plos.org/plosone/articleid=10.1371/journal.pone.0142178> (дата звернення: 10.06.2023).
- Greenaway K.H., Kalokerinos E.K. Suppress for success? Exploring the contexts in which expressing positive emotion can have social costs. *European Review of Social Psychology*. 2017. № 28(1). Р. 134–174.
- Göncz L. Teacher personality: a review of psychological research and guidelines for a more comprehensive theory in educational psychology. *Open review of educational research*. 2017. № 4. Р. 75–95.
- Hildebrandt-Wypych D. The social construction of life success among German youth. *Contemporary Learning Society. A quarterly of social and educational ideas*. 2011. Р. 129–142.
- Kaya G.I. Construction of academic success and failure in school Memories. *Educational Research and Reviews*. 2018. № 13(1). Р. 12–20.
- Ulug M., Ozden M.S., Eryilmaz A. The effects of teachers' attitudes on students' personality and performance. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2011. № 30. Р. 738–742.
- Wojnowska B. Dłaczego «Janusz Korczak»? Rodowód pseudonimu, tradycja rodzinna. *Pamiętnik Literacki*. 2019. № 2. S. 89–100.

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2021). Dukhovno-moralna bezpechnist-napruzhenist u psykholohichnii bezpetsi osobystosti: naukova dopovid na metodolohichnomu seminari NAPN Ukrainy [Spiritual and moral safety-tension in the psychological safety of the individual: a scientific report at the methodological seminar of the NAPS of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 3 (1), 1–4 [in Ukrainian].
2. Bekh, I.D. (2020). Zrostaiucha osobystist u psykhotodychnykh konturakh [Growing personality in psychomethodical contours]. *Metodyst*, 5 (101), 16–27 [in Ukrainian].
3. Cantwell, B. (2018). Student Success as a Social Problem. *International Journal of Chinese Education*, 7, 6–21.
4. Chunkenova, S., Ybyraimzhanov, K., Yelubayeva, M., Turkmenbayev, A., Bakradenova, A. (2021). Formation of the Personality of Future Teachers for the Implementation of Professional Activities in Modern Conditions. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 11 (5), 4587–4599.
5. Dries, N., Pepermans, R., Carlier, O. (2008). Career success: Constructing a multidimensional model. *Journal of Vocational Behavior*, 73 (2), 254–267.
6. Garsia, L.L. (2019). Walking through a Successful Life: A Case Study. *Naresuan University Journal: Science and Technology*, 27 (4), 87–97.
7. Geisler, M., Allwood, C.M. (2015). Competence and Quality in Real-Life Decision Making. *PLoS ONE*. URL: <https://journals.plos.org/plosone/articleid=10.1371/journal.pone.0142178>.
8. Greenaway, K. H., Kalokerinos, E. K. (2017). Suppress for success? Exploring the contexts in which expressing positive emotion can have social costs. *European Review of Social Psychology*, 28 (1), 134–174.
9. Göncz, L. (2017). Teacher personality: a review of psychological research and guidelines for a more comprehensive theory in educational psychology. *Open review of educational research*, 4, 75–95.
10. Hildebrandt-Wypych, D. (2011). The social construction of life success among German youth. Contemporary Learning Society. *A quarterly of social and educational ideas*, 129–142.
11. Kaya, G.I. (2018). Construction of academic success and failure in school Memories. *Educational Research and Reviews*, 13 (1), 12–20.
12. Kyrychenko, V.I., Necherda, V.B. (2020). Партнерська взаємодія як засіб примноження ресурсів формування соціально успішної особистості старшокласника [Partnership as a means of increasing the resources of forming a socially successful personality of a high school student]. *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiynyi potentsial: Proceedings of Conference of The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 8, 104–108 [in Ukrainian].
13. Mateiuk, O.A. (2012). Uspishnist osobystosti: sutnist ta zmist fenomenu [Personal success: the essence and content of the phenomenon]. *Visnyk natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 4, 12–15 [in Ukrainian].
14. Mykhailyshyn, H.Y., Dovga, M.M. (2017). *Uspishnist osobystosti: filosofskyi ta psykholohopedahohichnyi kontekst* [Personality success: philosophical and psychological-pedagogical context]. *Naukove myslennia: zbirnyk statei uchashnykiv Deviatoi vseukrainskoi praktychno-piznavalnoi internet-konferentsii «Naukova dumka suchasnosti i maibutnioho»*, 50–56 [in Ukrainian].
15. Skovoroda, H.S. (2022). Svit lovyv mene, ta ne vpiimav [The world was catching me, but it didn't catch me]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
16. Sukhomlynska, L.V. (2023). «Pavlyska serednia shkola» V. Sukhomlynskoho: suchasnyi pohliad pedahohiv Avstralii [«Pavliska secondary school» by V. Sukhomlynskyi: a modern view of Australian teachers]. *Visnyk NAPN Ukrainy*, 5 (1), 1–5 [in Ukrainian].
17. Ulug, M., Ozden, M. S., Eryilmaz, A. (2011). The effects of teachers' attitudes on students' personality and performance. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 30, 738–742.
18. Ushynskiy, K.D. (1983). Liudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropolohii. Vybrani pedahohichni tvory [Man as a subject of education. An attempt at pedagogical anthropology. Selected pedagogical works]. Kyiv: Rad. shkola, 1, 192–471 [in Ukrainian].
19. Vitvytska, S. (2018). Innovatsiyni pidkhid do problemy vykhovannia molodi u pedahohichnii spadshchyni A.S. Makarenka [An innovative approach to the problem of youth education in the pedagogical heritage of A. S. Makarenko]. *Tvorcha spadshchyna A.S. Makarenka v konteksti innovatsiynoho rozvytku osvity XXI stolittia: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka*, 5–9 [in Ukrainian].
20. Wojnowska, B. (2019). Dlaczego «Janusz Korczak»? Rodowód pseudonimu, tradycja rodzinna. *Pamiętnik Literacki*, 2, 89–100.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2023.
The article was received 27 June 2023.

УДК 159.922.76:376.064.1
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-5>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Яковлева Світлана Дмитрівна,
докторка психологічних наук, професорка,
професорка кафедри спеціальної освіти
Херсонський державний університет
cdyakovleva@ gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7620-098X>

У статті розглядається питання взаємодії батьків дітей, які мають затримку психічного розвитку, та фахівців інклюзивно-ресурсного центру. Успіх та просування у розвитку дітей із відповідними порушеннями залежать від тісної, злагодженої роботи фахівців інклюзивно-ресурсного центру та батьків, а також їх активного включення як рівноправних членів команди психолого-педагогічного супроводу, що стало **метою експерименту**. Дослідження проводилося у закладах відповідної категорії дітей із труднощами у навчанні як найбільш чисельній категорії дітей із порушеннями у молодшому шкільному віці. Відвідування такими дітьми інклюзивно-ресурсного центру дає змогу реалізувати своє право на правильну діагностику та отримання якісної корекційної роботи.

Методи дослідження. Визначався рівень задоволеності батьків дітей із порушеннями розвитку з роботою фахівців центру, а також робота за методиками «Вивчення задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру», «Вивчення оцінки батьками ролі інклюзивно-ресурсного центру у вихованні дітей із тяжкими мовленнєвими вадами» (розроблена доцентом А.А. Андрєєвим) та оцінювався рівень допомоги дитині з тяжкими мовленнєвими порушеннями. Стаття містить узагальнені результати дослідження з їх аналізом та висновками.

Результати дослідження. Зазначено, що рівень задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру підвищився за умови їх тісної, тривалої співпраці, а також зросла оцінка допомоги, яку отримували діти з труднощами у навчанні. Це дало змогу отримати позитивні зрушення у розвитку та позитивні результати корекційно-виховного впливу на дану категорію вихованців.

Усі фахівці інклюзивно-ресурсного центру усвідомлювали необхідність постійної тісної взаємодії з батьками дітей із порушеннями розвитку для отримання позитивного результату корекційно-розвиткової роботи, яка надається дітям в умовах спеціальної організації діяльності дітей в інклюзивно-ресурсному центрі. Конкретно доведено, що інклюзивно-ресурсний центр надає комплексний психолого-педагогічний супровід дитині із затримкою психічного розвитку, при цьому надає ефективні поради, інструкції, можна сказати, навчає батьків, включаючи їх в активну роботу зі своїми дітьми, а також мотивуючи фахівців інклюзивно-ресурсного центру до надання більш ефективного корекційно-розвиткового впливу.

Висновки. Результати дослідження дають змогу зробити висновок: взаємодія батьків дітей із труднощами у навчанні та фахівців інклюзивно-ресурсного центру повинна являти собою особливу форму співпраці, яка передбачає активну участь у корекційно-розвивальному процесі, тісний зв'язок із фахівцями центру з метою компенсації порушень психічного розвитку дітей даної категорії.

Ключові слова: *інклюзивно-ресурсний центр, команда психолого-педагогічного супроводу, спільна співпраця, фахівці інклюзивно-ресурсного центру.*

APPLICATION OF THE MODEL OF INTERACTION BETWEEN PARENTS AND CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISORDERS IN THE CONDITIONS OF THE INCLUSIVE RESOURCE CENTER

Yakovleva Svitlana Dmitrivna,
Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Special Education
Kherson State University
cdyakovleva@ gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7620-098X>

The article examines the issue of interaction between parents of children with mental retardation and specialists of the inclusive resource center. Success and progress in children's development depends on the close, coordinated work of inclusive resource center specialists and parents of children with disabilities, as

well as the active inclusion of parents in the process of correction of disabilities as equal members of the team of psychological and pedagogical support, which was the **goal of the experiment**. The study was conducted on the category of children with learning difficulties, as mental retardation is now interpreted as the most numerous category of children with disorders of primary school age. Visiting an inclusive resource center by children of this category allows them to exercise their right to a correct diagnosis and to receive high-quality corrective work.

Research methods. The level of parents' satisfaction with the work of the center's specialists was determined, the level of assistance to a child with severe speech disorders was assessed, as well as the interaction between parents of children with disorders and the center's specialists according to the methods «Study of parents' satisfaction with the work of specialists of the inclusive resource center», as well as «Study of parents' assessment of the role of an inclusive resource center in raising children with severe speech disabilities» (developed by associate professor A.A. Andreev).

Research results. It was noted that the level of parents' satisfaction with the work of inclusive resource center specialists increased under the condition of close, long-term cooperation with IRC specialists, and the assessment of the help received by children with learning difficulties also increased. This made it possible to obtain positive changes in the provision of assistance to children of this category and to obtain positive results of corrective and educational influence.

All specialists of the inclusive resource center were aware of the need for constant, close interaction with the parents of children with developmental disabilities in order to obtain a positive result of the corrective and developmental work provided to children in the conditions of the inclusive resource center. The inclusive resource center provides complex psychological and pedagogical support to a child with mental retardation, at the same time educating its parents, including them in active work with their child, as well as motivating inclusive resource center specialists to provide more effective corrective and developmental influence.

Conclusions. The results of the study allow us to draw a conclusion: the interaction between parents of children with severe speech disorders and specialists of the inclusive resource center should represent a special form of mutual cooperation, which involves the active participation of parents in the corrective and developmental process, close communication with the specialists of the center in order to compensate for speech disorders children of this category.

Key words: *inclusive resource center, team of psychological and pedagogical support, joint cooperation, specialists of the inclusive resource center.*

Вступ. Успішна реалізація спеціальних розвивальних програм для дітей із порушенням розвитку, що надаються інклюзивно-ресурсними центрами, залежить від тісної співпраці всіх фахівців закладу, а також родин таких дітей.

Відвідування дітьми інклюзивно-ресурсного центру дає змогу реалізувати своє право на правильну діагностику та отримання якісної корекційної роботи. Таким чином, відбувається право дитини на отримання якісної освіти, її включення до повноцінного суспільного життя.

Мета статті полягає в обґрунтуванні взаємовідносин між батьками дітей із труднощами у навчанні та фахівців інклюзивно-ресурсного центру. Це дало змогу висунути припущення, що для реалізації даної мети доцільно використовувати досвід уже працюючих інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ), які надають конкретну допомогу в розвитку дітей із різними категоріями порушень.

Методологічною основою інклюзивної освіти є освіта дітей будь-яких категорій у загальноосвітньому навчальному просторі з необхідністю навчання та виховання, а також соціалізації незалежно від розвитку дітей із нормативною базою, чи дітей із порушеннями у психофізичному розвитку (Колупаєва, 2009).

Спільна співпраця батьків та фахівців, яку ми відзначаємо як командну взаємодію, передбачає корекційно-розвиткову роботу, що складається з: формування необхідних партнерських відносин між педагогами та родинами дітей із порушеннями; залучення родин до роботи фахівців інклюзивно-ресурсного центру, тобто створення атмосфери розвивального середовища для дитини; визначення мети очікувань батьків та розроблення індивідуальних програм розвитку; проведення роботи щодо роз'яснення питань виховання дітей із порушеннями у розвитку. Завдяки партнерській взаємодії з фахівцями інклюзивного центру дитина отримує комплексні, доступні та необхідні відповідно до своїх порушень послуги (Царук, 2018: 135).

Для отримання позитивного корекційного результату фахівцям інклюзивно-ресурсного центру необхідно налагодити довірливі стосунки з батьками з метою отримання даних про психофізіологічний розвиток та можливості й уподобання дітей. Знайомство батьків та фахівців центру дасть змогу зрозуміти умови діяльності ІРЦ, програм для роботи з дітьми, педагогічні концепції та завдання, які стоять перед усіма суб'єктами виховання та навчання (Колупаєва, 2009).

Завдяки спільній співпраці батьки усвідомлюють ті боки недорозвитку, які має їхня дитина. Це дає змогу фахівцям ІРЦ визначати цілі та завдання корекційного процесу й надавати відповідні послуги. Такий аспект роботи дає змогу розробити індивідуальну корекційну програму допомоги кожній конкретній дитині.

Завдяки індивідуальному підходу до кожної дитини визначаються конкретні завдання для корекції, які дадуть найкращий результат розвитку. Ми погоджуємося з думками вчених про орієнтацію на зону найближчого розвитку, що надає можливість побачити реальний стан психофізичного розвитку конкретної дитини.

Під час спільної роботи батьків і фахівців основна роль належить батькам, які мають тісний зв'язок зі своєю дитиною, тому спрямовують свої зусилля на задоволення її індивідуальних потреб (Лорман, 2010). Водночас батьки самі потребують допомоги, оскільки не мають навичок роботи з дітьми з порушеннями, і команда фахівців із ІРЦ повинна допомогти таким родинам у відстоюванні прав їхньої дитини (Канадсько-український проект, 2021) та наданні якісних колекційних послуг. Тобто допомога дітям із труднощами у навчанні повинна бути комплексною і включати психологічний супровід не лише дітей, а й їхніх батьків (Методичний посібник, 2019).

Водночас батьки повинні бути готовими до тісної співпраці з фахівцями ІРЦ, лише за цієї умови можливий позитивний результат корекції в розвитку їхньої дитини. Тісна співпраця батьків з фахівцями інклюзивного центру передбачає індивідуальні консультації спеціалістів щодо обстеження дитини, прийомів корекційної роботи, проблем, які потребують вирішення. Сюди відносяться корекційні заняття, ігри, казки, мультиплікаційні фільми, тобто все те, що може стати в нагоді під час корекції психофізичних порушень дитини (Бондар, 2019: 66). Така співпраця будується на основі довірливих відносин фахівців та батьків дитини.

Одним із серйозних завдань для фахівців ІРЦ є спеціально спланований і організований комплекс заходів для дітей із важкими порушеннями мовлення. Така робота передбачає як цілеспрямовану просвітницьку діяльність для батьків, так і психологічну допомогу, якої потребують діти.

Зрозуміло, що чітка, стабільна позиція батьків та їх відношення до дитини формує подальшу соціалізацію особистості. Водночас кожна родина, де є дитина з різного роду порушеннями, для досягнення позитивного результату проходить низку стадій. Першою є стадія «шоку», що зумовлюється незнанням та відшукуванням винного

у такому розвитку дитини. Ця стадія виникає через нездатність батьків сприймати інформацію про свою дитину, яка потребує підтримки та співучасті кваліфікованих фахівців (Навчально-методичний посібник, 2018). На другій стадії з'являється відповідальність за стан дитини, але водночас спостерігається незнання щодо надання їй цільової допомоги. У цей час на допомогу таким родинам мають прийти фахівці з адекватним відношенням до родин дітей із психічними порушеннями. Третя стадія більш стабільна. Вона характеризується розумінням ситуації та активних дій батьків щодо організації і проведення роботи з дитиною після отримання відповідної консультативної інформації від фахівців ІРЦ.

Таким чином, питання допомоги дітям становлять взаємовідношення подружжя у родині, їх відношення до порушень розвитку дитини, прийняття цього порушення та взаємопідтримка один одного у розвитку дитини.

Це той час, коли чітко окреслюються проблеми у сім'ї, що поділяються на декілька типових груп: першу групу становлять пари, які не можуть прийняти свою проблему, порозумітися і розпадаються; друга група – навпаки, де родина об'єднується і починає вирішувати проблемні питання розвитку їхньої дитини; третя – це родини, які відокремлюються від оточуючих, маючи в родині дитину з порушеннями; і четверта група представляє родини, які адекватно реагують на порушення дитини, не уникають спілкування, продовжують подружнє життя, але водночас активно займаються розвитком та корекцією дитини, що ще більш згуртовує і зміцнює сім'ю (Методичний посібник, 2015: 24).

Фахівцям інклюзивно-ресурсного центру часто доводиться стикатися з негативними емоціями батьків, і необхідно розуміти родину, у якій дитина з порушеннями займає 24 години на добу. Необхідно підтримати таку родину, допомогти пройти важкий шлях психологічної адаптації та не відмежовуватися від наявних порушень із метою подальшої соціалізації дитини (Бондар, 2019: 17). Результати позитивної взаємодії в родинах із такими дітьми необхідно ставити як взірці іншим сім'ям, які не впевнені у досягненнях своїх дітей. Також це важливо для стимуляції спільної взаємодії з дітьми в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Таким чином, основними моментами роботи з батьками дітей із порушеннями у розвитку є зміцнення їхньої віри у можливість своєї дитини, подолання страху змін щодо проблем, які стоять перед батьками під час корекції порушення, і тісна співпраця

з фахівцями ІРЦ. Батьки повинні бути захищені в розвитку, повністю довіряти спеціалістам, які працюють з їхньою дитиною, і вірити у позитивний результат корекційно-розвивальної роботи. Для цього фахівці повинні реалізовувати творчий підхід у батьків до керування поведінкою дитини, розвитку її самостійності, побутових навичок, самоорганізації тощо (Сходинки інклюзії, 2019: 25). Під час взаємодії фахівцям необхідно дотримуватися етичного спілкування з батьками дітей. На жаль, грубі порушення етики доволі часто виявляються під час анонімного опитування батьків (Сходинки інклюзії, 2019: 57).

Для отримання позитивного результату корекції батькам необхідно опанувати певні методики корекційно-розвиткової роботи, зокрема управління поведінкою дитини. Необхідно визначитися зі спеціальними послугами, які надаються спеціалістами ІРЦ їхній дитині. Також батьків потрібно вчити взаємодіяти з іншими однолітками, з якими дитина буде взаємодіяти під час перебування спочатку у дитячому дошкільному, а згодом і шкільному навчальному закладі.

Із метою тісної взаємодії з батьками дітей із порушеннями інклюзивно-ресурсний центр передусім повинен проінформувати їх щодо наявних освітніх програм, які мають на меті корекцію дитини з певними порушеннями, окрім цього, батьки мають приймати безпосередню участь у роботі центру, наприклад спілкуватися з фахівцями та бути обізнаними у програмі корекційної допомоги своїй дитині. Це можливо за умови тісного діалогу всіх суб'єктів виховного процесу. Фахівці повинні нести відповідальність за якість освітніх послуг, а батьки приймати участь у вирішенні тих завдань, які стоять перед їхньою дитиною, і бути знайомі з індивідуальним навчальним планом. Такий підхід забезпечить виконання батьками ролей тьюторів для власних дітей (Лаврінченко, 2017: 45).

Ніхто краще батьків не може знати історію розвитку дитини, її поводження, стан на момент огляду та необхідність корекції. Вони можуть надавати певну допомогу вдома за умов реалізації закріплення сформованих навичок (Сходинки інклюзії, 2019: 54), а також можуть відслідковувати стан психофізичного розвитку їхньої дитини та реалізовувати необхідність певного цілеспрямованого корекційного впливу, який може включати як медикаментозний складник, так і психолого-педагогічний супровід дитини.

Завдання для цього надаються конкретні, а реалізація їх відбувається поступово, поетапно. І завданням початкового етапу є створення довірливих взаємовід-

носин фахівців ІРЦ із батьками дитини, що потребує допомоги. Із цією метою застосовуються діалоги, бесіди, які дають змогу зрозуміти батьківські проблеми, сумніви, а фахівцям зрозуміти з розповідей стан порушення та проблеми дитини.

Наступний етап після збору відомостей – це обстеження самої дитини і відверта розмова з батьками щодо необхідності реалізації корекційної роботи. Цей етап передбачає визначення проблем у розвитку, особливості кожної дитини зокрема, обговорення необхідності корекційної роботи та перспективні результати розвитку. Батьки повинні зосередитися на допомозі як фахівцям центру, так і самій дитині. Із цією метою кожній конкретній сім'ї надаються чіткі інструкції щодо корекційних заходів і пропонується психолого-педагогічна підтримка, якщо вони її потребують. Цей етап включає також обговорення всіх можливих проблем під час надання дитині корекційної допомоги, можливості попереджуваних труднощів щодо зміни її поведінки та умов взаємодії з батьками. Саме на цьому етапі плануються подальші зустрічі з батьками для з'ясування результатів допомоги та змін у розвитку дитини в умовах впливу різних чинників (Сходинки інклюзії, 2019: 57). Батькам пропонується фіксувати факти просування дитини вперед або зміни у негативний бік, щоб можна було здійснити корекцію допомоги, яка запропонована.

Наступний етап передбачає зміну завдань психолого-педагогічного супроводу для розширення педагогічної компетентності батьків та пропонування їм подальших корегувальних засобів, що ставить їх на одну сходинку з фахівцями для активізації корекційного процесу. Серед форм роботи з батьками на даному етапі виділяють обговорення конкретних отриманих результатів, а за умови слабкого просування вперед пропонуються зміни у формах та методах впливу; також батькам пропонують практикуми з навчання проведення цих заходів. Форми та методи роботи включають різні види продуктивної діяльності, серед яких – біоенергопластика, психогімнастика, кінезіологічні вправи, елементи артпедагогіки, а також ігри, завдання, що розвивають психічні функції.

Ми впевнені, що лише за умови реалізації індивідуального підходу, віри у власні можливості та віри у свою дитину можливо отримати позитивний результат корекційного впливу. Фахівці ІРЦ допомагають батькам отримати неоцінний досвід роботи із власною дитиною, що дає їм змогу менше залежати від постійних порад фахівця,

і не лише споглядати результати корекційної роботи, а й бути безпосереднім учасником даного процесу.

Як правило, після тісної співпраці з фахівцями ІРЦ, за умови довірливих відношень та занурення у світ власної дитини, у батьків змінюється відношення і до оточуючого світу, і до дитини у плані сподівань розвитку. Освітні програми формують індивідуальну траєкторію зміни психіки дітей із порушеннями у розвитку, надають можливості визначити майбутнє дитини, соціалізувати її.

Нами було проведено дослідження взаємодії команди інклюзивно-ресурсного центру з батьками дітей, що мають труднощі у навчанні. Сама ця група дітей була досліджена у зв'язку з тим, що сьогодні дуже велика кількість дітей, які вступають до школи, мають труднощі у навчанні і потребують корекції. Це група дітей із затримкою психічного розвитку, яка потрапляє сьогодні в інклюзивний простір. Більшість батьків, які зверталися за допомогою у центр, були зацікавлені у тісній співпраці з фахівцями, що викликало повагу з боку професіоналів. Більшість батьків намагається приховати розпач, який відчувають, коли бачать свою дитину з порушеннями, але залюбки спілкуються з фахівцями центру, зрозумівши, що можна отримати реальну допомогу.

Методи та результати. Під час дослідження були обстежені 32 сім'ї дітей із труднощами у навчанні та взаємодія їх із фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. Для визначення взаємодії були використані методики «Вивчення задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру», мета якої – виявити рівень задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру, а також «Вивчення оцінки батьками ролі інклюзивно-ресурсного центру у вихованні дітей із тяжкими мовленнєвими вадами» (розроблена доцентом А.А. Андрєєвим), що має метою одержання кількісно вираженої інформації про оцінку батьками ролі освітньої установи у вихованні в їхніх дітей якостей життєвої компетентності, позитивних поведінкових і морально-психологічних якостей (Бондар, 2019).

Під час роботи з батьками дітей із труднощами у навчанні проводилися консультації для всіх, кого цікавили проблеми психофізичних порушень, тренінги раз на місяць, надавалася інформація щодо корекційно-розвиткового впливу на дітей даної категорії, проводилися майстер-класи, а також анкетування батьків із метою фіксування результатів корекції.

У результаті дослідження було з'ясовано, що первинно задоволеність батьків роботою фахівців ІРЦ розподілилася за трьома рівнями, а саме: високий у межах 3,0 і вище балів; середній рівень спостерігався у межах 2,5–2,8 бали; а низький рівень – у межах 1,6–1,9 бали. Відсоток рівня задоволеності серед опрацьованого контингенту батьків на початку дослідження розподілився так: низький рівень задоволеності спостерігався у 31,25% батьків, що становило 10 сімей; середній – у 59,38%, або 19 сімей. Високий відсоток задоволеності на початку дослідження виявлено було лише у трьох сімей (9,38%). Таким чином, за попередніми дослідженнями, переважна більшість батьків була задоволена роботою фахівців ІРЦ на середньому рівні.

Оцінка рівня допомоги дітям із порушеннями фахівцями ІРЦ також була оцінена за трирівневою системою: високий, середній та низький рівні. Як високий рівень допомоги оцінили сім сімей, що становило 21,87%. Середній рівень допомоги визнали 20 сімей (62,5%), і низьким рівнем він здався для п'ятиох сімей (15,63%). Тобто вже на початку роботи рівень наданої дітям допомоги у переважній більшості батьків був оцінений доволі високо, на середньому рівні.

Водночас рівень взаємодії та роботи з батьками повністю не задовільнив ні сім'ї, ні спеціалістів центру.

Найчастіше батьки вважають причиною відсутності швидкого поліпшення результатів роботи з їхньою дитиною неякісну допомогу, яку надають фахівці ІРЦ, тому ми отримали доволі низькі результати взаємодії.

Для зміни таких показників було здійснено корекцію наданих послуг дітям із метою поліпшення стану розвитку, з одного боку, та більш тісного співробітництва з батьками цих дітей – з іншого. Потрібно було налагоджувати більш тісні контакти та взаєморозуміння між батьками та фахівцями центру.

Було запропоновано додаткові заняття, тренінги, диспути, поради, додаткові індивідуальні заходи, дискурси та надання порад щодо підвищення якості корекційної роботи і просування вперед кожної конкретної дитини у своєму розвитку і створення більш довірливого середовища задля наведення контактів між фахівцями ІРЦ та батьками цих дітей.

Після піврічного строку взаємодії було проведено ще один зріз дослідження, який здійснювався за тими самими методиками для чистоти експерименту. Результати показали, що рівень задоволеності батьків співпрацею з фахівцями центру значно підвищився, а саме: не спостерігалось

низького рівня задоволення співпрацею, а середній рівень задоволеності роботою знизився з 62,5% (20 сімей) до 56,3% (18 сімей), тоді як високий рівень зріс до 43,75% (14 сімей) із 21,87% (2 сім'ї). Як бачимо, показники задоволеності батьків, які мали низький рівень, зменшилися.

Оцінка рівня допомоги, яку отримували діти в ІРЦ, також змінилася, як засвідчив формувальний етап експерименту. Високий рівень оцінки допомоги становив 62,5% (20 сімей), тоді як на початку експерименту він становив 21,87% (7 сімей). Середній рівень оцінки представили 37,5% (12 сімей), що на початку експерименту становило 27,78% (5 сімей).

Також повторне опитування дало можливість удосконалити роботу фахівців для кожної конкретної дитини. Було внесено зміни в індивідуальну траєкторію кожного учня з попереднім ознайомленням і узгодженням із батьками.

Оцінюючи результати інформації від батьків, фахівці інклюзивно-ресурсного центру задоволені своєю співпрацею з ними. Батьки із задоволенням йшли на співпрацю на основі позитивних змін психічних компонент розвитку їхньої дитини. Таким чином, видно достатній рівень взаємодії батьків та фахівців ІРЦ і реалізації різних форм організації колекційної роботи.

Водночас усі фахівці інклюзивно-ресурсного центру (серед них були дефектолог, спеціальний психолог, логопед, а також додатково залучалися дитячий невролог та фізичний реабілітолог) усвідомлювали необхідність постійної тісної взаємодії з батьками дітей із порушеннями розвитку для отримання позитивного результату корекційно-розвиткової роботи, яка надається дітям із порушеннями в умовах ІРЦ. Це має бути постійний розвиток як батьків, так і фахівців відповідно до виду порушення дитини.

Висновки. Результати дослідження дають змогу зробити висновок: взаємодія батьків дітей із труднощами у навчанні та фахівців інклюзивно-ресурсного центру повинна являти собою особливу форму співпраці, яка передбачає активну участь батьків у корекційно-розвивальному процесі, тісний зв'язок із фахівцями центру з метою компенсації порушень психічного розвитку дітей даної категорії. Таким чином, можна сказати, що ІРЦ надає комплексний психолого-педагогічний супровід дитині з труднощами у навчанні, при цьому навчаючи її батьків, включаючи в активну роботу з їхньою дитиною, а також мотивуючи фахівців ІРЦ до надання більш ефективного корекційно-розвиткового впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компанець Н.М., Луценко І.В. Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ : навчально-методичний посібник. Київ, 2017. 66 с.
2. Лорман Т., Депплер Дж., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практичний посібник / пер. з англ. Київ : Парашин І.С., 2010. 296 с.
3. Канадсько-український проєкт «Інклюзивна освіта для дітей із особливими потребами в Україні». URL: <http://www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya> (дата звернення: 10.06.2023).
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. URL: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kkr_Inkluzivna_oscivta/ (дата звернення: 10.06.2023).
5. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : методичний посібник / уклад. О.В. Коган та ін. Харків : Друкарня «Мадрид», 2019. 110 с.
6. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
7. Підготовка педагогічних кадрів до роботи з різними категоріями дітей: виклики та можливості : матеріали міжвузівської (заочної) науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 28 лютого 2018 р. Хмельницький : А.В. Царук, 2018. С. 135–138.
8. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / за заг. ред. Н.З. Софій. Київ : Плеяди, 2015. 66 с.
9. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / упоряд. К.М. Бондар. 2-е вид., доп. *Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг»*. Кривий Ріг, 2019. 170 с.
10. Сходинки інклюзії : науково-практичний посібник / О.А. Тельна та ін. ; за ред. С.М. Сидоріва. 2-е вид., випр. та доп. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М., 2019. 156 с.
11. Лаврінченко Л.І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навчально-методичний посібник. Чернівці : ЧНТУ, 2017. 168 с.

REFERENCES

1. Kompanets N.M., Lutsenko I.V. (2017). Educational and methodological manual «Modeling the individual development of a child with special educational needs in the conditions of an inclusive preschool.» Kyiv/ 66 p.
2. Lorman T. (2010). Inclusive education. Supporting diversity in the classroom: practice. manual / T. Lorman, J. Deppler, D. Harvey; trans. from English Kyiv: SPD-FO Parashin I. S., 296 p.
3. Canadian-Ukrainian project «Inclusive education for children with special needs in Ukraine» [Electronic resource]. Access mode: <http://www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya>. (date of application: 26.07.2021).
4. Kolupaeva A.A. (2009). Inclusive education: realities and prospects: monograph [Electronic resource] / A.A. Kolupaeva. Kyiv: Sammit-Knyga . Access

mode: http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Inkluzivna_ocvita/ (access date: 07/26/2021).

5. Organizational principles of the activity of a teacher's assistant in an inclusive class: method. Manual (2019)/ comp. : O. V. Kogan and others. Kharkiv: Madrid Printing House,. 110 p.

6. Organizational and methodical principles of activity of inclusive resource centers: educational and methodical manual (2018)/ according to general ed. M.A. Poroshenko and others Kyiv. 252 p.

7. Tsaruk A.V. (2018). Training of pedagogical staff to work with different categories of children: challenges and opportunities: materials of the inter-university (correspondence) scientific and practical conference (Khmelnyskyi, February 28, 2018). Khmelnytskyi: / P. 135–138.

8. Creation of an individual development program for children with special educational needs: methodical guide (2015). / Under general ed. Sofiy N.Z. Kyiv: Pleiady, 66 p.

9. Bondar K.M. (2019)/ Theory and practice of inclusive education [teaching and methodical manual] / compiled by K.M. Bondar [2nd ed., addn.]. Project «Support of inclusive education in the city of Kryvyi Rih» . 170 p.

10. Telna O.A., Malanchiy V.O., Datsyo N.O., Sydoriv S.M., Selepiy O.D., Vesnina N.V., Priymak N.P., Sydoriv L.M.(2019). Stairs inclusions: Science. practice a guide for teachers, students and parents: 2nd ed. Ex. and addendum / by ed. S.M. Sidoriva. Ivano-Frankivsk: G.M. Kushnir / 156 p.

11. Lavrinenko Lidia Ivanivna (2017)/ School for everyone (individual aspects of inclusive education): Educational and methodological guide for heads of educational institutions, teachers and educators of special education, boarding schools, methodologists Chernihiv: Chernihiv National Technological University (ChNTU). 168 p.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2023.

The article was received 26 June 2023.

СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 351:[061:796.011.3]

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-6>**ОСНОВНІ ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИХ КОЛЕКТИВІВ ЧИ ТОВАРИСТВ**

Бабенко Вадим Григорович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри спорту та фітнесу
Київський університет імені Бориса Грінченка
vgb@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-5149-8705>

Євдокимова Лілія Григорівна,
старший викладач кафедри спорту та фітнесу
Київський університет імені Бориса Грінченка
vgb@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-9934-9387>

Корж Євген Миколайович,
старший викладач кафедри спорту та фітнесу
Київський університет імені Бориса Грінченка
vgb@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-4363-062X>

У статті відображено основні засади формування менеджменту повсякденної діяльності фізкультурно-спортивних колективів чи товариств. Виявлено, що система загального фізкультурно-спортивного менеджменту та розглянуті його окремі елементи мають свою чітко визначену будову та структуру, до якої, окрім штатно-посадової чисельності, входить стала сукупність загальнолюдських, професійно-службових, соціальних, етичних та естетичних норм, знань, умінь, навичок, переконань, думок і вимог як до кожного окремого працівника, так і до колективу взагалі.

З'ясувавши тлумачення й зміст окремих термінів та дефініцій, які зацікавили нас із числа необхідних законодавчих та інших наукових джерел правової, управлінської, довідникової та фізкультурно-спортивної спрямованості, нами було запропоновано переглянути й замінити у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» термін «сфера» на «галузь» у словосполученні «у сфері фізичної культури і спорту» на дещо звужене, але, на нашу думку, більш конкретизоване поняття «у галузі фізичної культури і спорту».

Ураховуючи майже однакову ідентичність чи тотожність обох розглянутих термінів, ми вважаємо, що за подальшого доопрацювання Закону необхідно чітко означити кордони, межі, позиції, рубежі або лінії їх використання чи застосування в системах «сфера в галузі» чи «галузь у сфері» залежно від подальшої загальної необхідності й потреб фізичної культури і спорту.

Окрім того, встановлено, що чим більше й довше, вибраний і широкий, своєчасно підкоригований чи взагалі позитивно змінений асортимент виконуваних дій, функцій та послуг слугуватиме ефективним засобом досягнення поставленої мети, тим рідше досліджувані суб'єкт і об'єкт зазнаватимуть впливів негативних стан-факторів внутрішнього чи зовнішнього психічного конфлікту, що зазвичай може виникати у разі зіткнення у свідомості чи підсвідомості як окремого індивіда, так і у цілої групи об'єднаних колективом осіб суперечливих питань, рішень, знань, ідей, переконань або вже існуючих поведінкових установок.

Також у ході дослідження виявлено конкретну спрямованість переважної більшості досліджуваних осіб на досягнення успішного результату.

Ключові слова: сфера, галузь, менеджмент, діяльність, фізкультурно-спортивний колектив, управлінська культура, персонал.

THE MAIN PRINCIPLES OF MANAGING THE DAILY ACTIVITIES OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS TEAMS OR SOCIETIES

Babenko Vadim Hryhorovych,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Lecturer at the Department of Sports and Fitness

Borys Grinchenko Kyiv University

vgb@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-5149-8705>

Yevdokymova Lilia Hryhorivna,
Senior Lecturer at the Department of Sports and Fitness

Borys Hrinchenko Kyiv University

vgb@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0009-9934-9387>

Korzh Evgen Mykolayovych,
Senior Lecturer at the Department of Sports and Fitness

Borys Hrinchenko Kyiv University

vgb@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0003-4363-062X>

The article reflects the basic principles of the formation of the management of daily activities of physical culture and sports teams or societies. It was found that the system of general physical culture and sports management and its individual structural elements considered have their own clearly defined structure and structure, which, in addition to the number of staff and positions, includes a permanent set of general human, professional, social, ethical and aesthetic norms, knowledge, abilities, skills, beliefs, opinions and requirements both for each individual employee and for the entire team in general.

Having clarified the interpretation and meaning of certain terms and definitions that interested us from among the necessary legislative and other scientific sources of legal, administrative, reference and physical culture and sports orientation, we proposed to replace the term «sphere» in the Law of Ukraine «On Physical Culture and Sports» to the term «industry» in the phrase «in the field of physical culture and sports» to a somewhat narrowed, but, in our opinion, more specific concept, such as «in the field of physical culture and sports».

Taking into account the almost identical identity of both considered terms, we believe that in the further development of the Law it is necessary to clearly define the positions, limits or directions of their use in the «sphere or industry» system, depending on the further general needs of physical culture and sports.

In addition, it was established that the larger and longer, selected and wide, timely adjusted or generally positively changed assortment of performed actions, functions and services will serve as an effective means of achieving the set goal, the less often the subject and object under study will be affected by negative conditions - factors of internal or external mental or psychological conflict, which can usually arise when conflicting issues, decisions, knowledge, ideas, beliefs or already existing behavioral settings.

Also, in the course of the research, the specific orientation of the vast majority of the studied persons to achieve a successful result was revealed.

Key words: *sphere, industry, management, activity, physical culture and sports team, management culture, personnel.*

Вступ. Згідно із Законом України № 3808-XII від 24.12.93 (ВВР, 1994, № 14, ст. 81) «Про фізичну культуру і спорт», державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, за сприяння інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Стаття 5 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5460-VI від 16.10.2012).

Водночас, незважаючи на те що у частині 1 статті 1 зазначеного вище Закону України «Про фізичну культуру і спорт» розташований перелік основних термінів та наведені їх визначення, серед яких законодавець нерідко вживає словосполучення «у сфері фізичної культури і спорту», його цілісне й повне трактування відсутнє взагалі. Хоча цей вираз є одним із найрозповсюдженіших і часто згадуваних у тексті даного Закону.

Із метою усунення даної проблематики, а також для чіткого та більш повного роз'яснення й вирішення поставлених перед нами завдань ми вивчили можливість

і доступну більшість потрібних існуючих тлумачень. Зокрема, розпочавши зі слова «сфера» (від грец. σφαῖρα – куля (Вікіпедія, <https://uk.wikipedia.org/wiki/>)), ми розглянули чинні відповідні терміни, положення, новели й постулати, які є у сьогоденному вживанні та найбільш органічно вписуються у контекст фізкультурного і спортивного призначення.

Так, наприклад, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови (Бусел, 2005), Словнику української мови (Русанівський, 2010), а також у Тлумачному словнику української мови (Івченко, 2006: 660–661) термін «сфера» означає:

1) район дії, межа поширення чого-небудь;

2) область фізичного або духовного життя, діяльності людини чи суспільства; галузь знання, виробництва, мистецтва і т. ін.;

3) сфера впливу;

4) сукупність умов, середовище, у яких що-небудь відбувається; обстановка;

5) коло осіб, об'єднаних спільним станом або спільною працею тощо.

Далі, переглянувши «Словник іншомовних слів» (Бібік, 2006) та «Великий тлумачний словник української мови» (Бусел, 2005), ми з'ясували, що «сфера» може бути:

1) небесною – уявна кульова поверхня довільного радіуса із центром в оці спостерігача;

2) областю дії, межі поширення чого-небудь; орбіта, царина, галузь, фронт;

3) сектором впливу – територія або частина території країни, яка зберігає видимість державної незалежності, але фактично перебуває під політичним та економічним впливом іншої держави;

4) громадським оточенням, обстановкою, сукупністю умов, середовищем, у якому що-небудь відбувається;

5) колом осіб, об'єднаних спільністю соціального становища, занять або діяльністю (ділові С., наукові С., виробничі С. тощо).

Частково з'ясувавши поняття сутності й змісту «сфери», черговий раз окресливши її багатогранність та надзвичайно широку різноманітність, ми зупинилися на наведеному в чинному Законі «Про фізичну культуру і спорт» тлумаченні таких термінів, як «фізична культура» і «спорт», де наведено, що (Про фізичну культуру і спорт, 1993):

– «фізична культура» – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей із метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Там само було зазначено, що фізична культура має такі напрями: фізичне виховання різних груп

населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація;

– «спорт» – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та інших підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них. Спорт має такі напрями: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів фізичної культури і спорту, спорт ветеранів війни, олімпійський спорт, неолімпійський спорт, службово-прикладний та військово-прикладний спорт, спорт осіб з інвалідністю тощо.

Окрім того, ще один термін (і не тільки він один, а й багато інших), а саме «послуги у сфері фізичної культури і спорту», демонструє і вказує нам на величину й велич завдань, які стоять перед фахівцями даної галузі, – це організація та проведення суб'єктами сфери фізичної культури і спорту фізкультурно-оздоровчої діяльності та/або фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю або підготовки спортсменів до змагань із видів спорту, визнаних в Україні (Про фізичну культуру і спорт, 1993).

У літературних, наукових, довідникових та інших джерелах термін «галузь» означає (Русанівський, 2010: 96; Івченко, 2006: 80):

1) певну ділянку виробництва, окремої науки;

2) сукупність подібних між собою видів підприємницької діяльності, що мають спільні ознаки. У межах вибраної галузі компанії чи підприємці виконують певні завдання та процеси, щоб досягти встановлених цілей;

3) сукупність підприємств, організацій, об'єднань, що характеризуються спільністю призначення та технологічної бази, особливим складом фахівців і специфічністю умов роботи.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

З'ясувавши тлумачення й зміст окремих термінів та дефініцій, які цікавили нас, урахувавши обсяги необхідних дій та напрацювань, із наукових джерел правової, управлінської та фізкультурно-спортивної спрямованості загальновідомо, що державне управління – це абсолютно самостійний вид державної діяльності (Бандурка, 1996), який носить підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер, демонструє здатність і результативність відповідно призначених та уповноважених посадових осіб щодо теоретичної та практичної реалізації функцій і завдань держави в процесі регулювання економічної, соціально-культурної й адміністратив-

но-політичної сфер (Бурбика, 2015). Але сама сутність державного управління безпосередньо проявляється, насамперед, у його необхідності, суспільній зумовленості й конкретно-цільовій здатності та спрямованості на результат (Кузьмін, 2012).

Ураховуючи викладене вище, **мета дослідження** полягає у всебічному і подальшому вивченні, розвитку й удосконаленні основних форм, методів, засобів психолого-педагогічного і соціального менеджменту в організаціях, товариствах чи колективах фізкультурно-спортивної спрямованості, а також поліпшення ефективності повсякденної діяльності останніх за рахунок формування позитивних субординаційно-службових взаємовідносин, які виключатимуть левову частку виникнення будь-яких ризиків, у тому числі й корупційних, як у цілісному колективі, так і у постійно діючих системах та взаємовідносинах «старший і молодший», «керівник/начальник та підлеглий».

Методи дослідження: аналіз нормативних документів, літературних джерел, архівних матеріалів, бесіди й анонімне опитування штатних керівників та працівників малих територіальних організацій та колективів фізкультурно-спортивної спрямованості, викладачів закладів освіти, інструкторів-методистів, а також здійснення психолого-педагогічного спостереження за організацією обов'язкового процесу циклічного навчання, тренування, вдосконалення й відбору під час повсякденної, виробничої, фізкультурної та спортивно-масової діяльності.

Результати та дискусії. Загальновідомо, що необхідність державного управління виникає з нагальних потреб забезпечення реалізації існуючої політики держави, спрямованої на ефективне використання трудових, природних, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів, виходячи з розумного й правильного гарантування і виконання потреб та бажань, можливостей і спроможностей у межах існуючих прав та свобод кожної людини (Кузьмін, 2012).

Також громадська зумовленість державного управління пояснюється ще й тим, що його мета, зміст і завдання залежать, з одного боку, від стану та можливостей існуючої структури керованих загальнолюдських відносин, з іншого – від місця і ролі держави в суспільстві, колективу в організації чи організації в колективі, а також від взаємовідносин та характеру діяльності як окремих працівників, керівників, так і всього персоналу державних органів, товариств або колективів фізкультурно-спортивної спрямованості (Грибан, 2022).

Згаданим вище Законом України «Про фізичну культуру і спорт» визначено, що «громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості – це об'єднання громадян, яке створюється з метою задоволення потреб його членів у сфері фізичної культури і спорту». Своєю чергою, існуючі чи новостворені колективи фізичної культури теж є громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості, які утворюються та функціонують на підприємствах, в установах, організаціях із метою здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності за місцем роботи чи проживання громадян. Але повноцінними об'єднаннями громадян, у розумінні Закону «Про фізичну культуру і спорт», такі соціальні утворення можуть уважатися лише за умови їх державної реєстрації у порядку, встановленому законами України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» і «Про громадські об'єднання».

Такі колективи можуть бути осередками фізкультурно-спортивних товариств (далі – ФСТ), завдання яких насамперед полягає у постійному сприянні реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту; організації фізкультурно-оздоровчої діяльності, зокрема за місцем реєстрації, фактичного проживання чи офіційної роботи громадян; забезпеченні розвитку визначених напрямів фізичної культури і спорту.

Як правило, сфера діяльності фізкультурно-спортивних товариств обмежується вимогами власних установчих документів (статутів) і залежить від місцевого (сільського, селищного, міського, районного чи обласного), всеукраїнського або міжнародного статусу. Нині, активно діючи й успішно працюючи на території нашої держави, маючи осередки і представництва (спортивні клуби чи організовані колективи фізичної культури) у більшості областей, ФСТ, маючи статус фізкультурно-спортивних організацій, можуть:

- бути засновниками новостворених чи визначених закладів або установ фізичної культури і спорту, зокрема дитячо-юнацьких спортивних секцій, шкіл, клубів, відповідних виробничих підприємств;

- бути індивідуальними чи колективними власниками спортивних споруд, різноманітних спортивно-релаксаційних, тренувальних, відновлювальних баз або іншого майна;

- створювати на базі існуючих підрозділів секції, штатні й позаштатні спортивні команди чи клуби у порядку, визначеному чинним законодавством України;

– надавати медичну підтримку (у спеціалізованих фізкультурних диспансерах та інших медичних закладах на підставі укладених договорів із третіми особами (за відсутності необхідних фахівців)) й обслуговування закріпленим за ними фізкультурникам та спортсменам;

– мати свої друковані видання і ЗМІ (за необхідності чи можливості: газети, журнали, проспекти, афіші, спортивні теле- та радіоканали, Інтернет-ресурси, вебсайти, акаунти в соціальних мережах, месенджерах і групах тощо);

– організовано і водночас злагоджено, спільно діяти із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості на підставі договорів, що укладаються відповідно до чинного законодавства (проводити фізкультурну, оздоровчу, тренувальну і навчальну діяльність, забезпечуючи спортивні, матеріальні й технічні умови для індивідуальних тренувань та масових занять фізичною культурою та спортом, підтримувати у належному стані спортивні споруди, бази та обладнання, а також забезпечувати їх оновлення і ремонт).

Отже, цільова спрямованість державного управління впевнено демонструє нам необхідність досягнення успішних, обов'язково злагоджених та максимальних результатів, які будуть ефективно можливими за мінімального використання й застосування задіяних чи затрачених людських, матеріальних, технічних, трудових, наукових, фінансових та інших ресурсів і засобів. Окрім того, на підставі викладеного вище можна додатково або у разі необхідності визначитись із загальними чи окремими чинниками, формами, методами та принципами прояву державного управління фізкультурно-спортивної спрямованості, яким притаманно:

– для організованої, чітко спланованої та контрольованої, спільної й успішної діяльності людей здійснювати як точкові (вибіркові), так і масові процеси залучення чи об'єднання останніх у відповідні організації, колективи, товариства, клуби чи команди залежно від мети, завдань, потреб, форм та якості їхньої майбутньої або повсякденної індивідуальної чи спільної діяльності, яка однозначно й прогнозовано повинна бути спрямована на очікуваний позитивний результат;

– цільове становлення, активізація, нормалізація, а за необхідності упорядкування їхньої майбутньої чи повсякденної спільної діяльності шляхом формування й стимулювання належної позитивної мотивації (потяг, інтерес, бажання) щодо чіткої організації узгоджених і належно забезпечених індивідуальних дій усіх задіяних учасників фізкультурно-спортивної діяльності за допомогою постійно-поступового чи необхідного впливу на їхні щоденні свідомо-поведінкові плани, завдання, норми чи нормативи, показники й потреби;

– за необхідності бути певним і варіативним «реостатом» постійного регулювання, налагодження чи тимчасового коригування управлінських взаємовідносин, що виникають у моделі: суб'єкт – об'єкт, суб'єкт – суб'єкт (керівник – підлеглий, інші рівноправні учасники між собою) у процесі реалізації основних функцій соціального чи фізкультурно-спортивного управління взагалі;

– створення організаційних та нормативних засад стосовно формування індивідуальної та/або колективної відповідальності за прийняті рішення та отриманий на виході результат підсумкової діяльності.

Із наукових джерел різної спрямованості (Бандурка, 1996; Барко, 2003; Хміль, 2007; Муха, 2008) нам відомо, що менеджмент або «управління» – це комплексний процес організації та створення, планування і координації, формування бажання й забезпечення належної мотивації щодо запровадження різних форм контролю з метою досягнення і розумного поєднання узгодженості людських, фінансових, природних, фізичних, психолого-педагогічних, технічних, технологічних та інших ресурсів, які є обов'язково необхідними для ефективно й успішно реалізації поставлених завдань.

Тобто це доволі складне за своїм змістом, формами, способами, засобами і методами вміння гідно й успішно управляти людьми за різних умов та обставин. Як правило, воно має передбачати не лише необмежений обсяг стійких, глибоких теоретичних знань, умінь та навичок у відповідної керуючої особи (назвемо його, наприклад, головним менеджером, на якого покладаються основні функції управління), а й окреслювати свідоме чи інтуїтивне розуміння психології можливої людської поведінки в межах вирішення не тільки виробничих завдань існуючого чи новоутвореного фізкультурно-спортивного колективу або товариства, а й постановки нелегких завдань повсякденного, соціального і психологічного виживання персоналу в сучасних умовах.

Ми вважаємо, що управління повинно здійснюватися, а труднощі вирішуватися в рамках можливого попередження недотримання правил й усунення проблем чи завдань щодо спроб порушення відповідної вже існуючої позитивної службово-посадової субординації та свідомої управлінської культури (Гошко, 2006) як усередині самого згаданого вище колективу, так і поза його межами.

Включаючи в себе як майстерність індивідуального керівництва, так і мистецтво колективного виконання, управлінська культура разом із її новаторськими постулатами, ідеями та пропозиціями щодо тверджень абсолютної точності й своєчасності виконання всього дорученого на тлі відсутності корупційних складників (Бондаренко, 2022) і твердого панування доброзичливо-субординаційних відносин у зазначених колективах, навіюватиме думки й демонструватиме наявність існування та прояву стійких позитивних чинників управлінської дисципліни (Гошко, 2006).

Своєю чергою, управлінська дисципліна опирається на дотримання й запровадження у фізкультурно-спортивну діяльність визначеного кола осіб, підпорядкованого певній системі адміністрування, чітко зрозумілої частки власної управлінської свідомості, що базується на основі індивідуального творчого мислення (Остапович, 2018).

Останнє формується вже не тільки на наявності глибоких знань, а й на раніше набутому досвіді суто теоретичної та практичної роботи на попередніх місцях.

Водночас у результаті кореляції більшості існуючих мотивів щодо успішної діяльності персоналу або колективу на тлі формування прагнення здорового існування й виконання поставлених завдань у стресово-кризових ситуаціях сьогодні було виявлено:

- зародження чи існування конфлікту інтересів у задіяного персоналу між профіцитом і дефіцитом вільного реального часу для вирішення чи задоволення робочих або особистих потреб та під час його розподілу (Петков, 2005);

- зародження необхідності бачити продуктивні результати особистісно-індивідуальної діяльності як із боку менеджменту, так і з боку колективу в цілому, що іноді може призводити до завищення вартості конкретних пролонгованих рішень (Петков, 2004);

- наявність інших позитивних та негативних психологічних суперечностей між реаліями сьогоденної управлінської діяльності тощо.

Чим більше й довше, вибраний і широкий, своєчасно підкоригований, відкоригований чи взагалі позитивно змінений пере-

лік (асортимент) виконуваних дій та послуг слугуватиме ефективним засобом досягнення поставленої мети, тим рідше досліджувані суб'єкт і об'єкт зазнаватимуть негативних впливів стан-факторів внутрішнього чи зовнішнього психічного конфлікту, що зазвичай може виникати під час зіткнення у свідомості чи підсвідомості як окремого індивіда, так і у цілої групи будь-чим незадоволених осіб суперечливих питань, рішень, знань, ідей, переконань або поведінкових установок узагалі.

При цьому вони (наприклад, керівник і підлеглий) можуть відчувати (Морушко, 2014):

- незрозумілий сумнів, межуючий із невпевненістю перед тим, як прийняти відповідно просте, робоче, виконавче чи управлінське рішення;

- необхідність пошуку додаткового обґрунтування чи виправдовування для вже прийнятих рішень, проведених заходів чи виконаних робіт;

- приховану стурбованість або сумнів у правильності своїх рішень чи дій підлеглого персоналу;

- індивідуальну провину за виконання неправильних дій, що призвели до перебоїв (конфліктів) людського, технічного чи технологічного характеру.

На жаль, сьогодні існує дуже багато подібних ситуацій. У нашому випадку, як показали результати суто анонімного опитування штатних керівників та їхніх заступників (9 осіб), працівників малих територіальних організацій та колективів фізкультурно-спортивної спрямованості (41 особа), ми виявили низку негативних причин, які можуть призвести (і часто призводять) до виникнення неузгодженостей та протиріч у існуючих, на перший погляд, нормальних доброзичливо-субординаційних чи виконавчих взаємовідносинах. Це:

- поведінка керівників чи інших оточуючих осіб, яка суперечить своїм (або їхнім) власним нормам, правилам, переконанням та індивідуальній позиції;

- недотримання чи відсутності нормативності, рівномірності й справедливості під час розподілу індивідуального, повсякденного, спеціального і робочого навантаження, часу для відновлення або відпочинку;

- соціально-економічний складник, який полягає в ускладненні, порушенні чи погіршенні загального матеріального стану працівників або умов щодо успішного виробництва.

Зазвичай майже весь активно працюючий чи задіяний персонал ухвалює мінімальний максимум певних рішень майже кожного робочого дня, і саме тому за вірогідності

вибору між двома майже однаковими пропозиційними варіантами матеріального, професійно-службового чи будь-якого іншого різного походження та недостатнього їх обґрунтування спочатку виникає внутрішній незбалансований, а потім і зовнішній, ніким і нічим не підкріплений конфлікт інтересів. Майже одразу виникає риторичне питання: а кому ж тоді віддати перевагу?

Аналізуючи масу варіантів, переглядаючи багато разів поточні й перспективні плани, проекти, підписуючи договори, угоди й контракти, приймаючи відповідні рішення, незважаючи на їх різноманітну привабливість, у головного менеджера завжди повинна бути присутня думка, яка має розповсюджуватися на всіх, щодо запобігання виникненню й цілковитого недопущення будь-якого корупційного складника (Бондаренко, 2022) не лише у сфері фізичної культури і спорту, а й у всіх сферах успішної чи навіть поточно-рутинної діяльності зазначених колективів і товариств узагалі.

Висновки. Не виявивши у чинному Законі України № 3808-XII від 24.12.93 «Про фізичну культуру і спорт» повного трактування терміна й словосполучення «сфера фізичної культури і спорту», вивчивши та проаналізувавши дане питання й урахувавши те, що 01.01.2024 відбудеться набрання чинності змін до зазначеного Закону, а також із метою постійного поліпшення й упорядкування законодавчої та нормотворчої діяльності ми пропонуємо два варіанти:

1) переглянути й замінити у вищезгаданому Законі у словосполученнях «у сфері фізичної культури і спорту» слово «сфера» на дещо звученіше, але, на нашу думку, більш конкретизоване поняття «галузь» у відповідних відмінках;

2) у процесі впорядкування, вдосконалення й відповідності законодавчої діяльності, урахувавши майже однакову ідентичність чи тотожність обох розглянутих термінів, чітко означити кордони, межі, позиції, рубежі або лінії їх використання чи застосування в системах «сфера в галузі» чи «галузь у сфері» залежно від подальшої загальної необхідності й потреб фізичної культури і спорту.

З'ясовано, що чим більше й довше, вибраний і широкий, своєчасно підкоригований, відкоригований чи взагалі позитивно змінений перелік (асортимент) виконуваних дій та послуг слугуватиме ефективним засобом досягнення поставленої мети, тим рідше досліджувані суб'єкт і об'єкт зазнаватимуть негативних впливів стан-факторів внутрішнього чи зовнішнього психічного

конфлікту, що зазвичай може виникати у разі зіткнення у свідомості чи підсвідомості як окремого індивіда, так і у цілої групи об'єднаних єдиним колективом осіб суперечливих питань, рішень, знань, ідей, переконань або поведінкових установок узагалі.

Ми вважаємо, що саме завдяки правильно підібраній відповідності більшості основних елементів штатно-структурної та управлінсько-виконавчої компоненти в діяльності керівних та контрольно-наглядових органів, а також за конкретного, своєчасного й справедливого розподілу сил, засобів, функцій і завдань з обов'язковою персональною відповідальністю як усередині самого фізкультурно-спортивного колективу чи товариства, так і зовні вони завжди матимуть прогнозований, постійний та успішний «вихідний результат».

Перспективи подальших досліджень. Охоплюючи найрізноманітніші сфери, галузі й завдання, що стоять перед фізичною культурою, фізичною підготовкою та спортом в Україні, подальші дослідження цієї проблематики теж повинні мати суто комплексний аспект та підхід аналітичного, соціально-економічного, гуманітарного, філософського, психолого-педагогічного, політичного, юридичного характеру, де об'єктом подальшого дослідження має бути управлінська культура й дисципліна в діяльності відповідного фізкультурно-спортивного колективу, товариства чи аналогічної за напрямом окреслених завдань спортивної спільноти у цілому та роль суб'єктів публічного адміністрування у цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України : навчальний посібник. Харків : Основа, 1996. 398 с.
2. Барко В.І. Психологія управління персоналом ОВС (проактивний підхід) : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2003. 448 с.
3. Бібік С.П., Сюта Г.П. Словник іншомовних слів. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
4. Бурбика М.М., Солонар А.В., Янішевська К.Д. Адміністративне право України : навчальний посібник. Суми : Мрія, 2015. 358 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
6. Гошко А.О. Сучасна управлінська культура в системі місцевого самоврядування : монографія. Київ : НАДУ, 2006. 312 с.
7. Грибан Г.П. Управління у сфері фізичної культури і спорту: методичні рекомендації. Житомир : Рута, 2022. 124 с.
8. Муха В.С., Драга В.В. Добровільні спортивні товариства (ДСТ). *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І.М. Дзюба та ін. Київ : Інститут енциклопедичних

досліджень НАН України, 2008. URL: <https://esu.com.ua/article-22397> (дата звернення: 10.06.2023).

9. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2006. 766 с.

10. Морушко О.О. Кадровий менеджмент : навчальний посібник. Львів : Львів. Політехніка, 2014. 173 с.

11. Кузьмін О.Є., Мала Н.Т., Мельник О.Г., Саніна О.Р. Менеджмент : навчальний посібник. Львів : Львів. політехніка, 2012. 240 с.

12. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку / відп. ред. О.Є. Кузьмін. Львів : Львів. політехніка, 2012. 416 с.

13. Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т. III: Поліцейський менеджмент: історія та сучасність / відп. ред. Ю.І. Римаренко та ін. Київ, 2006. 1192 с.

14. Хміль Ф.І. Основи менеджменту : підручник. Київ : Академвидав, 2007. 576 с.

15. Остапович В.П. Психолого-правові умови підвищення ефективності управлінської діяльності керівників підрозділів Національної поліції України : монографія. Київ : ДНДІ МВС України, 2018. 353 с.

16. Петков С.В. Ефективний менеджмент в органах внутрішніх справ : монографія. Сімферополь : Таврія, 2004. 564 с.

17. Петков С.В. Проблема раціонального використання часу в управлінській діяльності як основа ефективного менеджменту в органах внутрішніх справ України. *Право і Безпека*. 2005. Т. 4. № 3. С. 79–82.

18. Про фізичну культуру і спорт : Закон України № 3808-ХІІ від 24.12.1993. *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 10.06.2023).

19. Словник української мови : у 20 т. / за ред. В.М. Русанівського. Київ : Наукова думка, 2010. 911 с.

20. Bondarenko, O., Utkina, M., Reznik, O., Malanchuk, P., & Yurakh, V. (2022). Combating sports corruption: an analysis of international regulations: Lucha contra la corrupción deportiva: un análisis de las regulaciones internacionales. *Cuestiones Políticas*, 40 (73), 364–376. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.19>. Document Type: Article – Web of Science.

REFERENCES

1. Bandurka, O.M. (1996) *Osnovy upravlinnya v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrayiny*: [Fundamentals of management in internal affairs bodies of Ukraine] navch. posib. Kharkiv: Osnova. [in Ukrainian].

2. Barko, V.I. (2003) *Psykholohiya upravlinnya personalom OVS (proaktyvnyy pidkhid)*: [Psychology of personnel management of internal affairs bodies (proactive approach)]: monohrafiya. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian].

3. Bibyk, S.P., Syuta, H.P. *Slovyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words]. Kharkiv, Folio. [in Ukrainian].

4. Burbika, M.M., Solonar, O.V., Yanishevs'ka, K.D. (2015). *Administratyvne pravo Ukrayiny*. [Administrative law of Ukraine]. Navchalnyy posibnyk. Sumy: Mriya, [in Ukrainian].

5. Velykyy tлумachnyy slovyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy: 250000 (2005) [A large explanatory dictionary of the Ukrainian language] / uklad. ta holiv. red. V.T., Busel. Kyiv; Irpin: Perun, [in Ukrainian].

6. Hoshko, O.O. (2006) *Suchasna upravlinnska kultura u systemi mistsevoho samovyraduvannya*: [Modern management culture in the system of city self-government] monohrafiya. Kyiv: Vyd-vo NADU. [in Ukrainian].

7. Hryban, H.P. (2022) *Upravlinnya u sferi fizychnoyi kultury ta sportu: metod. rekomendatsiyi* [Management in the field of physical culture and sports]. Zhytomyr: Vyd. «Ruta». [in Ukrainian].

8. Dobrovilni sportyvni tovarystva (DST) (2008) [Voluntary sports associations (VAS)] / Mukha, V.S., Draha, V.V. // *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny* [Elektronnyy resurs] / Redkol.: I.M. Dzyuba, A.I. Zhukovs'kyi, M.H. Zaliznyak, [ta in.]; NAN Ukrayiny, NTSH. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny, Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua/article-22397>. [in Ukrainian].

9. Ivchenko, O.O. (2006) *Tlumachnyy slovyk ukrayins'koyi movy*. [Explanatory dictionary of the Ukrainian language] Kharkiv: «Folio». [in Ukrainian].

10. *Kadrovyy menedzhment*: [Personnel management] (2014) navch. posib. / O.O., Morushko. Lviv: Nats. un-t «Lviv. politekhnik» [in Ukrainian].

11. *Menedzhment*: (2012) [Management] navch. posib. / O.YE., Kuz'min, N.T., Mala, O.H., Mel'nyk, O.R., Sanina. L'viv: Vyd-vo L'viv politekhniky. [in Ukrainian].

12. *Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya ta problemy rozvytku*: (2012) [Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development] vidp. red. O.YE, Kuz'min. L'viv: Vyd-vo L'viv. politekhniky. [in Ukrainian].

13. *Mizhnarodna politseyska entsyklopediya* (2006) [International police encyclopedia] T. III: *Politseysky menedzhment: istoriya ta suchasnist* / vidp. red.: YU.I., Rimarenko, YA.YU., Kondrat'yev, YE.M., Moiseyev ta in. Kyiv. [in Ukrainian].

14. *Osnovy menedzhmentu*: (2007) [Basics of management]: pidruchnyk / F.I., Khmil'. Kyiv: Akademvidiv. [in Ukrainian].

15. *Ostapovych, V.P. (2018) Psykholoho-pravovi umovy pidvyshchennya efektyvnosti upravlinskoyi diyalnosti kerivnykiv pidrozdiliv Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny* [Psychological and legal conditions for increasing the efficiency of managerial activity of the heads of units of the National Police of Ukraine]: monohrafiya. Kyiv, DNDI MVS Ukrayiny. [in Ukrainian].

16. *Pyetkov, S.V. (2004) Efektyvnyy menedzhment v orhanakh vnutrishnikh sprav* [Effective management in internal affairs bodies]: monohrafiya. Simferopol: Tavriya., [in Ukrainian].

17. *Pyetkov, S.V. (2005) Problema ratsionalnoho vykorystannya hodyny v upravlinskiy diyalnosti yak osnova efektyvnogo menedzhmentu v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrayiny* [The problem of rational use of hours in managerial activities as a basis for effective management in internal affairs bodies of Ukraine]//*Pravo ta Bezpeka*. T.4, № 3. [in Ukrainian].

18. *Pro fizychnu kulturu ta sport: Zakon Ukrayiny №3809-XII vid 24.12.1993* [On physical culture and sports: Law of Ukraine] // *Verkhovna Rada Ukrayiny: sayt*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>. [in Ukrainian].

19. *Slovyk ukrayins'koyi movy* (2010) [Dictionary of the Ukrainian language] : blyz'ko 20 t. / Ukrayinskyy movno-informatsynnyy fond NAN Ukrayiny; za red.

V.M., Rusanivskoho. Kyiv: Naukova dumka, 2010. [in Ukrainian].

20. Bondarenko, O., Utkina, M., Reznik, O., Malanchuk, P., & Yurakh, V. (2022). Protydiya sportyvniy koruptsiyi: analiz mizhnarodnykh norm. [Combating sports corruption: an analysis of international regulations: Lucha contra la corrupción deportiva: un análisis de las

regulaciones internacionales]. *Cuestiones Políticas*, 40 (73), 364–376. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.19>. Document Type: Article – Web of Science. [in English].

*Стаття надійшла до редакції 26.06.2023.
The article was received 26 June 2023.*

УДК 373.3.091.12.011.3-051:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-7>

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Зубцова Юлія Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізький національний університет
zubtsova22@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2366-796X>

Мета. Теоретично обґрунтувати проблему впровадження діяльнісного підходу в освітній процес та окреслити шляхи підвищення готовності вчителів початкових класів до його реалізації. **Методи.** Під час наукового пошуку було використано методи аналізу психолого-педагогічної літератури, узагальнення підходів до визначення ключових понять; систематизації емпіричної інформації; методи порівняльного аналізу; інтерпретації та узагальнення фактів. **Результати.** Психологічна готовність як психічний стан та стійка характеристика особистості проявляється на тлі загальної активності суб'єкта та формується в процесі діяльності. У контексті впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи важливою є готовність учителя до інноваційної діяльності, яка має стати для нього внутрішньою потребою та набути стійкого і дієвого характеру. Діяльнісний підхід має бути спрямований на формування у дітей ключових компетентностей, наскрізних умінь та вимагає від педагога усвідомлення особливостей змісту навчальної діяльності, її закономірностей, механізмів та етапів формування навчальних дій. У межах упровадження діяльнісного підходу вчителі мають забезпечити мотивацію навчально-пізнавальної діяльності; заохочувати ставити відкриті запитання; навчити учнів оперувати знаннями та вибирати способи дій; формувати вміння ставити перед собою цілі, знаходити варіанти вирішення завдання; навчити здійснювати рефлексивну оцінку дій. Шляхами підвищення рівня готовності вчителів до впровадження діяльнісного підходу визначено: формування у вчителів мотивації щодо застосування діяльнісного підходу в освітньому процесі; підвищення рівня обізнаності щодо шляхів реалізації діяльнісного підходу; забезпечення науково-методичного супроводу впровадження діяльнісного підходу. **Висновки.** Готовність педагога до впровадження діяльнісного підходу – це інтегративна якість особистості, що включає знання про особливості та шляхи реалізації діяльнісного підходу; стійку мотивацію до його впровадження; уміння та навички, які забезпечують підвищення активності молодших школярів в освітньому процесі, формування компетентностей та наскрізних умінь.

Ключові слова: діяльнісний підхід, готовність, компетентність, учитель початкових класів.

THE ESSENCE AND CONTENT OF THE READINESS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO IMPLEMENT THE ACTIVITY APPROACH

Zubtsova Yuliia Yevgenivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary School
Zaporizhzhia National University
zubtsova22@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2366-796X>

Purpose. Scientifically substantiate the problem of implementation of activity approach into the educational process and outline ways to increase the readiness of primary school teachers for its implementation. **Methods.** During the scientific research, methods of analysis of psychological and pedagogical literature, generalization of approaches to the definition of key concepts were used; systematization of empirical information; methods of comparative analysis; interpretation and synthesis of facts. **Results.** Psychological readiness as a mental state and a stable characteristic of the personality is manifested in the background of the general activity of the subject and is formed in the process of activity. In the context of introducing an activity approach to the educational process of primary school, teacher's readiness for innovation is important, it should become an internal need for them and acquire a stable and effective character. The activity approach should be focused on the formation of key competencies and cross-cutting skills in children and requires the teacher to be aware of the features of the content of educational activities, its laws, mechanisms and stages of the formation of educational activities. As part of the implementation of the activity approach, teachers should provide

motivation for educational and cognitive activity; encourage open-ended questions; teach students to operate with knowledge and choose ways of action; form the ability to set goals, find solutions to the problem; teach to carry out a reflexive assessment of actions. Ways to increase the level of teachers' readiness to implement the activity approach are: formation of teachers' motivation to apply the activity approach in the educational process; raising awareness of ways to implement the activity approach; providing scientific and methodological support for the implementation of the activity approach. **Conclusions.** The readiness of the teacher to implement the activity approach is an integrative quality of the individual, including knowledge about the features and ways of implementation of activity approach; stable motivation for its implementation; skills and abilities that ensure an increase in the activity of younger students in the educational process, formation of competencies and cross-cutting-skills.

Key words: activity approach, readiness, competence, primary school teacher.

Вступ. Інтеграція України до європейського освітнього простору вимагає змін підходів до навчання здобувачів. У практиці закладів загальної середньої освіти набуває поширення діяльнісний підхід до організації освітнього процесу, який передбачає підвищення рівня активності учнів. Відповідно, упровадження діяльнісного підходу у початкову школу потребує готовності вчителів початкових класів, які мають усвідомити, що їхнє основне завдання полягає у розвитку особистості, формуванні компетентностей та наскрізних умінь, що визначатимуть якість початкової освіти здобувачів. Учителі початкових класів, які закладають фундамент для подальшої освіти, мають так спрямувати свою професійну діяльність, щоб не транслювати та повідомляти готові знання, а організувати «відкриття» їх учнями, визначаючи разом із ними навчальні цілі.

Аналіз нормативно-правової бази початкової освіти, упровадження європейських практик переконають, що має змінитися як освітнє середовище навчального закладу, так і принципи та механізми здійснення педагогічної діяльності. Так, учитель початкових класів має бути готовим до постійного оновлення змісту освіти, що потребує вдосконалення способів професійної діяльності, оволодіння сучасними технологіями (у тому числі інформаційними), формами, методами та прийомами навчання.

Разом із тим учителі, які мають значний досвід роботи, часто не бажають об'єктивно оцінити свою педагогічну діяльність, важко адаптуються до нововведень, мають інертне мислення та завищену самооцінку, використовують «перевірені часом», але застарілі методи роботи. Це посилюється негативними чинниками, які не залежать від учителя, а саме: відсутністю належних умов праці в закладі освіти, недостатнім матеріальним стимулюванням та соціальною оцінкою, виконанням завдань адміністрації поза межами своїх функціональних обов'язків.

Теоретичне обґрунтування проблеми. У Концепції розвитку педагогічної освіти наголошено, що конкурентоспроможність

педагога визначається його професіоналізмом та залежить, серед іншого, від власної мобільності, особистої відповідальності за неперервний професійний розвиток, налаштованості на сприйняття нового, здатності до інноваційних пошуків тощо (Концепція, 2018). Успішна професійна діяльність педагогічного працівника вимагає безперервного навчання в умовах динамічних змін та здатності адаптуватися до них.

Питання впровадження діяльнісного підходу в початковій школі є предметом дослідження таких науковців, як: І. Андрущенко, С. Безбородих, О. Бігич, П. Копосов, Т. Молнар, Р. Паркер, Т. Пушкарьова, Б. Томсон, О. Топузов, І. Шумілова та ін. Проблему готовності педагогічних працівників до інновацій, неперервної професійної освіти, питання професійного розвитку, формування педагогічної майстерності розглядали: В. Андрущенко, Н. Бібік, В. Бондар, Н. Гузій, Т. Гура, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, Л. Коваль, О. Кучерявий, Н. Ларіонова, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Онопрієнко, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Семиченко, В. Сластьонін, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін. На змісті готовності педагогів до професійної діяльності в умовах запровадження Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» акцентують увагу В. Вітюк, Н. Кічук, Н. Ларіонова, Н. Мельник, О. Онопрієнко, О. Рома та ін. Науковцями проаналізовано структуру та зміст готовності до діяльності, обґрунтовано умови, що впливають на стійкість готовності.

Методологія та методи. Під час наукового пошуку було використано методи аналізу психолого-педагогічної літератури, узагальнення підходів до визначення понять «готовність», «готовність до педагогічної діяльності», «готовність до інноваційної діяльності»; систематизації емпіричної інформації щодо досвіду підготовки вчителів до впровадження діяльнісного підходу; методи порівняльного аналізу нормативно-правових документів; інтерпретації та узагальнення фактів.

Результати та дискусії. Виникнення дефініції «готовність» було викликано потребою визначення можливостей особистості до виконання певної діяльності. Готовність виникає на тлі загальної активності суб'єкта і функціонує до та в процесі його професійної діяльності. Традиційно у психолого-педагогічній літературі виділяють два підходи до розуміння цього поняття, які доповнюють одне одного:

1) функціональний (розуміння готовності як певного психічного стану);

2) особистісний (розуміння готовності як певної властивості або системи властивостей та якостей особистості, які є умовою успішності діяльності).

Психологічна готовність і як психічний стан, і як стійка характеристика особистості проявляється та формується в процесі діяльності. Ба більше, готовність являє собою функціональну систему, яка на основі випереджувачого збудження забезпечує налаштування організму та подальшу доцільну поведінку відповідно до умов і поставлених завдань (Гура, Михайличенко, 2019). В. Москалець зауважує, що саме готовність сприяє успішній діяльності особистості та забезпечує її високий рівень (Москалець, 2014).

Готовність педагога до професійної діяльності зумовлюється її змістом та особливостями. Так, «готовність до педагогічної діяльності» І. Коновальчук розглядає як інтегративне утворення особистості, що забезпечує цілісність функціонування та регуляції інтелектуальних, емоційних, мотиваційних, вольових та психофізіологічних процесів як умови успішності реалізації професійних функцій і до структури психологічної готовності включає мотиваційний, пізнавально-операційний, емоційний, вольовий компоненти та професійно важливі якості особистості (Коновальчук, 2011).

У контексті впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи важливим є розуміння готовності вчителя до інноваційної діяльності, що є складовою частиною готовності до педагогічної діяльності. Готовність до інноваційної діяльності співвідноситься з особистісними структурами педагога.

Так, визначаючи готовність до інноваційної діяльності як основу активної професійної позиції педагога, І. Дичківська наголошує на важливості наявності мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії (Дичківська, 2011). Готовність науковиця розглядає як внутрішню силу та включає

в її структуру різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості.

О. Цюняк називає готовність учителя до інноваційної діяльності показником його здатності нетрадиційно вирішувати освітні проблеми та пропонує таке тлумачення цього поняття: «Особистісний стан сучасного учителя, який передбачає наявність у нього знань про зміст інноваційної діяльності, мотивів до інноваційної діяльності, уміння аналізувати результати власної інноваційної діяльності, здатності до творчості та новаторства». На переконання науковиці, готовність педагогів до інноваційної діяльності проявляється, до прикладу, в ефективному використанні педагогічного досвіду в нових умовах, опануванні інноваційних наукових розробок, володінні ефективними способами досягнення педагогічних цілей тощо (Цюняк, 2020).

Під психологічною готовністю вчителя до оволодіння інноваційними технологіями О. Шевчишена розуміє інтегральне утворення особистості, що характеризується специфічним поєднанням професійних знань і вмінь педагога з високим рівнем мотивації до засвоєння нововведень та формування культури самоаналізу щодо застосування інноваційних освітніх технологій у контексті освітнього процесу. Ми погоджуємося із науковицею в тому, що інноваційна діяльність учителя має стати для нього внутрішньою потребою та набути стійкого і дієвого характеру. Авторка характеризує педагога, що має високий рівень психологічної готовності до інноваційної діяльності, як такого, що прагне здійснювати осмислення психолого-педагогічних інновацій (наприклад, обмінюючись досвідом із педагогічною спільнотою), бере участь у їх створенні, здійснює апробацію інновацій в освітньому процесі та ін. (Шевчишена, 2014).

Н. Ларіонова, яка звужує категорію готовності загалом до «готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах НУШ» зокрема, визначає це поняття як «складне інтегративне новоутворення особистості педагога, сутнісними характеристиками якого є спрямованість на інноваційний підхід до організації освітнього процесу, методична креативність, здатність до побудови індивідуальної траєкторії особистісно-професійного розвитку в контексті мети, завдань і змісту реформування загальної середньої освіти». У структурі готовності авторка виділяє: ціннісно-сенсовий компонент якого є стійке переконання та позитивно-ціннісне ставлення до реформування освіти; усвідомлення залежності успішного реформування від власної осо-

бистісно-професійної позиції та ін.; операційний компонент, який включає здатність ефективно реалізовувати нові ролі учителя; проектувати інноваційне освітнє середовище та здійснювати освітній процес на засадах інтегративного підходу; організувати контроль якості освітнього процесу на основі активного використання формульованого оцінювання; здатність до методичної креативності тощо; рефлексивний компонент включає здатність до професійного самовдосконалення, розвитку своїх творчих здібностей та ін. (Ларіонова, 2019).

Проблема готовності працюючих учителів до впровадження діяльнісного підходу перебуває на стадії експериментування і не стала предметом ґрунтовного наукового аналізу.

Так, досліджуючи питання діяльнісного підходу до організації навчального процесу в початковій школі, Т. Молнар зазначає, що вчитель має створити умови для розвитку в учнів бажання вчитися, використовувати узагальнені способи дій; також педагог має розвивати вміння застосовувати знання у стандартних і нестандартних ситуаціях та сприяти тому, щоб учні виявляли вольові якості (наполегливість, цілеспрямованість) у роботі. Науковиця наголошує на тому, що за таких умов учень має навчатися сам, оскільки навчально-пізнавальна діяльність має бути самостійною діяльністю з розв'язання особисто значущих проблем (Молнар, 2016).

Готовність учителів до реалізації діяльнісних методів навчання в системі післядипломної педагогічної освіти розуміється Т. Гурую, О. Кузнецовою, О. Ромою як складне особистісно-професійне утворення, системна інтегративна професійна якість, що детермінує здатність ефективно реалізовувати принципи діяльнісного підходу в освіті (Гура, Кузнецова, Рома, 2022). Отримані науковицями дані дослідження дали змогу визначити властивості та якості особистості, які є психологічними передумовами для розвитку готовності педагогів до впровадження діяльнісних методів навчання, а саме: інноваційність, готовність до змін, відкритість до нового досвіду, толерантність, креативність, комунікативні якості, організаторські здібності, емоційність, рефлексивність.

Діяльнісний підхід, наголошує О. Рома, вимагає від учителя початкових класів усвідомлення особливостей змісту навчальної діяльності молодших школярів, її закономірностей, механізмів та етапів формування навчальних дій. Для успішної реалізації вчителем початкових класів ігрових методів навчання він має бути зорієнтованим на

формування у дітей ключових компетентностей та м'яких умінь. Педагог має усвідомлювати сутність ігрових методів навчання (які дослідниця розуміє як один зі шляхів реалізації діяльнісного підходу) та їх значення для всіх сфер розвитку дитини; бути гнучким, активним, застосовувати демократичний стиль взаємодії з учнями тощо (Рома, 2020).

О. Рома визначає три компоненти готовності вчителів початкових класів до реалізації ігрових методів навчання засобами LEGO®:

а) ціннісний, який є системоутворювальним та інтегрувальним і серед іншого включає позитивне ставлення до гри та ігрових освітніх методів, позитивну мотивацію педагогічної та ігрової діяльності, позитивне ставлення до необхідності зміни власної педагогічної діяльності;

б) когнітивний, що включає комплексні, системні, дієві та наукові знання щодо сутності та особливостей ігрової діяльності дитини, методів активізації ігрової діяльності у навчанні; вимог до ігрового освітнього середовища тощо;

в) конструктивний, який складається з професійних умінь як засвоєних фахівцем комплексних способів реалізації ігрових методів навчання засобами LEGO® (Рома, 2020).

П. Копосов відзначає цінність умінь вчителя самому виявляти ініціативу і будувати освітній процес так, щоб учні були постійно залучені до спільної діяльності, а також наголошує на важливості формування у вчителів ціннісного ставлення до гри та ігрових методів навчання та усвідомлення того, що гра дає змогу зберегти дитинство, реалізовувати компетентнісне навчання та здоров'язбережувальний підхід в освітньому процесі (Копосов, 2021).

Таким чином, у межах упровадження діяльнісного підходу вчителі мають пробудити у кожного учня пізнавальну активність, допитливість, прагнення мислити та робити самостійні висновки і мають:

- забезпечити мотивацію навчально-пізнавальної діяльності;
- заохочувати ставити відкриті запитання;
- уміти керувати навчально-пізнавальною діяльністю молодших школярів;
- навчити учнів оперувати знаннями та вибирати способи дій;
- формувати вміння ставити перед собою цілі, знаходити варіанти вирішення завдання, приймати рішення, самостійно долати труднощі;
- навчити здійснювати рефлексивну оцінку дій, їхніх результатів та відповідно коригувати власну діяльність.

Шляхи підвищення рівня готовності працюючих учителів до впровадження діяльничого підходу, на нашу думку, полягають у:

1) формуванні в учителів мотивації щодо застосування діяльничого підходу в освітньому процесі;

2) підвищенні рівня обізнаності щодо особливостей та принципів діяльничого підходу, методів, прийомів, стратегій його реалізації;

3) відвідуванні вчителями тренінгів, майстер-класів, практикумів, case-study, що проводяться на засадах діяльничого підходу та передбачають активне залучення педагогів, із метою власного опробування дієвих практик;

4) забезпеченні науково-методичного супроводу впровадження діяльничого підходу.

Висновки. Отже, специфіка педагогічної діяльності на етапі реформування системи освіти загалом та початкової зокрема потребує визначення сутності готовності вчителів до впровадження діяльничого підходу. На нашу думку, готовність педагога до впровадження діяльничого підходу – це інтегративна якість особистості, що включає знання про особливості та шляхи реалізації діяльничого підходу; стійку мотивацію до його впровадження; уміння та навички, які забезпечують підвищення активності молодших школярів в освітньому процесі, формування компетентностей та наскрізних умінь.

Важливим якістьями, що забезпечують готовність педагогів до впровадження діяльничого підходу, нами визначено такі, як інноваційність, готовність до змін, гнучкість, власна мобільність, відкритість до нового, активність, адаптованість, креативність.

Вивчення проблеми готовності працюючих учителів до впровадження діяльничого підходу переконує у тому, що педагоги мають вибирати способи підвищення активності навчально-пізнавальної діяльності учнів, що зумовлені вимогами Професійного стандарту та суспільного запиту до вчителів як агентів змін. Така готовність, як стан налаштування до діяльності та сукупність особистісних якостей, стане умовою підвищення компетентності щодо впровадження діяльничого підходу. Ефективність впровадження діяльничого підходу залежить не лише від обізнаності педагога щодо

його основних засад, а й передусім від особистісної готовності здійснювати освітню діяльність у контексті діяльничого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гура Т., Кузнєцова О., Рома О. Готовність українських педагогів до впровадження європейських практик у шкільну освіту: психологічні передумови та особливості розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2022. Спецвипуск. С. 23–31.
2. Гура Т.В., Михайличенко В.Є. Психологічна готовність: сутність, зміст і способи активізації. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 2(16). С. 43–48.
3. Дичківська І.М. Готовність до інноваційної діяльності у структурі професійно-особистісної підготовки педагога. *Наука і освіта*. 2011. № 5. С. 13–15.
4. Коновальчук І. Психологічні аспекти готовності учителів до інноваційної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. Вип. 4. Ч. 1. С. 155–161.
5. Концепція розвитку педагогічної освіти : Наказ МОН № 776 від 17.07.2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf> (дата звернення: 10.06.2023).
6. Копосов П.Г. Нова українська школа: дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1–2-х класів : навчально-методичний посібник. Харків : Фабула, 2021. 160 с.
7. Ларіонова Н.Б. Модель науково-методичного супроводу формування готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах Нової української школи закладами післядипломної педагогічної освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 1(324). Ч. II. С. 158–165.
8. Молнар Т. Діяльничий підхід до організації навчального процесу в початковій школі. *Молодь і ринок*. 2016. № 1(132). С. 76–79.
9. Москалець В.П. Проблема вивчення поняття «готовність до професійної діяльності» у психології. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4(41). С. 268–273.
10. Рома О. Підготовка вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти до реалізації ігрових методів навчання засобами Lego : дис. ... канд. пед. н. : 13.00.04. Запоріжжя, 2020. 280 с.
11. Цюняк О. Готовність до інноваційної діяльності як важлива професійна якість сучасного учителя. *Професійна і неперервна освіта: Польсько-український науковий щорічник*. Варшава, 2020. С. 137–149.
12. Шевчишена О.В. Формування психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями в контексті модернізації сучасної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія II: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2014. Вип. 18. С. 82–90.

REFERENCES

1. Hura T., Kuznietsova O., Roma O. (2022) Hotovnist ukrainskykh pedahohiv do vprovadzhenia yevropeiskykh praktyk u shkilnu osvitu: psykholohichni peredumovy ta osoblyvosti rozvytku [Readiness of Ukrainian teachers to implement European practices in school education: psychological prerequisites and features of development]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky. Spetsvypusk [in Ukrainian].
2. Hura T.V., Mykhailychenko V.Ye. (2019) Psykholohichna hotovnist: sutnist, zmist i sposoby aktyvizatsii [Psychological readiness: essence, content and methods of activation]. Problemy suchasnoi psykholohii : zb. nauk. pr. / hol. redkol. S.D. Maksymenko; In-t psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Zaporizhzhia: ZNU. № 2 (16). [in Ukrainian].
3. Dychkivska I.M. (2011) Hotovnist do innovatsiinoi diialnosti u strukturi profesiino-osobystisnoi pidhotovky pedahoha [Readiness for innovative activity in the structure of the teacher's professional and personal training]. Nauka i osvita. № 5 [in Ukrainian].
4. Konovalchuk I. (2011) Psykholohichni aspekty hotovnosti uchyteliv do innovatsiinoi diialnosti [Psychological aspects of teachers' readiness for innovative activities]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Uman: PP Zhovtyi O.O. Vypusk 4. Chastyna 1 [in Ukrainian].
5. Kontsepsiia rozvytku pedahohichnoi osvity [Concept of development of pedagogical education]: nakaz MON № 776 vid 17.07.2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf> [in Ukrainian].
6. Kuposov P.H. (2021) Nova ukrainska shkola: dydaktychni osoblyvosti orhanizatsii navchalno-ihrovoi diialnosti uchniv 1–2 klasiv [The new Ukrainian school: didactic features of the organization of educational and play activities of students of grades 1–2]. Kharkiv : Vyd-vo «Fabula» [in Ukrainian].
7. Lariionova N.B. (2019) Model naukovo-metodychnoho suprovodu formuvannia hotovnosti vchytelia pochatkovykh

klasiv do roboty v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly zakladamy pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [A model of scientific and methodological support for the formation of the readiness of elementary school teachers to work in the conditions of the New Ukrainian School by institutions of postgraduate pedagogical education]. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. № 1(324). Ch. II [in Ukrainian].

8. Molnar T. (2016) Diialnisnyi pidkhid do orhanizatsii navchalnoho protsesu v pochatkovii shkoli [An active approach to the organization of the educational process in primary school]. Molod i rynok. № 1(132) [in Ukrainian].

9. Moskalets V.P. (2014) Problema vyvchennia poniattia «hotovnist do profesiinoi diialnosti» u psykholohii [The problem of studying the concept of «readiness for professional activity» in psychology]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. № 4(41) [in Ukrainian].

10. Roma O. (2020) Pidhotovka vchyteliv pochatkovoï shkoly v systemi pislidyplomnoi osvity do realizatsii ihrovykh metodiv navchannia zasobamy Lego [Training of primary school teachers in the post-graduate education system to implement game-based learning methods using Lego]. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

11. Tsiuniak O. (2020) Hotovnist do innovatsiinoi diialnosti yak vazhlyva profesiina yakist suchasnoho uchytelia [Readiness for innovative activity as an important professional quality of a modern teacher]. Profesiina i neperervna osvita: Polsko-ukrainskyi naukovyi shchorichnyk. Varshava [in Poland].

12. Shevchyshena O.V. (2014) Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti vchytelia do ovolodinnia innovatsiinymy tekhnolohiiamy v konteksti modernizatsii suchasnoi osvity [Formation of the teacher's psychological readiness to master innovative technologies in the context of modernization of modern education]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 11 : Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia. Vyp. 18 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 26.06.2023.
The article was received 26 June 2023.*

УДК 004.7-044.922:37.094.12-087.87
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-8>

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ

Стойка Олеся Ярославівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов факультету іноземної філології
Ужгородський національний університет
olesya.stoyka@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7695-6100>

Мета статті – сформуванню концепцію дослідження вибраної проблеми на основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які безпосередньо висвітлюють тему цифрової трансформації освіти; розглянути та проаналізувати цифрові трансформації у сфері професійної підготовки вчителів в Україні та визначити перспективні напрями використання цифрових трансформацій в освіті.

У процесі постановки проблематики дослідження використовується комплекс загальнонаукових **методів**: теоретичні: аналіз і синтез із метою визначення основних напрямів дослідження цифрової трансформації професійної підготовки вчителів; емпіричні: вивчення наукових праць та законодавчої бази щодо цифровізації професійної підготовки вчителів в Україні тощо.

Результати. У межах даного дослідження ми проаналізували процеси цифровізації професійної підготовки вчителів. Актуальність цього напрямку впливає з факту, що вчителі відіграють ключову роль у розвитку особистості в системі освіти, особливо в контексті підготовки до життя у цифровому світі. Тому сучасному вчителю необхідно мати розвинуту цифрову компетентність та здатність формувати її у своїх учнів.

Узагальнюючи інформацію, отриману у процесі вивчення літературних джерел, можна стверджувати, що перспективні напрями використання цифрових трансформацій в освіті полягають у тому, що українські педагоги – науковці і практики зорієнтовані переважно на створення та використання різноманітних цифрових ресурсів, сервісів для ігровізації навчання і віддаленого спілкування, платформ для дистанційного навчання тощо.

Висновки. Таким чином, незважаючи на доволі значний науковий доробок із питань цифрової трансформації професійної підготовки майбутніх учителів, дослідження у цій сфері залишаються актуальними, оскільки цифрові технології постійно розвиваються, а отже, змінюються можливості їх застосування в освіті. Основною особливістю цифровізації професійної підготовки майбутніх учителів є те, що цифрові технології в освітньому середовищі виступають одночасно і засобом навчання, за допомогою якого відбувається формування у студентів цифрової компетентності, професійних компетентностей, і об'єктом вивчення, з використанням якого їм самим доведеться далі навчати школярів.

Ключові слова: *цифрова трансформація, професійна підготовка, вчитель, система освіти, цифровізація.*

FEATURES OF DIGITAL TRANSFORMATION IN PROFESSIONAL TEACHER TRAINING IN UKRAINE

Stoika Olesia Yaroslavivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
of the Faculty of Foreign Philology
Uzhhorod National University
olesya.stoyka@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7695-6100>

The purpose. The purpose of this article is to develop a research concept on the selected problem based on the analysis of works by domestic and foreign scientists that directly address the topic of digital transformation in education. It aims to examine and analyze digital transformations in the field of teacher professional training in Ukraine and identify promising directions for the use of digital transformations in education.

In the process of setting the problem, the research is used a set of general scientific **methods**: theoretical: analysis and synthesis with a goal determination of the main areas of digital transformation research professional training of teachers; empirical: the study of scientific works and the legislative framework regarding the digitalization of professional training of teachers in Ukraine etc.

Results. Within this study, we have analyzed the processes of digitizing teacher professional preparation. The relevance of this direction stems from the fact that teachers play a crucial role in the development of individuals within the education system, especially in preparing them for life in the digital world. Therefore, modern teachers need to have developed digital competence and the ability to foster it in their students.

Summarizing the information obtained through the study of literature sources, it can be concluded that promising directions for the use of digital transformations in education include the creation and utilization of various digital resources and services for gasification learning and remote communication, as well as platforms for distance learning, among others, as oriented by Ukrainian pedagogical researchers and practitioners.

Conclusions. Thus, despite the considerable scientific achievements in the field of digital transformation of teacher professional training, research in this area remains relevant, as digital technologies are constantly evolving, thereby changing the possibilities of their application in education. The main characteristic of digitizing teacher professional training is that digital technologies in the educational environment serve both as a means of instruction for developing students' digital competence and professional competencies, and as objects of study that students themselves will have to teach schoolchildren.

Key words: *digital transformation, professional training, teacher, education system, digitalization.*

Вступ. «Цифрова» трансформація українського суспільства продовжується, незважаючи на військову агресію Російської Федерації, й передбачає розповсюдження та відповідальне використання цифрових технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, у всіх сферах економічної діяльності та особистого життя громадян. Її невід'ємним та надзвичайно важливим складником є цифровізація освіти. Значущість останньої, на нашу думку, пояснюється тим, що:

1) освіта не може залишатися осторонь суспільних процесів, а отже, зазнає відповідних впливів і поступово адаптується до них;

2) саме система освіти забезпечує підготовку людини до життя та професійної діяльності у цифровому суспільстві та повинна мати необхідні для цього засоби;

3) освіта потребує розвитку та вдосконалення, а цифрові технології є одним із потужних інструментів, що уможливають цей розвиток.

Мета статті – сформувати концепцію дослідження вибраної проблеми на основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які безпосередньо висвітлюють тему цифрової трансформації освіти; розглянути та проаналізувати цифрові трансформації у сфері професійної підготовки вчителів в Україні та визначити перспективні напрями використання цифрових трансформацій у освіті.

Результати. Цифровізація освіти спрямована на вирішення різноманітних завдань, серед яких, зокрема, – забезпечення рівного доступу до освіти та формування новітніх освітніх середовищ, де враховуються потреби й можливості всіх учасників освітнього процесу. Вона сприяє подоланню наявних проблем та є чинником підвищення якості й ефективності освіти. Разом із тим у процесі цифровізації постають і певні проблеми та суперечності, які потребують дослідження й вирішення. Нех-

тування ними та безоглядна ідеалізація цифрових технологій, своєю чергою, призводять до виникнення нових ризиків і проблем.

У межах даного дослідження ми розглядаємо процеси цифровізації професійної підготовки вчителів. Актуальність цього напрямку пов'язана з тим, що саме завдяки вчителям вирішуються завдання розвитку особистості, які стоять перед системою освіти, зокрема у сфері підготовки до життя у цифровому світі. Отже, у сучасного вчителя має бути сформована цифрова компетентність, а також здатності до її формування у здобувачів освіти. Наша позиція із цього питання узгоджується з думкою О. Москаленко, який зазначає, що необхідно навчити студентів адаптовувати цифрові технології для вирішення своїх професійних завдань, для пошуку шляхів професійного становлення й подальшої праці в умовах цифрової освіти (Москаленко, 2022).

Цифровізація педагогічної освіти не є абсолютно самостійним процесом, що докорінно відрізняється від цифровізації системи освіти загалом, проте має певні особливості, які становлять предмет нашого дослідження.

Із метою детального вивчення проблеми цифровізації професійної підготовки вчителів було проведено відбір та подальший аналіз наукових публікацій українською мовою у пошуковій системі Google Scholar та англійською мовою – у наукометричній реферативній базі даних Scopus. Для пошуку було використано низку заздалегідь підготовлених ключових фраз.

Пошук у системі Google Scholar проведено за фразами: «цифровізація педагогічної освіти» та «цифровізація професійної підготовки вчителів». Перша фраза є більш загальною, друга – конкретизованою. Отримані результати наведено в табл. 1. Також представимо ці дані у графічному вигляді для більшої наочності (рис. 1).

Таблиця 1

Розподіл за роками наукових публікацій, відібраних засобами пошукової системи Google Scholar

Ключова фраза	2018	2019	2020	2021	2022
цифровізація педагогічної освіти	21	89	181	393	527
цифровізація професійної підготовки вчителів	4	4	15	42	49

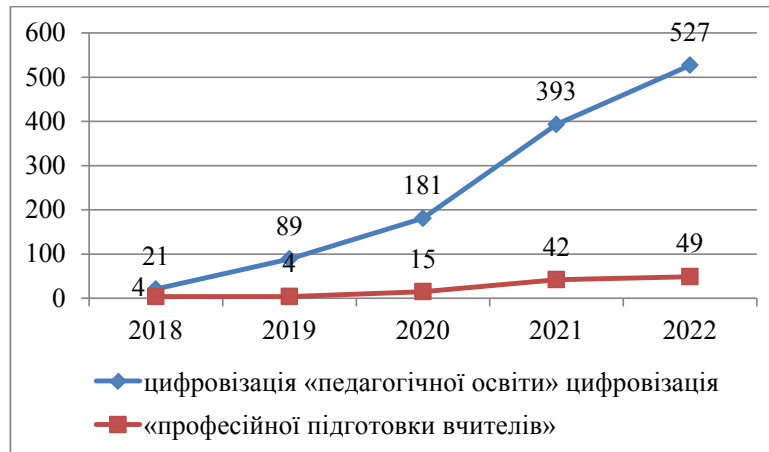

Рис. 1. Розподіл за роками наукових публікацій, відібраних засобами пошукової системи Google Scholar

Отже, протягом п'яти років (2018–2022) інтерес дослідників до проблеми цифровізації педагогічної освіти поступово зростає. Також зрозумілою є більша кількість публікацій, відібраних за пошуковим запитом «цифровізація педагогічної освіти», який охоплює за змістом і цифровізацію професійної підготовки вчителів. На жаль, пошук у Google Scholar має певні недоліки. Зокрема, доволі часто зустрічаються дублі статей, а також відсутні жодні гарантії якості відібраних публікацій. Разом із тим він дає змогу отримати уявлення про інтерес науковців до певної проблеми, а також ознайомитися (хоча і не завжди) з текстами публікацій.

Для пошуку публікацій у наукометричній реферативній базі даних Scopus було підготовлено декілька близьких за змістом пошукових фраз:

- TITLE-ABS-KEY ((«teacher education» AND digital AND technologies));
- TITLE-ABS-KEY (digitalization AND of «teacher education»);
- TITLE-ABS-KEY («Teacher Education» AND «Technology Integration»).

У цих фразах керівна інструкція TITLE-ABS-KEY позначає, що пошук здійснюється в назвах, анотаціях та списках ключових слів.

Для пошуку також було встановлено обмеження на період публікацій – останні п'ять років (2018–2022). Отримані результати з розподілом за роками представ-

лено в табл. 2. Також представимо ці дані у графічному вигляді для більшої наочності (рис. 2).

Отже, протягом п'яти років (2018–2022) інтерес дослідників до проблеми цифровізації педагогічної освіти зазнавав лише незначних коливань.

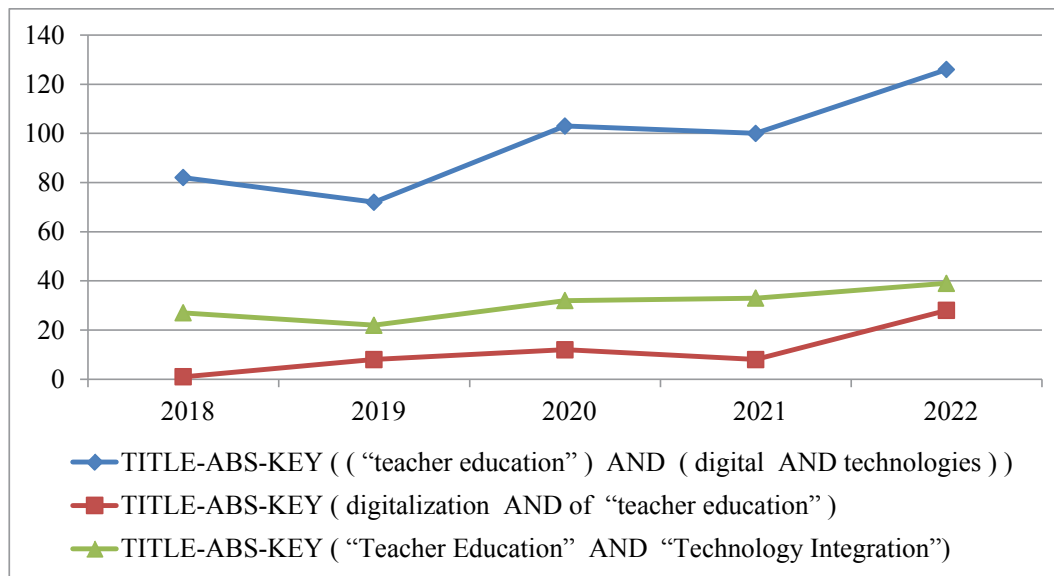
Аналіз вибраних публікацій показав, що цифровізація педагогічної освіти та професійної підготовки майбутніх учителів перебуває у центрі уваги багатьох українських науковців. У численних наукових публікаціях розкрито різні аспекти цього явища, зокрема: науково-методичні засади цифровізації освіти (В.Ю. Биков, С.Г. Литвинова, Н.В. Морзе, О.П. Пінчук, Є.М. Смирнова-Трибульська, О.М. Спірін, М. Шишкіна); здобутки та проблеми цифровізації освіти (Л. Оршанський, Н. Оршанський); створення цифрового освітнього середовища в університетах (Р.М. Вернидуб, О.В. Струтинська, Г.М. Торбін, М.А. Умрик); особливості дистанційної форми навчання як одного з напрямів цифровізації освіти (В.В. Грицько, В.Ф. Котубей, К.П. Осадча, В.В. Осадчий); цифровізація професійної підготовки вчителів у країнах Європи (О.С. Бескорса, Л.Г. Гаврилова, О.Є. Ішутіна, О.Я. Стойка); цифровізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів (Є.В. Кочерга, О.В. Саєнко, Л.Ю. Султанова, О.П. Цюняк, Н. Яремчук), математики (О. Москаленко).

Таблиця 2

Розподіл за роками наукових публікацій, відібраних засобами БД Scopus

Ключова фраза	2018	2019	2020	2021	2022
TITLE-ABS-KEY ((«teacher education») AND (digital AND technologies))	82	72	103	100	126
TITLE-ABS-KEY (digitalization AND of «teacher education»)	1	8	12	8	28
TITLE-ABS-KEY («Teacher Education» AND «Technology Integration»)	27	22	32	33	39

Рис. 2. Розподіл за роками наукових публікацій, відібраних засобами БД Scopus

Осмилення цифровізації освіти та формування цілісного уявлення про цей процес передбачає її розгляд із позицій різних методологічних підходів. Як зауважують Л. Оршанський та Н. Оршанський, дотримуючись системного підходу, цифровізацію освіти можна розглядати як керовану й кореговану педагогічну систему проектно-технологічного типу, що містить цілі, зміст, форми, методи, засоби, суб'єктів навчання та узгоджується із сучасною формою організації цифрового освітнього простору. Із позицій діяльнісного підходу цифровізація освіти являє собою «інноваційний вид організації освітнього процесу з широким використанням цифрових технологій, що ґрунтується на принципах суб'єктності, трансформації, результативності, високої вмотивованості й ін.» Також цифровізацію освіти можна розглядати як зустрічну трансформацію: з одного боку змінюється освітній процес і використовуювані педагогічні технології; з іншого – самі цифрові технології та засоби навчання (Кремень та ін., 2022).

Ураховуючи такий дуалізм, науковці вважають, що засобами цифровізації освіти

виступають як власне новітні цифрові технології (наприклад, технології імерсивного навчання з використанням віртуальної та доповненої реальності, голосових інтерфейсів, автоматизації процесів навчання, машинного аналізу дій користувачів, результатів навчання та тестування, сертифікації з використанням блокчейн-технологій), так і інноваційні педагогічні технології (технології інклюзивності та гейміфікації, ідентифікація користувачів, персоналізація навчання, мікронавчання, соціалізація освітніх програм, обмін користувацьким досвідом, об'єднання учнів за інтересами і професійними компетентностями, командний підхід до навчання і роботи) (Кремень та ін., 2022).

Серед основних напрямів цифровізації освіти виділяють: створення освітніх ресурсів і цифрових платформ; створення цифрового навчального середовища в закладах освіти; надання якісного доступу до Інтернету в закладах освіти; розвиток дистанційних форм освіти (Концепція, 2018). Ці напрями було визначено Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр., проте вони й нині не втратили актуальності. Ба більше,

створена раніше інфраструктура зазнала значних руйнувань через військову агресію Росії та потребуватиме повоєнного відновлення.

Науковці вважають, що цифрова трансформація може мати такі наслідки (Кремень та ін., 2022):

- повноцінна персоналізація освітнього процесу;
- підтримка стійкої навчальної мотивації на всіх етапах освітнього процесу;
- забезпечення оперативного зворотного зв'язку, швидкого й об'єктивного оцінювання навчальних результатів під час виконання навчальних завдань;
- забезпечення проєктного характеру навчальної діяльності, максимальна інтеграція теоретичного та практичного навчання;
- скорочення термінів розроблення, розгортання та освоєння освітніх програм;
- підвищення відкритості та прозорості системи освіти.

Не суперечать цим прогнозам погляди Л. Оршанського та Н. Оршанської, які називають такі наслідки цифровізації вищої педагогічної освіти (Оршанський Л., Оршанська Н., 2022):

- зміна структури подання навчального матеріалу;
- розширення спектру видів навчальної діяльності, що передбачають різноманітні операції з інформації;
- здійснення зворотного зв'язку між здобувачем освіти та інтерактивними інформаційними ресурсами;
- подання значних обсягів аудіовізуальної інформації;
- автоматизація контролю та самоконтролю результатів навчальної діяльності та ін.

Уважаємо, що вказані ефекти можуть мати позитивний характер і сприяти підвищенню якості педагогічної освіти.

До проблемних аспектів цифровізації вищої педагогічної освіти дослідники відносять (Оршанський Л., Оршанська Н., 2022):

- ризик надмірної технологізації освітнього процесу, втрати освітою гуманістичного складника;
- недостатню психологічну готовність викладачів до активного застосування цифрових технологій, ризик дезорієнтації та зниження мотивації;
- ризик зниження активності та навіть певної ізоляції педагогів, які не оволоділи цифровими навичками достатньою мірою;
- ризик дегуманізації майбутніх учителів, безсистемного сприйняття інформації, зниження їхніх інтелектуальних здібностей, рівня концентрації уваги та пам'яті, втрати

здатності до професійної творчості, аналізу, самостійного формулювання висновків;

- розвиток соціального егоїзму особистості через зниження чутливості до результатів своєї діяльності та діяльності інших.

Зазначені ризики дійсно існують, і для запобігання негативним наслідкам слід урахувувати їх, здійснюючи заходи із цифровізації освіти. Зокрема, необхідно приділяти увагу збереженню гуманістичного, комунікативного, творчого складників освітнього процесу, без яких неможливе формування цілісної особистості та професійної ідентичності майбутнього педагога. Виходячи із цього, вважаємо, що цифровізація професійної підготовки майбутніх вчителів має поєднувати широке застосування цифрових технологій з особистісно зорієнтованими, інноваційними формами і методами навчання.

Доцільно надавати свободу в побудові індивідуальних освітніх маршрутів, використовувати гнучкі комбінації реального та віртуального просторів, різноманітні засоби й технології навчання, ігрові технології, забезпечувати автентичні професійні кейси і практики, стимулювати ярмарки ідей, співпрацю та пошук оптимальних освітніх рішень тощо (Грицько, Котубей, 2021).

Дослідниці Л.Г. Гаврилова, О.С. Бескорса та О.Є. Ішутіна за результатами аналізу досвіду цифровізації професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови початкової школи в закладах вищої освіти Європи зробили висновок, що в освітній процес упроваджуються такі цифрові інновації, як: дистанційне навчання за автономною моделлю; змішане навчання; мобільне навчання; технології доповненої та віртуальної реальності; цифрові технології для унаочнення навчального матеріалу (цифрові комікси, графічні наративи). Їх ефективність ґрунтується, зокрема, на імплементації нормативних документів Європейського Союзу (Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Греція, Італія, Люксембург, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Об'єднане Королівство, Туреччина) та розробленні національних нормативних документів (Австрія, Іспанія, Франція, Литва, Угорщина, Польща, Словаччина, Норвегія), що визначають зміст цифрової компетентності вчителя та переліки відповідних знань, умінь, ставлень, передбачають введення до освітніх програм підготовки вчителів самостійних навчальних дисциплін або окремих модулів, присвячених застосуванню цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій (Гаврилова, Бескорса, Ішутіна, 2021)

Використання комп'ютерних тренажерів як засобу цифровізації професійної підготовки вчителів описано у праці Е. Bradley. Сьогодні існують тренажери, які дають змогу моделювати різноманітні педагогічні ситуації. Вони поділяються на категорії віртуальних лялькових симуляцій, багатокористувацьких віртуальних середовищ та симуляцій для одного користувача. Віртуальні лялькові симуляції є синхронними, оскільки вчитель взаємодіє з акторами, які складають клас учнів у віртуальному середовищі. Багатокористувацькі віртуальні середовища дають змогу кільком студентам синхронно взаємодіяти у віртуальних середовищах. У симуляції для одного користувача попередньо запрограмовані відповіді на складні ситуації взаємодії між учителем та учнем. Під час вибору тренажера для потреб студентів необхідно враховувати такі чинники: наявність прогалів у навчальній програмі; вартість; легкість опанування та використання (Bradley, 2021).

Висновки. Таким чином, незважаючи на доволі значний науковий доробок із питань цифрової трансформації професійної підготовки майбутніх учителів, дослідження у цій сфері залишаються актуальними, оскільки цифрові технології постійно розвиваються, а отже, змінюються можливості їх застосування в освіті. Узагальнюючи інформацію, отриману у процесі вивчення літературних джерел, можна стверджувати, що перспективні напрями використання цифрових трансформацій в освіті полягають у тому, що українські педагоги – науковці і практики зорієнтовані переважно на створення та використання різноманітних цифрових ресурсів, сервісів для ігровізації навчання та віддаленого спілкування, платформ для дистанційного навчання тощо. Основною особливістю цифровізації професійної підготовки майбутніх вчителів є те, що цифрові технології в освітньому середовищі виступають одночасно і засобом навчання, за допомогою якого відбувається формування у студентів цифрової компетентності та професійних компетентностей, і об'єктом вивчення, з використанням якого їм самим доведеться далі навчати школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балик Н., Шмигер Г. Впровадження штучного інтелекту в освіту шляхом використання ChatGPT. *Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Кропивницький, 21 квітня 2023 р. Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 147–149.

2. Волинець В. Використання технологій віртуальної реальності в освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021. № 2. С. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.5>.

3. Гаврилова Л.Г., Бескорса О.С., Ішутіна О.Є. Європейський досвід підготовки майбутніх учителів англійської мови початкової школи в умовах цифровізації освіти. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка, психологія, медицина»*. 2021. № 5(5). С. 153–171.

4. Грицько В.В., Котубей В.Ф. Цифровізація професійної підготовки майбутніх учителів: специфіка протікання та особливості сприйняття студентами. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 38. С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.24>.

5. Колеснікова І.В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 78. С. 117–120. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.78.25>.

6. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p> (дата звернення: 10.06.2023).

7. Кочерга Є.В., Саєнко О.В. Цифровізація професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці* : матеріали VI Міжнарод. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених, м. Київ, 19–20 квітня 2022 р. Київ : КНУКіМ, 2022. С. 103–105.

8. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи», 18–19 листопада 2022 р. / В.Г. Кремень та ін. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 2. С. 1–49. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>.

9. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 2023. Т. 38, № 1. С. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-007>.

10. Москаленко О. Упровадження сучасних цифрових освітніх технологій у підготовку вчителів-математиків. *Педагогічні науки*. 2022. № 80. С. 70–75. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278220>.

11. Нежива Л., Паламар С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування доповненої реальності на уроках навчання грамоти й літературного читання. *Освітологічний дискурс*. 2021. Т. 33. № 2. С. 144–160. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.11>.

12. Оршанський Л., Оршанський Н. Позитивні та проблемні аспекти цифровізації вищої педагогічної освіти. *Технологічна і професійна освіта: проблеми і перспективи* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 21 жовтня 2022 р. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2022. С. 50–53.

13. Прокопенко А.І. SWOT-аналіз цифровізації вищої педагогічної освіти в Україні. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнародний періодичний збірник наукових праць. Вип. 3. Харків : ВННОТ, 2021. С. 244–249.

14. Шишкіна М., Носенко Ю. Перспективні технології з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку педагогічних кадрів. *Фізико-математична освіта*. 2023. Т. 38. № 1. С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-010>.

15. Яремчук Н. Імерсивні технології в професійній дистанційній підготовці вчителів початкової школи. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2022. Т. 73. № 4. С. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.4.6>.

16. Bradley E. (Ed.). *Games and Simulations in Teacher Education*. Springer Cham, 2020. 207 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-44526-3>.

17. Kindei L., Nikitina O., Baraniuk I., Kotelianets Yu., Kotelianets N. The Problem of Methodological Training of Future Teachers in the Digital Environment. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. Vol. 11. № 5. P. 146–154. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n5p146>.

REFERENCES

1. Balik N., Shmyger H. (2023). Vprovadzhennia shtuchnoho intelektu v osvitu shliakhom vykorystannia ChatGPT [Implementation of Artificial Intelligence in Education Using ChatGPT]. *Aktualni aspekty rozvytku STEAM-osvity v umovakh yevrointehratsii: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* (m. Kropyvnytskyi, 21 kvitnia 2023 roku). Kropyvnytskyi: DonDUVS, 2023. S. 147–149. [in Ukrainian].

2. Volynets V. (2021). Vykorystannia tekhnolohii virtualnoi realnosti v osviti [Use of Virtual Reality Technologies in Education] *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*. 2021. № 2. S. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.5> [in Ukrainian].

3. Havrilova L.H., Beskorsa O.S., Ishutina O.Ye. (2021). Yevropeiskyi dosvid pidhotovky maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy pochatkovoї shkoly v umovakh tsyfrovizatsii osvity [European Experience of Preparing Future Primary School English Teachers in the Context of Education Digitalization]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriia «Pedahohika», Seriiia «Psykholohiia», Seriiia «Medytyna»)*. 2021. № 5(5). S. 153–171. [in Ukrainian].

4. Hrytsko V.V., Kotubei V.F. (2021). Tsyfrovizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv: spetsyfyka protikannia ta osoblyvosti spryiniattia studentamy [Digitalization of Future Teachers' Professional Training: Specifics and Perception Features by Students]. *Innovatsiina pedahohika*. 2021. No. 38. S. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.24> [in Ukrainian].

5. Kolesnikova I.V. (2020). Tsyfrovizatsiia osvitnoho protsesu v zakladi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Digitalization of the Educational Process in Postgraduate Pedagogical Education Institutions]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. 2020. No. 78. S. 117–120. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.78.25> [in Ukrainian].

6. Kontseptsiiia rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky [Concept of Development of Digital Economy and Society in Ukraine for 2018–2020]. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p>. [in Ukrainian].

7. Kocherha Ye.V., Saienko O.V. (2022). Tsyfrovizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Digitalization of Professional Training for Future Primary School Teachers]. *Informatsiini tekhnolohii v sotsiokulturnii sferi, osviti ta ekonomitsi: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. studentiv i molodykh uchenykh*, m. Kyiv, 19-20 kvitnia 2022 r. / M-vo osvity i nauky Ukrainy; Kyiv. nats. un-t kultury i mystetstv. Kyiv: Vyd. tsentr KNUKiM, 2022. S. 103–105. [in Ukrainian].

8. Kremen V.H., Bykov V.Yu., Liashenko O.I., Lytvynova S.H., Luhovyi V.I., Malovanyi Yu.I., Pinchuk O.P., Topuzov O.M. (2022). Naukovo-metodychne zabezpechennya tsyfrovizatsiui osvity Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy [Scientific and Methodological Support for the Digitalization of Education in Ukraine: Status, Issues, Prospects]. *Naukova dopovid' zahal'nym zboram NAPN Ukrainy* "Naukovo-metodychne zabezpechennya tsyfrovizatsiui osvity Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy" [Scientific Report to the General Meeting of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine "Scientific and Methodological Support for the Digitalization of Education in Ukraine: Status, Issues, Prospects"], November 18–19, 2022. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]. Vol. 4, No. 2. P. 1–49. P. 1–49. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4.223> [in Ukrainian].

9. Marienko M., Kovalenko V. (2023). Shtuchnyy intelekt ta vidkryta nauka v osviti [Artificial Intelligence and Open Science in Education]. *Fizyko-matematychna osvita* [Physics and Mathematics Education]. Vol. 38, No. 1. P. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-007> [in Ukrainian].

10. Moskalenko O. (2022). Upravdzhennya suchasnykh tsyfrovyykh osvitnikh tekhnolohiy u pidhotovku vchyteliv-matematykiv [Implementation of Modern Digital Educational Technologies in the Training of Mathematics Teachers]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical Sciences]. No. 80. P. 70–75. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278220> [in Ukrainian].

11. Nezhiva L., Palamar S. (2021). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do zastosuvannya dopovnenoyi real'nosti na urokakh navchannya hramoty y literaturnoho chytannya [Preparation of Future Primary School Teachers for the Use of Augmented Reality in Literacy and Reading Lessons]. *Osvitolohichnyy dyskurs* [Educational Discourse]. Vol. 33, No. 2. P. 144–160. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.11> [in Ukrainian].

12. Orshans'kyi L., Orshans'kyi N. (2022). Pozytyvni ta problemni aspekty tsyfrovizatsiui vyshchoyi pedahohichnoi osvity [Positive and Problematic Aspects of Digitalization in Higher Pedagogical Education]. *Tekhnolohichna i profesiina osvita: problemy i perspektyvy* [Technological and Vocational Education: Problems and Prospects]. *Materials of the III International Scientific-Practical Conference, October 21, 2022. Hlukhiv: Hlukhivskiyi NPU named after O. Dovzhenko*. P. 50–53. [in Ukrainian].

13. Prokopenko A.I. (2021). SWOT-analiz tsyfrovizatsiui vyshchoyi pedahohichnoi osvity v Ukraini [SWOT Analysis of Digitalization in Higher Pedagogical Education in Ukraine]. *Dukhovno-intelektual'ne vykhovannya i navchannya molodi v XXI stolitti: mizhnarodnyy*

periodychnyy zbirnyk naukovykh prats' [Spiritual and Intellectual Education and Training of Youth in the 21st Century: International Periodical Collection of Scientific Works]. Issue 3. Kharkiv: Vid. VNNOT. P. 244–249. [in Ukrainian].

14. Shyshkina M., Nosenko Yu. (2023). Perspektyvni tekhnolohiyi z elementamy shtuchnoho intelektu dlya profesiynoho rozvytku pedahohichnykh kadriv [Perspective Technologies with Elements of Artificial Intelligence for Professional Development of Pedagogical Personnel]. Fyzyko-matematychna osvita [Physics and Mathematics Education]. Vol. 38, No. 1. P. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-010> [in Ukrainian].

15. Yaremchuk N. (2022). Imersyvni tekhnolohiyi v profesiyniy dystantsiyiy pidhotovtsi vchyteliv pochatkovoyi shkoly [Immersive Technologies in

Professional Distance Training of Primary School Teachers]. Neperevna profesiyna osvita: teoriya i praktyka [Continuing Professional Education: Theory and Practice]. Vol. 73, No. 4. P. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.4.6>

16. Bradley E. (Ed.). (2020). Games and Simulations in Teacher Education. SpringerCham. 207 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-44526-3>

17. Kindei L., Nikitina O., Baraniuk I., Kotelianets Yu., Kotelianets N. (2022). The Problem of Methodological Training of Future Teachers in the Digital Environment. Journal of Curriculum and Teaching. Vol. 11, No. 5. P. 146–154. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n5p146>

Стаття надійшла до редакції 27.06.2023.

The article was received 27 June 2023.

СЕКЦІЯ 4. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 364.6:355.1-057.36(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-9>**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПІДХІД QUADRUPLE HELIX**

Захаріна Тетяна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка»
tanyakolenichenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0357-7457>

У статті розкриваються особливості побудови процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні на основі принципів Quadruple Helix. Дана модель соціально-економічних відносин як розширена версія моделі Triple Helix передбачає співпрацю між різними колами науковців, виробниками та органами влади, додаючи до учасників взаємодії четверту спіраль – громаду чи громадянське суспільство.

Представлено модель побудови взаємин між представниками різних ланок чотириланкової спіралі, визначено ключові етапи процесу, запропоновано форми взаємодії на різних етапах. Аргументовано думку, що підхід Quadruple Helix до процесу реінтеграції сприятиме врахуванню ширшого спектру потреб ветеранів та оптимізації процесу соціально-економічної підтримки вказаної категорії громадян.

Мета статті полягає у концептуалізації моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні за концепцією Quadruple Helix. Досягнення поставленої мети передбачало вирішення низки завдань, а саме: вивчення та узагальнення провідного досвіду наукової спільноти з проблеми реінтеграції ветеранів гібридної війни; аналіз перспектив застосування підходу Quadruple Helix у побудові моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні; створення та обґрунтування ефективності моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі підходу Quadruple Helix.

Дослідження реалізовувалося з використанням комплексу теоретичних (аналіз, узагальнення, систематизація) та практичних (спостереження, моделювання) методів.

Наукова новизна даного дослідження вбачається в адаптації моделі соціально-економічної взаємодії до сфери планування та реалізації соціальної підтримки ветеранів гібридної війни з метою їх ефективної реінтеграції у цивільному соціумі.

У висновках підтверджено, що модель соціально-економічних відносин Quadruple Helix може бути ефективно імplementована в процес реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні як така, що інтегрує інтереси ключових учасників процесу.

Ключові слова: ветерани, модель Quadruple Helix, потреба, реінтеграція, соціально-економічні відносини, чотириланкова спіраль.

FEATURES OF ORGANIZING THE PROCESS OF REINTEGRATION OF HYBRID WAR VETERANS: THE QUADRUPLE HELIX APPROACH

Zakharina Tetiana Ivanivna,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Social Work
Chernihiv Polytechnic National University
tanyakolenichenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0357-7457>

The article reveals the peculiarities of building the process of reintegration of veterans of the hybrid war in Ukraine based on the Quadruple Helix principles. This model of socio-economic relations as an extended version of the Triple Helix model involves cooperation between various circles of scientists, manufacturers and authorities, adding to the participants of the interaction the fourth spiral – the community or civil society.

A model of building relationships between representatives of various links of the four-link spiral is presented, the key stages of the process are defined, and forms of interaction at different stages are proposed. The article argues that the Quadruple Helix approach to the reintegration process will contribute to taking into account a wider range of needs of veterans and optimizing the process of socio-economic support for this category of citizens.

The purpose of the article is to conceptualize the model of the process of reintegration of veterans of the hybrid war in Ukraine according to the Quadruple Helix concept. Achieving the set goal involved solving a number of tasks, namely: studying and summarizing the leading experience of the scientific community on the problem of reintegration of hybrid war veterans; analysis of prospects for the application of the Quadruple Helix approach in building a model of the process of reintegration of veterans of the hybrid war in Ukraine; creating and substantiating the effectiveness of the hybrid war veterans reintegration process model based on the Quadruple Helix approach.

The research was carried out using a set of theoretical (analysis, generalization, systematization) and practical (observation, modeling) methods.

The scientific novelty of this research can be seen in the adaptation of the socio-economic interaction model to the sphere of planning and implementation of social support for hybrid war veterans with the aim of their effective reintegration into civil society.

The conclusions confirm that the Quadruple Helix model of socio-economic relations can be effectively implemented in the process of reintegration of veterans of the hybrid war in Ukraine, as one that integrates the interests of key participants in the process.

Key words: *veterans, Quadruple Helix model, need, reintegration, socio-economic relations, four-link spiral.*

Вступ. Україна – держава, яка завзято робить кроки до повноправного членства у Європейському Союзі. Навіть сьогодні, в умовах війни, політика держави спрямована на приведення нормативно-правового та економічного компонентів у відповідність із високими планками розвинених країн. Очевидно, що важливо і навіть необхідно розглядати країну у загальносвітовому вимірі, однак не варто забувати й про соціальні аспекти державного регулювання, які можуть сприяти або перешкоджати подальшому ефективному розвитку.

На сучасному етапі розвитку вітчизняна модель соціального захисту стикається з низкою викликів, на які впливають не лише політичні вибори та тенденції розвитку інформаційної економіки, а й наслідки війни. Так, у країні, чисельність населення якої скоротилася за рахунок зовнішнього переміщення громадян (здебільшого працездатного віку), значно збільшилася кількість осіб, що потребують соціального захисту й підтримки. Тому дуже важливо скерувати державну систему управління соціальним сектором так, щоб максимально сприяти реінтеграції громадян до активного суспільного життя.

Категорією громадян, що мають високий реінтеграційний потенціал, є ветерани гібридної війни, адже: більшість ветеранів є представниками середньої вікової групи (30–50 років); вони не бояться труднощів та мають сили й волю до досягнень мети; психологічно ветерани як захисники слабших не готові до власної слабкості та залежності, тож шукають шляхи відновлення своєї стійкої соціальної позиції. Однак потенціал не вирішує усіх проблем реінтеграції.

Визначення способів модернізації державної політики з питань реінтеграції ветеранів гібридної війни має визначатися прогресивними напрямками інноваційної

взаємодії, що активно застосовуються світовими лідерами соціально-економічної та політичної діяльності, тож доцільно розглянути модель Quadruple Helix як основну структуру процесу реінтеграції. На жаль, серед наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних учених відсутні ґрунтовні дослідження у цьому напрямі.

Вищезазначені аргументи визначають актуальність теми дослідження: «Особливості організації процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни: підхід Quadruple Helix».

Мета та завдання. Мета дослідження полягає у концептуалізації моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні за концепцією Quadruple Helix.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких завдань:

1. Вивчення та узагальнення провідного досвіду наукової спільноти з проблеми реінтеграції ветеранів гібридної війни.

2. Аналіз перспектив застосування підходу Quadruple Helix у побудові моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні.

3. Створення та обґрунтування ефективності моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі підходу Quadruple Helix.

Наукова новизна даного дослідження полягає у адаптації відомої моделі економічної взаємодії до сфери планування та реалізації соціальної підтримки ветеранів гібридної війни з метою їх ефективної реінтеграції у цивільному соціумі.

Практичне значення даного дослідження полягає у створенні моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі принципів Quadruple Helix та визначенні конкретних етапів та форм взаємодії представників кожної спіралі.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося шляхом використання комп-

лексу теоретичних (аналіз, узагальнення, систематизація) та практичних (спостереження, моделювання) методів.

Результати. Модель соціально-економічних відносин Quadruple Helix розширює традиційну модель Triple Helix, яка передбачає співпрацю між колами науковців, виробниками та урядом, додаючи четверту спіраль – громаду чи громадянське суспільство. Ця модель визнає вирішальну роль, яку відіграють зацікавлені сторони та організації громади, споживачі продуктів чи послуг, у досягненні соціально-економічного добробуту (Кравченко, 2018).

Модель чотирьох спіралей – це концепція, яка обговорювалася та досліджувалася різними вченими та дослідниками у сфері інновацій та суспільного розвитку. У цілому модель не приписується жодному науковцю, адже одразу кілька вчених зробили свій внесок у її розроблення та застосування. Так, серед відомих дослідників, які розробляли модель чотиристоронньої спіралі або тісно пов'язані концепції, варто відзначити Генрі Ецковіца, професора Інституту перспективних досліджень людських наук і технологій (H-STAR), Стенфордського університету, США, дослідника інновацій та підприємництва, відомого своєю роботою над моделлю потрібної спіралі (співпраця університетів, промисловості та уряду) та її розширеннями. Він досліджував роль університетів в інноваційних екосистемах і потенційне включення громадянського суспільства як четвертої спіралі. Ключем до успіху в розвитку будь-якої технології чи побудові процесу, на думку вченого, є міжінституційне підприємництво, агрегування регіональних і національних ресурсів для реалізації унікальної стратегії діяльності, а не прийняття звичайного для того чи іншого процесу переліку дій (Svensson, Klofsten, Etzkowitz, 2012).

Ще одним дослідником і практиком, який зробив внесок у вивчення інноваційних систем і моделі чотирьох спіралей, є Марина Ранга. Вона зосередилася на ролі громад, соціальних інноваціях і спільному управ-

лінні у сприянні інноваціям і сталому розвитку (Ranga, Mroczkowski, & Araiso, 2017).

Еліас Г. Караянніс ретельно досліджував інновації та моделі економічного розвитку включно з потрібною та четверною спіралями. Його робота досліджує динаміку співпраці між академічними колами, промисловістю, урядом і громадянським суспільством у сприянні інноваціям і суспільному прогресу (Carayannis, Campbell, 2011). Лоррейн Уоррен проводила дослідження моделі чотирьох спіралей у контексті регіонального розвитку та стратегій розумної спеціалізації. Її робота розглядає взаємодію та співпрацю між різними зацікавленими сторонами в інноваційних екосистемах, включаючи університети, підприємства, уряд та громади. Славіка Сінгер зосередила свою увагу на моделі чотирьох спіралей як основі для сталого регіонального розвитку. Її дослідження аналізує роль громадянського суспільства, соціальних інновацій і колективного інтелекту в стимулюванні інноваційних процесів і вирішенні суспільних проблем.

Модель чотирьох спіралей – це концепція, яку обговорювали та розширювали численні дослідники та вчені з різних галузей. Саме такий багатогранний науковий інтерес сприяв розумінню системи спільних інновацій і важливості залучення багатьох зацікавлених сторін до стимулювання суспільного розвитку.

Модель інтеграційної взаємодії з ветеранами на основі підходу Quadruple Helix визнає вирішальну роль, яку відіграють зацікавлені сторони та організації громади в підтримці успішної реінтеграції ветеранів. Узагальнено суть ефективного процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні на основі чотириланкової спіралі відображено схематично (рис. 1).

Кожна спіраль у моделі Quadruple Helix сприяє процесу так:

1. Урядова спіраль представляє органи державної влади на різних рівнях, включаючи національні, регіональні та місцеві органи влади. Вони відіграють ключову

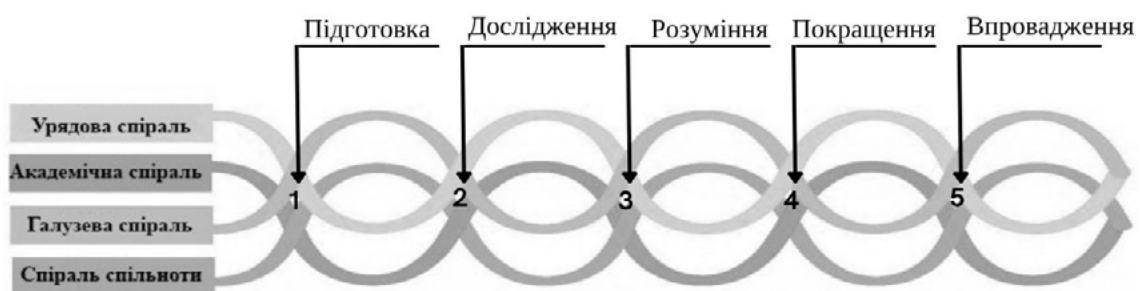

Рис. 1. Модель процесу реінтеграції ветеранів за принципом Quadruple Helix

роль у розробленні та реалізації політики підтримки реінтеграції ветеранів, а саме в розробленні ініціатив, розподілі ресурсів, створенні сприятливої правової бази та координації зусиль різних зацікавлених сторін.

2. Академічна спіраль включає університети, дослідницькі установи та освітні організації. Вони роблять свій внесок, проводячи дослідження з питань реінтеграції та адаптації ветеранів, розробляючи стратегії та програми, що ґрунтуються на фактичних даних, надаючи можливість для навчання та підвищення рівня компетентності, а також сприяючи інноваціям у таких сферах, як охорона здоров'я, працевлаштування та соціальна інтеграція.

3. Галузева спіраль охоплює підприємства, корпорації та окремих роботодавців. Усі вони відіграють важливу роль у створенні можливостей для працевлаштування, підтримці підприємництва серед ветеранів і просуванні інклюзивної практики ринку праці. Пропонуючи професійне навчання, стажування чи патронаж, вони сприяють розвитку навичок ветеранів і полегшують їх перехід до цивільної трудової діяльності.

4. Спіраль спільноти представляє некомерційні організації, громадські групи, соціальні підприємства та волонтерські мережі. Вони мають вирішальне значення для безпосереднього надання підтримки та послуг ветеранам на місцях. Ці організації можуть забезпечувати консультації з питань психічного здоров'я, програми міжособистісної підтримки, заходи щодо інтеграції суспільства, допомогу з житлом, підтримку сім'ї, можливості відпочинку та інші спеціальні послуги для задоволення конкретних потреб ветеранів.

Взаємодія усіх ланок у процесі реінтеграції ветеранів гібридної війни здійснюється у п'ять етапів. Схематично на малюнку ці етапи позначено в точках, де відбувається максимально тісна взаємодія усіх чотирьох ланцюгів. Перший етап – підготовчий, він передбачає визначення завдань взаємодії. Другий етап – дослідницький, що полягає у визначенні потреб цільової аудиторії, тобто споживачів соціальних послуг, ветеранів гібридної війни. Третій етап – усвідомлювальний, у цей момент відбувається розуміння потреб та можливостей кожної ланки взаємодії, відбувається первинне прийняття рішень. Четвертий етап – коригувальний, тобто відбувається доопрацювання та поліпшення прийнятих рішень. Останній, п'ятий, етап – реалізаційний, на ньому відбувається впровадження визначеної моделі соціальної політики з питань реінтеграції ветеранів гібридної війни. Важливо розуміти, що на п'ятому етапі робота не закінчується, адже постійно з'являються нові виклики та завдання, тож час від часу всі ланки повертаються знову до першого етапу, здійснюючи роботу за алгоритмом.

Робота на всіх етапах учасників чотириланцюгової взаємодії може здійснюватися у різних формах, серед яких: мозковий штурм, хакатон, творча майстерня тощо. Більш детально аналіз форм та доцільність використання кожної з них на різних етапах взаємодії подано в табл. 1. Перелік форм, наведений у таблиці, не є остаточним та може бути доповнений відповідно до стану розробленості проблеми та рівня компетентності учасників взаємодії.

Залучення представників кожного сектору дослідницького та інноваційного про-

Таблиця 1

Форми взаємодії ланок у моделі **Quadruple Helix**

№ з/п	Форма роботи	Етап взаємодії				
		Підготовка	Дослідження	Розуміння	Покращення	Впровадження
1	Мозковий штурм	+	+		+	
2	Спільна творчість		+	+	+	
3	Вивчення шляху споживача		+	+		
4	Фокус-група		+	+	+	+
5	Хакатон				+	
6	Відкритий простір		+	+	+	+
7	Персони			+		
8	Круглий стіл		+	+	+	
9	Майстерня	+	+	+	+	+

цесів на кожній фазі проєкту має велике значення для отримання результатів, від яких можуть отримати вигоду всі зацікавлені сторони.

Залучення зацікавлених сторін – це дуже актуальна діяльність, постійний процес, який будує відносини між сторонами, що забезпечує обмін інформацією. Цей процес дає змогу зацікавленим сторонам, на яких впливають рішення даної організації, робити свій внесок у процес прийняття рішень.

Взаємодія представників зацікавлених сторін є добровільною, відкритою та супроводжується активним діалогом. Саме діалог допомагає визначити поточну позицію всіх учасників взаємодії, окреслює цілі та результати і визначає оптимальні шляхи їх досягнення. Окремі представники ланок спіралі можуть змінюватися, однак наявність учасників від кожного ланцюга є обов'язковою. Модель Quadruple Helix функціонує на таких засадах:

- вільний і рівний доступ до інформації;
- розвиток та використання потенціалу учасників взаємодії;
- увага до проблем, що озвучуються в ході взаємодії;
- спільне прийняття рішень;
- розуміння цілей і пріоритетів усіма учасниками взаємодії;
- адекватне розуміння потенційних результатів;
- готовність і мотивація зацікавлених сторін брати участь;
- інклюзивність усіх можливих інтересів.

Модель Quadruple Helix будується на розумінні, що співпраця та координація між представниками чотирьох ланцюгів спіралі є важливими для комплексного й ефективного підходу до реінтеграції ветеранів. Лише на основі партнерських відносин та шляхом використання сильних боків кожного ланцюга ця модель сприяє створенню цілісної системи реінтеграції ветеранів гібридної війни шляхом вирішення багатогранних проблем, із якими можуть зіткнутися ветерани під час переходу до цивільного життя.

Обговорення. Модель Quadruple Helix від початку розроблялася як спосіб оптимізації та стимулювання економічного розвитку окремих регіонів. Однак досвід ефективною спільною діяльністю всіх зацікавлених у вирішенні проблеми сторін став у пригоді й у інших сферах. Так, наприклад, у 2020 р. розпочато реалізацію проєкту неформальної опіки та волонтерської допомоги у регіоні Північного моря In For Care, спрямованого на розвиток інновацій у наданні послуг шляхом оптимізації неформальні та формальні мережі. Проєкт мав три цілі; створення та вдосконалення процесів волонтерської роботи і неформального догляду в наданні послуг, підтримка державного сектору в інноваціях надання послуг та посилення співпраці між органами влади, освітніми установами, громадськістю та кінцевими користувачами послуг (A Quadruple Helix guide for innovations, 2020).

Завдяки підходу чотирьох спіралей та організації сеансів спільної творчості проєкт In For Care має можливість надати знання, необхідні для створення нових продуктів і послуг, що стимулюватиме до розвитку регіон Північного моря.

Хороші результати та ефективність моделі співпраці чотирьох спіралей у тематичній сфері неформального догляду та добровільної допомоги спонукають використати досвід проєкту й у інших сферах суспільної діяльності з метою створення інновацій, керованих користувачами, адже інновації, орієнтовані на користувача, мають соціальні переваги, оскільки пропонують зручні для користувача продукти та послуги й надають здатність користувачам впливати на своє повсякденне життя та суспільство у цілому.

Так, використання моделі Quadruple Helix у плануванні та реалізації процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни сприятиме активізації участі самих ветеранів, посиленню їхньої соціальної позиції та врахуванню їхніх потреб як категорії громадян, що потребують соціальної підтримки.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можна відзначити, що модель взаємодії Quadruple Helix як така, що інтегрує інтереси держави та адміністративної ланки, можливості виробника та потреби кінцевого споживача продукту, може бути ефективно імplementована в процес реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні. Упровадження запропонованої у статті моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі принципів Quadruple Helix створить передумови для розв'язання важливої соціальної проблеми, що виникла в Україні внаслідок військового протистояння. Підвищення ефективності процесу реінтеграції ветеранів сприятиме формуванню міцних партнерських відносин між усіма ланками спіралі, модернізації діяльності органів соціального захисту, підвищенню показників працевлаштування ветеранів, зниженню економічного навантаження на бюджет. Запропоновані у статті концептуальні положення побудови моделі процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни ґрунтуються на провідному світовому досвіді, адаптованому до національних, соціаль-

но-економічних, культурних та ментальних особливостей України.

Перспектива подальших досліджень полягає у конкретизації етапів взаємодії щодо реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні, удосконаленні механізмів спільної діяльності в межах чотириланкової спіралі за концепцією Quadruple Helix.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко С.І. Національна інноваційна система України в контексті моделі «quadruple helix». *Modern Economics*. 2018. № 12. P. 112–119. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)-17).

2. A Quadruple Helix guide for innovations by Värmland County Administrative. Board, Sweden, 2018. URL: https://vb.northsearegion.eu/public/files/repository/20180924154616_QuadrupleHelixguide.pdf (дата звернення: 10.06.2023).

3. Carayannis E.G., Campbell D.F.J. Open Innovation Diplomacy and a 21st Century Fractal Research, Education and Innovation (FREIE) Ecosystem: Building on the Quadruple and Quintuple Helix Innovation Concepts and the “Mode 3” Knowledge Production System. *Journal of the Knowledge Economy*. 2011. № 2(3). P. 327–372. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13132-011-0058-3>.

4. Ranga M., Mroczkowski T. & Araiso T. University–industry cooperation and the transition to innovation ecosystems in Japan. *Industry and Higher Education*. 2017. № 31(6). P. 373–387.

5. Svensson P., Klofsten M., & Etzkowitz H. An Entrepreneurial University Strategy for Renewing a Declining Industrial City: The Norrköping Way.

European Planning Studies. 2017. № 20(4). P. 505–525. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.665616>.

REFERENCES

1. Kravchenko, S. (2018). Natsionalna innovatsiina systema Ukrainy v konteksti modeli “quadruple helix” [Ukraine’s National Innovative System in the Context of the “Quadruple Helix” Model]. *Modern Economics*, 12, 112–119. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)-17) [in Ukrainian].

1. A Quadruple Helix guide for innovations by Värmland County Administrative (2018). Board, Sweden. Retrieved from: https://vb.northsearegion.eu/public/files/repository/20180924154616_QuadrupleHelixguide.pdf [in English].

2. Carayannis, E.G., & Campbell, D.F.J. (2011). Open Innovation Diplomacy and a 21st Century Fractal Research, Education and Innovation (FREIE) Ecosystem: Building on the Quadruple and Quintuple Helix Innovation Concepts and the “Mode 3” Knowledge Production System. *Journal of the Knowledge Economy*, 2 (3), 327–372. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13132-011-0058-3> [in English].

4. Ranga, M., Mroczkowski, T. & Araiso, T. (2017). University–industry cooperation and the transition to innovation ecosystems in Japan. *Industry and Higher Education*, 31 (6), 373–387 [in English].

5. Svensson, P., Klofsten, M., & Etzkowitz, H. (2012). An Entrepreneurial University Strategy for Renewing a Declining Industrial City: The Norrköping Way. *European Planning Studies*, 20 (4), 505–525. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.665616> [in English].

Стаття надійшла до редакції 27.06.2023.
The article was received 27 June 2023.

УДК 378.147:[378.016:81'243]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-10>

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Онучак Людмила Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій
Державний податковий університет
l_v_o@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-2178-4863>

У статті досліджено інтерактивні методи навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей. З огляду на зростаючу глобалізацію та розширення програм міжнародної співпраці України, володіння іноземними мовами стає дедалі більш важливим складником компетентності студентів, особливо тих, які займаються спеціальностями, пов'язаними з міжнародними відносинами, фінансами, економікою, банківською справою та іншими немовними галузями.

Метою статті є визначення ефективності й обґрунтування переваг використання сучасних інтерактивних методів у процесі викладання іноземної мови студентам немовних факультетів, а також розкриття сутності запропонованих методів як інструменту оптимізації та стимуляції процесу навчання.

Методи. У ході написання статті було використано такі методи дослідження: аналіз, опис, синтез, індукція, дедукція, кластерний аналіз для оцінки методик навчання студентів немовних спеціальностей.

Результати. У статті проаналізовано інтерактивні методи навчання, спрямовані на поліпшення комунікативних навичок студентів іноземних мов. Описано традиційні методи, такі як рольові ігри, діалоги та групові проекти, а також новітні підходи, включаючи використання комп'ютерних програм. Розглянуто особливості застосування інтерактивних методів навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей, наведено приклади методик викладання та проаналізовано способи їх проведення. У ході написання статті було отримано такі результати: розглянуто активізацію пізнавальної діяльності студентів як необхідну умову для успішного вивчення іноземної мови; визначено переваги використання рольової гри, реальних комунікативних ситуацій, що підвищує інтерес та мотивацію студента, які необхідні для успішного вивчення іноземної мови.

Зроблено такі **висновки**. Із метою досягнення успішного результату навчання доцільно об'єднувати класичну методику викладання та різноманітні сучасні інтерактивні методики викладання іноземних мов. Загалом проаналізувавши основні інтерактивні методи навчання, які застосовуються в процесі викладання іноземної мови студентам нефілологічних спеціальностей, можемо зробити висновок, що вони дають студентам можливість виявляти проблеми, збирати й аналізувати інформацію, знаходити альтернативні рішення, а також вибирати найбільш оптимальний шлях вирішення завдань у процесі як індивідуальної, так і групової роботи на заняттях.

Ключові слова: *інтерактивне навчання, методи навчання, мозковий штурм, робота в групі, метод проектів.*

INTERACTIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALIZATIONS

Onuchak Liudmyla Volodymyrivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Language Training
and Social Communications

State Tax University

l_v_o@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-2178-4863>

The article examines interactive methods of teaching foreign languages to students of non-linguistic majors. In view of the growing globalization and the expansion of Ukraine's international cooperation programs, mastering foreign languages is becoming an increasingly important component of students' competence, especially those who are engaged in specialties related to international relations, finance, economics, banking and other non-linguistic fields.

Purpose. The purpose of the article is to determine the effectiveness and justification of the advantages of using modern interactive methods in the process of teaching a foreign language to students of non-language

faculties, as well as to reveal the essence of the proposed methods as a tool for optimizing and stimulating the learning process.

Methods. In the course of writing the article, the following research methods were used: analysis, description, synthesis, induction, deduction, cluster analysis to evaluate the teaching methods of students of non-language majors.

Results. The article analyzes interactive teaching methods aimed at improving the communication skills of students of foreign languages. Traditional methods such as role-playing, dialogue and group projects are described, as well as newer approaches, including the use of computer programs. The peculiarities of the application of interactive methods of teaching English to students of non-linguistic majors are considered, examples of teaching methods are given and methods of their implementation are analyzed. In the course of writing the article, the following results were obtained. The activation of students' cognitive activity is considered as a necessary condition for successful foreign language learning. The advantages of using role-playing games and real communicative situations, which increase the student's interest and motivation, which are necessary for successful foreign language learning, are determined.

Conclusions. The following conclusions were obtained. In order to achieve a successful learning result, it is advisable to combine classical teaching methods and various modern interactive methods of teaching foreign languages. Having generally analyzed the main interactive teaching methods used in the process of teaching a foreign language to students of non-philology majors, we can conclude that they give students the opportunity to identify problems, collect and analyze information, find alternative solutions, and also choose the most optimal way to solve problems in the process of both individual and group work in classes.

Key words: *interactive learning, learning methods, brainstorming, group work, project method.*

Вступ. Аналізуючи сучасний етап розвитку суспільства, очевидно, що глобалізація стає базовим чинником та актуальною проблемою розвитку суспільства. Глобалізаційним процесам притаманні інтеграція світових стандартів та істотні зміни в усіх сферах суспільного добробуту: економіці, політиці, культурі, праві, а також освіті. Процес інтеграції України до світової спільноти потребує перегляду традиційних поглядів у сфері освіти, та, як наслідок, виникає необхідність у зміні підходів до підготовки фахівців різних галузей. Аналіз динаміки змін попиту на ринку праці в Україні та світі показав, що з кожним роком підвищуються вимоги не лише до професійних знань та вмінь, а й до володіння іноземною мовою, зокрема англійською. Ключова роль у формуванні й становленні особи, яка була б спроможна досягти успіху в умовах високої конкуренції та динамічних змін, належить компетенції та рівню володіння фахівцями іноземними мовами.

Стрімкий розвиток сучасного суспільства вимагає від здобувачів освіти швидкого засвоєння і розуміння навчального матеріалу, зокрема мови. Сучасні ринкові умови вимагають від менеджерів володіти навіть не однією, а кількома іноземними мовами. Проте серед усього різноманіття існуючих сьогодні методик процеси викладання та передачі інформації стають не лише складними, а й доволі рутинними, що, своєю чергою, призводить до втрати здобувачем освіти мотивації до всієї системи навчання. З огляду на сучасні виклики, під час викладання постає потреба у використанні методів і технологій, які б дали змогу проявити творчі здібності здобува-

чів освіти, виявити оригінальні ідеї, а також полегшити та урізноманітнити вивчення іноземної мови на немовних факультетах вищих навчальних закладів.

Зокрема, використання інтерактивних технологій під час викладання іноземних мов створює потрібні передумови як для розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів освіти, так і для формування навичок приймати колективні та індивідуальні рішення у проблемних ситуаціях. Відповідно, запорукою успішного викладання іноземних мов, безумовно, можна вважати активне впровадження інтерактивних методів.

Метою статті є визначення ефективності й обґрунтування переваг використання сучасних інтерактивних методів у процесі викладання іноземної мови студентам немовних факультетів, а також розкриття сутності запропонованих методів як інструменту оптимізації та стимуляції процесу навчання.

Методологія дослідження. У роботі використано такі методи: аналіз та опис теоретичних матеріалів, опитування, кейс-стаді, контент-аналіз, синтез, систематизація.

Методи інтерактивного навчання іноземних мов студентам нефілологічних спеціальностей досліджували такі науковці та методисти: І. Абрамова, Н. Анікеєва, Н. Борисова, А. Вербицький, Н. Годованець, А. Гін, Ю. Ємельянов, Л. Петровська, В. Платов, Л. Онучак, В. Рибальський, А. Смолкін, О. Стрельнікова, І. Сироежин, К. Фопель, Т. Чепель, С. Шмаков та ін.

Результати та дискусії. Інтерактивне навчання – це навчання, специфіка якого полягає у зануренні студента в процес

спілкування. Зокрема, з метою підвищення ефективності навчального процесу студентів немовних спеціальностей необхідна наявність трьох основних компонентів спілкування, а саме: інтерактивний (організація взаємодії в групі студентів у ході роботи над проектом чи завданням), комунікативний (передача та збереження вербальної і невербальної інформації у групі) та перцептивний (сприйняття та розуміння людини людиною) (Стрельнікова, 2009). Зазначені складники своєю структурою визначають кінцевий результат, стимулюють процес пізнання, а також викликають навчально-дослідницький інтерес та посилюють комунікативні навички здобувачів освіти.

За допомогою інтерактивних технологій викладання іноземних мов здійснюється активна взаємодія студентів у ході навчання. Вони дають змогу на підставі залученості кожного з учасників до проекту отримати нові знання та організувати колективну діяльність здобувачів – від окремої взаємодії двох-трьох осіб між собою (малі групи) і до широкої співпраці багатьох студентів (великі групи або ж розподіл обов'язків між групами) (Пометун, Пироженко, 2004). Останнє є однією з головних переваг інтерактивних методів порівняно з традиційними методами.

Використання активних та інтерактивних технологій в освітньому процесі сприяє вдосконаленню та поглибленню знань, з іншого боку, їх використання сприяє імітації колективної та індивідуальної професійної діяльності здобувачів освіти. Зазначимо, що такі підходи сприяють розвитку творчих зусиль, формують у студентів самостійність у розв'язуванні проблемних ситуацій, сприяють виробленню позитивних аспектів майбутнього спеціаліста (професійні, організаційні вміння і навички, спілкування, вміння керувати) (Philips, 1994), що є особливо актуальним для студентів немовних спеціальностей.

На основі аналізу методів інтерактивного навчання іноземної мови для студентів нефілологічних спеціальностей (Годованець, 2017) визначено, що побудова навчального процесу повинна орієнтуватися на:

1) розвиток належного рівня мислення, який підкріплений можливістю самостійного вираження власних поглядів, вироблення творчого ставлення, розвиток правильно поставленого мовлення, підготовку студентів до самостійного осмислення матеріалу, системне засвоєння лексики, а також залучення до проведення уроків іншомовних носіїв;

2) розвиток у студентів здібностей до відстоювання власної позиції, вміння вести

аргументацію іноземною мовою відповідно до галузі проблеми (наукові дискусії, політичні, творчі тощо), створення ситуації дискусії, зіткнення думок у форматі дебатів або обговорень; корисною є практика розв'язання групами студентів актуальних проблемних ситуацій відповідно до специфіки спеціальності із залученням інтерактивних технологій, даний підхід активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозуміння у студентів;

3) вироблення студентами критичного ставлення до себе, а також уміння виявляти власні помилки та самостійно покращувати свій рівень володіння іноземною мовою відповідно до робочих потреб; розвиток уміння порівняння абстрактних понять та явищ.

Можемо стверджувати, що використання інтерактивних форм навчання під час вивчення іноземних мов студентами нефілологічних факультетів буде ефективним за умови, якщо зміст навчального процесу матиме практичне значення у майбутній професійній діяльності студентів. Зокрема, викладачу доцільно зважати на те, який у студентів рівень володіння мовою, а також на рівень сформованості комунікативних навичок. Відповідно до цих двох критеріїв за можливості доцільно розділити студентів на дві групи: вищий рівень володіння мовою та початковий.

Процес ефективного вивчення іноземної мови залежить від педагогічних навичок викладача. Викладачу варто слідкувати, щоб теоретичні знання у ході активного навчання ставали засвоєними, а не завченими, на основі яких студент потенційно може розвивати й удосконалювати знання мови відповідно до потреб спеціальності (Онучак, 2020). Основні складники формування оптимального навчального процесу під час вивчення іноземних мов студентами нефілологічних спеціальностей наведено на рис. 1.

У процесі інтерактивного навчання студентів найперше вирішується проблема корегування і застереження від поширених помилок. Організуючи студентам вправи, спрямовані на виявлення помилок, їх виправлення, аналіз і колективне обговорення у ході інтерактивної роботи, зокрема організуючи взаємоперевірку письмових робіт студентами, викладач створює умови для максимального запобігання помилкам під час виконання мовленнєвих вправ.

Використання на лекціях та практичних заняттях інтерактивних методів навчання спонукає не лише студента, а й викладача до системної динамічної творчості, а також сприяє розвитку педагогічних здібностей, спрямовує на виявлення унікальних яко-

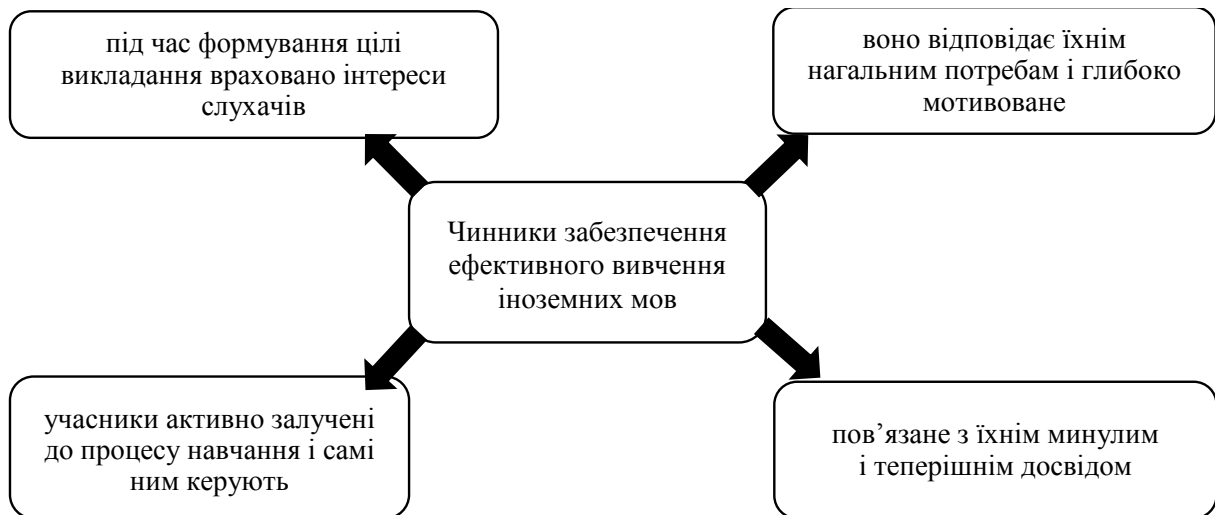

Рис. 1. Ключові аспекти забезпечення ефективного вивчення іноземних мов студентами нефілологічних спеціальностей

стей студентів, визначення особливостей їхнього мислення.

Структуру лекційних занять з іноземної мови з використанням інтерактивних технологій у процесі роботи зі студентами нефілологічних напрямів доцільно організовувати у чотири етапи, які подано на рис. 2 (Taaf, 2020).

Інтерактивні методи навчання доцільно розподілити на ситуативні і неситуативні, зважаючи на комунікативний підхід і ситуативність освітньої діяльності як базові критерії формування іншомовної комунікативної компетенції (Кочубей, 2010). Зазначимо, що до неситуативних інтерактивних

методів варто віднести методи опитування, взаємоопитування, діалогу та мовний портфель студента. Зазначимо, що ситуативні інтерактивні методи доцільно поділити на ігрові й неігрові. Серед ігрових ситуативних інтерактивних методів доцільно виділити імітаційні (ділові та рольові ігри) і неімітаційні (проектні ігри, тренінги, моделюючі ігри, обмін знаннями) методи. Неігрові методи містять у собі аналіз ситуацій, різного плану диспути, аукціон ідей, форуми, дискусії, дебати, «мозковий штурм».

Також варто поділити інтерактивні методи навчання іноземних мов на колективно-кооперативні і групові (фронтальні)

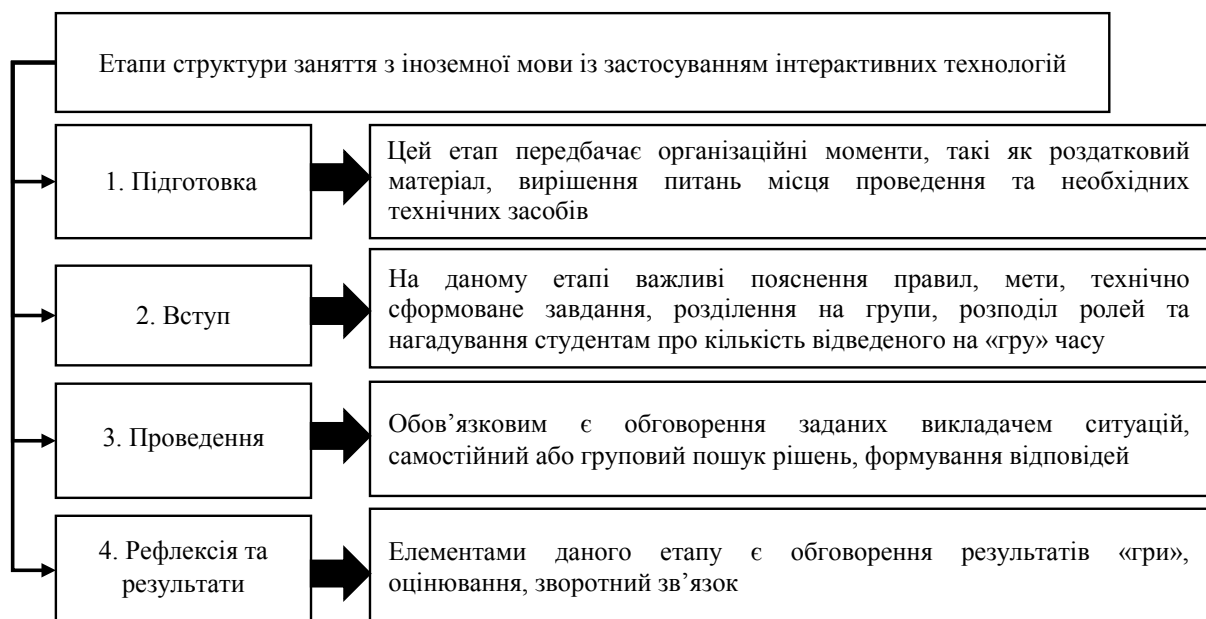

Рис. 2. Етапи формування структури заняття з іноземної мови з використанням інтерактивних технологій

залежно від методу організації колективної навчально-пізнавальної діяльності. Колективно-кооперативні інструменти навчання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей передбачають організацію навчання в малих групах, об'єднаних загальною навчальною метою, зокрема метод співпраці в малих групах. Групові (фронтальні) методи вивчення іноземних мов ураховують навчання однією людиною (переважно викладачем) групи студентів. Усім студентам рекомендовано працювати разом чи індивідуально над одним завданням, але із системним контролем результатів.

До найбільш застосовуваних інтерактивних методів навчання відносять евристичні бесіди, презентацію, рольові ігри, «мозковий шторм», конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, дискусії, проектування бізнес-планів, проєктів, а також проведення творчих заходів із залученням англомовних фахівців.

Ситуативно-тематичні інструменти навчання іноземних мов передбачають наявність спеціально сформованих комунікативних ситуацій, які будуть моделювати обставини, у яких студенти виступають активними учасниками. До дискусійних методів навчання іноземних мов можна віднести диспути, форуми, дискусії, дебати, «мозковий шторм».

Найбільш ефективними для засвоєння мовного матеріалу та зацікавленості студентів у ході навчання на немовних факультетах є використання проєктного методу, методу «мозкового фтурму», методу Case Study, а також використання методу ділових рольових ігор.

Зазначимо, що гра – найбільш доступний для студентів вид діяльності, який легко відтворити в умовах аудиторного або ж онлайн-заняття, адже це ефективний спосіб застосування набутих знань. Під час гри яскраво проявляються особливості мислення та уяви студентів, їх емоційність, активність, розвиваюча потреба в спілкуванні. Кожна гра має свої особливості, але є індивідуальною в кожному варіанті для кожного здобувача. У психології гра традиційно розглядається як метод діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відновлення та засвоєння студентами колективного досвіду, зафіксованого у соціально закріплених методах, здійснення ігрових дій (Кочубей, 2010).

Зазначимо, що у процесі гри студенти немовних факультетів можуть вирішувати різноманітні проблемні ситуації, які сприяють застосуванню іноземної мови не лише для повсякденного спілкування, а й для тренування вирішення професійних

завдань. Забезпечуючи формування у студентів досвіду мовленнєвої діяльності, такі методи допомагають досягнути основної мети курсу іноземної мови – засвоєння іноземної мови, а також формування у студентів професійної комунікативної компетенції.

Наступним видом інтерактивної діяльності для підвищення ефективності вивчення іноземної мови є дискусія. Вона являє собою цілеспрямований та структурований обмін думками, твердженнями з метою пошуку істини або формування у студентів певної точки зору. Важливо зазначити, що дискусія ведеться серед студентів, викладач лише контролює хід дискусії та направляє, тобто дискусія стає сильним засобом самовираження самих студентів. Зміст може змінюватися залежно від ситуації та змістовних аргументів. Уміння аргументувати – це кінцевий результат, досвід, який отримують здобувачі освіти у ході дискусії іноземною мовою.

Однією з найбільш активних дискусійних форм практичного та лекційного заняття є «мозковий шторм» (Brainstorm), який містить спільне розв'язання студентами поставлених проблем. Метою використання такої гри є забезпечення генерації ідей студентів для неординарного рішення певної проблеми. Загальновідома технологія, зміст якої полягає у тому, що всі студенти по черзі висловлюють усі, навіть аналогічні, думки щодо обговорюваної проблеми. Важливо обумовити правило, що власні думки студентів не критикуються іншими учасниками і не обговорюються до закінчення висловлювань усіх студентів. Так, інтерактивна техніка «мозковий шторм» використовується на етапі мотивації студентів, щоб розвивати творчі здібності студентів та вміння висловлювати свою думку. Рекомендовано використовувати даний метод на початку вивчення теми. Для опрацювання матеріалу подається або ситуація, або лише ключові категорії із заданої теми. Основне завдання студентів полягає у вирішенні заданих ситуації, тобто у розробленні варіантів її вирішення, й у тому, щоб здійснити порівняння своїх результатів з інформацією, яка надана викладачем.

Зазначимо, що метод «мозкової атаки» застосовується, коли перед викладачем виникає проблема пошуку нових рішень, нових походів до викладання складних тем чи обговорення актуальних проблем. Основне завдання використання даного методу спрямоване на те, щоб за невеликий проміжок часу навчити студентів знаходити рішення професійних комунікаційних проблем. Метод «мозкового шторму» заохочує здобувачів освіти пропонувати нові й оригі-

нальні власні ідеї завдяки забороні на критичні зауваження з боку викладача чи інших студентів мовної групи на стадії генерації ідей, а також на етапі формування групи та адаптації студентів у новому колективі.

Результативним у вивченні іноземної мови студентами нефілологічних спеціальностей є також метод проєктів, який передбачає індивідуальну чи групову діяльність студентів, що забезпечує гарантоване досягнення визначеного результату. Студентські проєкти повинні містити такі загальні риси:

- використання іноземної мови в комунікативних ситуаціях, які наближені до реальних випадків відповідно до спеціальності;
- мотивування студентів до самостійної роботи;
- пошук та вибір теми проєкту здійснюється з урахуванням максимально цікавих для студентів проблем у межах засвоєння професійної лексики;
- пошук студентами мовного матеріалу відповідно до теми проєкту;
- формування навичок презентацій кінцевого результату (Гін).

Домінантною рисою всіх навчальних проєктів є їх позитивна мотивація. Водночас виникає питання: чому проєктне навчання сьогодні є настільки мотивуючим? Можемо пояснити це такими причинами: проєктна робота є індивідуальною роботою, яка сприяє кращому самовираженню студентів; проєктна робота є дуже активним посередником; виконуючи проєкт, студенти не лише ознайомлюються з лексикою чи вживають її, вони збирають інформацію, малюють карти, малюнки, діаграми, складають плани; студенти здійснюють групування тексту, використовують наочність; проводять опитування, інтерв'ю, дослідження, роблять записи (Кочубей, 2010).

Зазначимо, що метод проєктів повинен передбачати поєднання навчально-пізнавальних засобів та дій здобувачів вищої освіти, які дають змогу вирішити професійну проблему в результаті самостійних пізнавальних дій та враховують рівень презентації отриманих результатів у вигляді конкретного продукту у ході виконання проєкту. Своєю чергою, проєктний метод як педагогічна технологія – це поєднання дослідницьких, проблемних, пошукових методів, які повинні бути творчими у своїй основі.

У проєктній роботі студенти немовних спеціальностей залучаються у створену викладачем навчально-пізнавальну та пошукову діяльність, у ході якої використовують проєктних технологій робить можливим формування та розвиток пошуково-дослідницьких, комунікативних, цифрових

навичок, а також учить використовувати інформаційні технології під час вивчення іноземної мови, інформаційних компетенцій студентів, формує креативність мислення, стимулює інтелектуальну активність, а також розвиває комунікативні здібності, допомагає виробити міжпредметні зв'язки, сприяє оволодінню навичками роботи в групі, формує соціальну мобільність здобувачів освіти.

Окремо зазначимо метод Case study, який полягає у використанні конкретних випадків (наприклад, ситуацій, історій, текстів, які переважно називаються кейсом) колективного аналізу у групі, для обговорення та пошуку рішень студентами з певного розділу навчання дисципліни. Колективна робота студентів над проблемною ситуацією відбувається у визначених групах і її доцільно умовно розділити на такі фази:

- 1) аналіз наявного матеріалу, формулювання проблеми;
- 2) пошук і систематизація додаткової інформації, критичне порівняння;
- 3) обговорення ключових векторів вирішення проблеми;
- 4) вибір оптимального варіанту рішення на основі порівняння всіх запропонованих напрямів;
- 5) презентація та захист рішення.

Важливим складником використання інтерактивних технологій навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей є форма навчання. Зокрема, починаючи з 2020 р., з настання коронакризи, актуальним залишається питання щодо організації дистанційної форми навчання. Проведений аналіз вітчизняних і зарубіжних напрацювань щодо практики дистанційного навчання як форми організації навчального процесу студентів дає змогу визначити його основні особливості щодо здійснення інтерактивного навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей, зокрема серед них доцільно виділити такі:

- 1) еластичність структури подання інформації – забезпечення для здобувачів освіти права вибору навчального матеріалу відповідного рівня складності;
- 2) забезпечення для студентів вільного доступу до навчальної інформації, зокрема до електронної та базової бібліотеки навчального закладу;
- 3) забезпечення асинхронності навчання, зокрема студенти навчаються самостійно або ж у групах, а викладач спілкується з ними у зручному місці і в зручному для нього та студентів темпі;
- 4) урахування можливості інтернаціональності навчання – дистанційне навчання дає змогу сформулювати зручну можливість

обміну знаннями зі студентами та викладачами з інших країн;

5) забезпечення комунікативності навчання – системний діалог у ході навчального процесу з використанням цифрових платформ;

6) формування нової ролі викладача – сьогодні викладач є консультантом і координатором навчального процесу;

7) розуміння формування нової ролі студента – студент сьогодні стає «автономним», зокрема сам визначає засоби навчання, а також час та місце консультації з викладачем та вивчення навчального матеріалу.

Попри те що дистанційне навчання має низку переваг перед іншими підходами до організації навчального процесу з позиції реалізації інтерактивного навчання, варто зауважити, що воно водночас має також певні специфічні вимоги як до викладача, так і до студента, адже збільшує трудові затрати обох.

Зазначимо, що всі вище перелічені форми інтерактивного навчання ефективні лише в тому разі, якщо визначена проблема попередньо була обговорена на заняттях і здобувачі освіти мають відповідний досвід та погляди, набуті раніше в процесі навчання. Зокрема, однією з особливостей інтерактивних форм навчання є те, що вони виступають мотивуючими чинниками для студентів щодо висловлення власної точки зору, а також сприяють зміні її під дискусійним впливом інших студентів у ході спілкування.

Новітні методи вивчення іноземних мов дають змогу вирішити проблеми пізнавального, комунікативного, а також виховного характеру, зокрема розвивати здібності та досвід у спілкуванні, допомагають установити емоційний контакт з іншими студентами групи, а також допомагають навчити їх працювати злагоджено в команді, зважаючи на погляди інших учасників дискусії.

Таким чином, у системі інтерактивного навчання варто виділити основні принципи методики створення продуктивної атмосфери у групі:

- позитивна взаємозалежність у колективі – група студентів досягає успіху лише за умови гарного виконання рівномірно розподілених завдань кожним студентом, а не одним членом групи;

- розуміння індивідуальної відповідальності – працюючи в групі, кожен здобувач освіти виконує своє завдання, відмінне від інших, і розуміє важливість його завдання у системі проекту;

- однакові можливості всіх студентів – кожному надається однаковий за обсягом

час для ведення бесіди, підготовки проекту або виконання завдання;

- одночасна взаємодія – забезпечується тоді, коли всі студенти залучені до роботи над кейсами.

У процесі дискусій студенти навчаються розв'язувати складні завдання, аналізуючи обставини й отриману інформацію, починають формувати альтернативні думки, приймати рішення, формують здібність спілкування з різними співрозмовниками, уміння дискутувати.

Загалом можемо визначити, що сьогодні потрібно популяризувати широке впровадження в навчальний процес студентів немовних спеціальностей активних нестандартних методів і форм роботи з метою кращого свідомого засвоєння матеріалу. Визначено, що досить високу ефективність сьогодні мають такі форми роботи, як групова, робота у парі та індивідуальна.

Висновки. Отже, сьогодні бачення освіти повинно мати на меті формування мотиваційного середовища для здобувачів освіти у ході вивчення іноземних мов. Вивчення іноземної мови у вищій школі сьогодні набуває практичного значення, зокрема комунікативна функція мови відіграє основну роль у ході вираження роздумів, почуттів та засвоєння інформації, знань, що подаються для вивчення. Загалом проаналізувавши основні інтерактивні методи навчання, які застосовуються у процесі викладання іноземної мови студентами нефілологічних спеціальностей, можемо дійти висновку, що вони дають змогу студентам можливість бачити проблеми, знаходити альтернативні рішення, систематизувати й аналізувати інформацію, а також вибирати найбільш вигідний шлях досягнення визначених цілей у ході як індивідуальної, так і групової роботи на заняттях. Таким чином, сьогодні існує необхідність більш активно використовувати інтерактивні технології у практиці викладання вищої школи, зокрема варто звернути увагу на детальне розроблення методики організації навчання іноземної мови для студентів немовних спеціальностей, адже у сучасних ринкових умовах, під впливом глобалізації більшість підприємств працює у межах світових ринків, тому виникає потреба у володінні іноземною мовою працівників усіх рівнів підприємства.

Можемо дійти висновку, що інтерактивні методи навчання іноземних мов є ефективними інструментами для поліпшення комунікативних навичок студентів. Вони стимулюють активну участь студентів немовних спеціальностей у процесі навчання та сприяють розвитку навичок

мовлення, аудіювання, читання та письма. Рольові ігри та симуляції допомагають студентам відчувати себе в реальних комунікативних ситуаціях і використовувати мову на практиці. Дані підходи сприяють розвитку навичок спілкування, міжкультурної комунікації та творчого мислення. Використання мультимедіа-ресурсів, таких як відео, аудіозаписи та інтерактивні вправи, розширює можливості навчання іноземної мови. Дані засоби сприяють підвищенню мотивації студентів, поліпшують їх розуміння мови і допомагають у формуванні правильного вимови. Використання технологій, таких як комп'ютерні програми, вебресурси та мобільні додатки, виявилось дуже корисним у процесі навчання іноземних мов. Вони забезпечують доступ до різноманітних навчальних матеріалів, допомагають у самостійному навчанні та надають можливості для індивідуалізації навчання. Важливим складником успішного використання інтерактивних методів навчання є компетентність учителя. Учителі повинні бути готові до впровадження інтерактивних методів, мати необхідні знання та навички, а також володіти вмінням створювати стимулюючу навчальну атмосферу. Для досягнення найкращих результатів у навчанні іноземних мов студентів немовних спеціальностей варто комбінувати різні інтерактивні методи, використовувати різноманітні навчальні ресурси та надавати можливості для практичного застосування набутих навичок у реальних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стрельнікова О.В. Інтерактивні методи викладання англійської мови на неспеціальних факультетах ВНЗ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2009. № 11. С. 568–576.
2. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
3. Philips B.D. Role-playing games in the English as a Foreign Language Classroom. Taipei : Crane Publishing Ltd., 1994. 729 p.
4. Годованець Н.І. Леган В.П. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. № 1. С. 60–62.
5. Онухак Л. Мотивація як одна з важливих умов підвищення ефективності самостійної роботи учнів. *Матеріали конференції МЦНД*. 2020. С. 98–101.
6. Taat, Muhamad, Khalid Abdalbaki, and Asma Al-Saqqaf. The impact of lecture and interactive methods on student's English competency. *International Journal of*

Emerging Technologies in Learning (iJET). 2020. № 15.20. P. 255–267.

7. Онухак Л. Дискурс як об'єкт сучасної лінгвістики. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»*. 2021. № 45. С. 324–332.

8. Кочубей Н. Характеристика інтерактивного навчання англійського діалогічного мовлення молодших школярів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010. Вип. 42. С. 133–139.

9. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму. *Цікава і проста форма навчальної діяльності*. 2000. № 8. С. 7–11.

REFERENCES

1. Strelnikova, O.V. Interaktyvni metody vykladannia anhliiskoi movy na nespetsialnykh fakultetakh VNZ, [Interactive methods of teaching English at non-specialized faculties of universities] *Naukovi zapysky. Ser.: Filolohichna 11* (2009): 568-576.
2. Pometun O., Pyrozhenko L. Suchasnyi urok: Interaktyvni tekhnologii navchannia [Modern lesson: Interactive learning technologies]. A.S.K., 2004. 192 s.
3. Philips B.D. Role-playing games in the English as a Foreign Language Classroom [Role-playing games in the English as a Foreign Language Classroom]. Taipei: Crane Publishing Ltd., 1994. 729 p.
4. Hodovanets, Nataliia Ivanivna, and Viktoriia Petrivna Lehan. Korotkyi ohliad interaktyvnykh metodiv navchannia inozemnoi movy. [A brief overview of interactive methods of foreign language learning] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota 1* (2017): 60–62.
5. Onuchak L. Motyvatsiia yak odna z vazhlyvykh umov pidvyshchennia efektyvnosti samostiinoi roboty uchniv [Motivation as one of the important conditions for improving the efficiency of students' independent work]. *Materialy konferentsii MTsND*. 2020. S. 98–101.
6. Taat, Muhamad, Khalid Abdalbaki, and Asma Al-Saqqaf. The impact of lecture and interactive methods on students English competency. [The impact of lectures and interactive methods on students' English competence]. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)* 15.20 (2020): 255–267.
7. Onuchak L. Dyskurs yak obiekt suchasnoi lnhvistyky [Discourse as an object of modern linguistics]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filolohiia»*. 2021. № 45. S. 324–332.
8. Kochubei N. Kharakterystyka interaktyvnoho navchannia anhliiskoho dialohichnoho movlennia molodshykh shkoliariv [Characteristics of interactive teaching of English dialogic speech of younger schoolchildren]. *Zbirnyk naukovykh prats «Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia»*. K.: Vyd. tsentr KNLU, 2010. Vyp. 42. S. 133–139.
9. Hin A. Bezкровna атака: Tekhnolohiia provedennia navchalnoho mozkovoho shturmu [The technology of educational brainstorming]. 2000. № 8. S. 7–11.

*Стаття надійшла до редакції 27.06.2023.
The article was received 27 June 2023.*

Наукове видання

Збірник наукових праць

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 102

Коректура · *Славогородська Н.В.*

Комп'ютерна верстка · *Калабухова С. Ю.*

Формат 64×84/8. Гарнітура *Pragmatica*.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,83.
Замов. № 0923/563. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.